

**BAHÇE DERGİSİNDEKİ EDEBİ ELEŞTRİ VE POLEMİK
YAZILARININ İNCELENMESİ**

Asiye DEMİR URAZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

Eylül, 2013

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAHÇE DERGİSİNDEKİ EDEBÎ ELEŞTİRİ VE POLEMİK
YAZILARININ İNCELENMESİ

Hazırlayan

Asiye DEMİR URAZ

Danışman

Doç. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

AFYONKARAHİSAR 2013

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Bahçe Dergisindeki Edebî Eleştiri ve Polemik Yazılarının İncelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bu onurumla doğrularım.

10/09/2013

Asiye DEMİR URAZ

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı: Doç. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

.....

Jüri Üyeleri: Prof. Dr. İrfan AYPAY

.....

Prof. Dr. Yakup ÇELİK

.....

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Asiye DEMİR URAZ'ın, "Bahçe Dergisindeki Edebî Eleştiri ve Polemik Yazılarının İncelenmesi" başlıklı tezi 10/09/2013 tarihinde, saat 14.00'da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Selçuk AKÇAY

MÜDÜR

ÖZET

BAHÇE DERGİSİNDEKİ EDEBÎ ELEŞTİRİ VE POLEMİK YAZILARININ İNCELENMESİ

Asiye DEMİR URAZ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Eylül 2013

Danışman: Doç. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

Türk milleti modernleşme sürecine girdiğinden beri hayatının her alanında önemli değişiklikler kaydetmiştir. Tanzimat'tan itibaren yaşanan değişimlerden en önemlisi II. Meşrutiyet döneminde yaşanan kırılmalardır.

Ülkemizin pek çok değişikliğe sahne olduğu bu dönemde, edebiyatta da çok önemli tartışmalar yaşanır. Eski, kanıksanmış bir edebiyata karşı yeni anlayış ve türler mücadele içindedir. Bu mücadele geliştirmekte olan Türk basınının bir türü olan dergiler çevresinde cereyan eder.

II. Meşrutiyet'te edebî vizyonla yayın hayatına başlayan dergiler edebî anlayışların savunulduğu, eleştirinin kurumsallaştığı yerlerdir. Öte taraftan Türk şiirinin çok önemli bir cihazı olan vezin mevzuu üzerinde önemli bir tartışma yaşanır. Türk dilinin sadeleşmesi konusuyla paralel gelişen vezin meselesi millî bir edebiyat yolunda atılan önemli adımlardandır. Edebiyatımız için hayatî öneme sahip bu konuların tartışıldığı dergilerden biri de *Bağçe Dergisi*'dir. Dergi yüklediği misyonla kendinden sonraki nesiller için önemli bir örnektir. *Bağçe Dergisi*'nde yazan edebiyatçıların pek çoğunu edebiyat tarihimizin önemli dönüm noktalarında ve devrim mahiyetindeki hareketlerin başında görürüz.

Türk edebiyatının, dilinin ve poetikasının dönüm noktasındaki dergi ilk olarak; *Çocuk Bağçesi* adıyla 13 Kanunusâni 1320’de yayın hayatına başlar. Ancak zamanla dergi çocuklara hitap etmekten öte yetişkinlere hitap eder hale gelir. Dönemin kesif baskısı altında 43. sayıdan sonra sansürden nasibini alır ve kapatılır. Üç yıl sonra tekrar yayın hayatına başlayan dergi bu kez *Bağçe* adını taşır ve yetişkinlere hitap ettiğini saklamaz. Dergi yayın hayatına 26 Ağustos 1325 yılında son verir.

Çocuk Bağçesi ve *Bağçe* dergilerinde yayınlanan eser veya üslup eleştirileri ve edipler arasında geçen polemik yazıları bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Çalışmamızın giriş kısmında Türk edebiyatında dergiciliğin ve özellikle II. Meşrutiyet yıllarının genel bir değerlendirilmesi yapılmış, birinci bölümde ise *Bağçe* dergisinin edebî boyutu incelenmiştir. İkinci ve üçüncü bölümler kendi içlerinde ikiye ayrılarak oluşturulmuştur. İkinci bölümde önce edebî eleştiriler tasnif edilmiş, sonra bu eserler içeriklerine göre değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise aynı metot edebî polemikler için uygulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: II. Meşrutiyet, dergi, Bahçe Dergisi, eleştiri, polemik.

ABSTRACT

THE EXAMINATION OF TEXTS OF LITERARY CRITICISM AND POLEMIC IN THE BAHÇE MAGAZINE

Asiye DEMİR URAZ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

September 2013

Advisor: Assoc. Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

Turkish people have made significant changes in every aspect of their life since they entered the modernization process. After Administrative Reforms many stages were covered in this process. But 2. constitutional monarchy forms a turning point doubtlessly in these developments.

In literature very important controversies are discussed in this term when our country witnessed a lot of changes. New understanding and descriptions were fighting against old and inflexible literature. This struggle happens around the magazines which are the types of developing Turkish press.

Magazines and periodicals which start their issue lives with literary vision are the places where literary comprehension are supported in 2. constitutional monarchy. In this term type of critique is in the stage of institutionalization. Apart from that hot debates are made on rhythm which is a very significant tool of our literature. The point of rhythm which develops in parallel with the topic of the simplification of Turkish language is the important step taken on the way of national literature. These topics that have a vital importance for our literature are discussed in one of these magazines, that is Bağçe Magazine. It is an important sample for the next generation with its mission. We see the most of men of letters who write in Bağçe Magazine on the important turning points in the history of our literature and in the activities like revolution.

The magazine which has a great importance in terms of giving a type to Turkish literature and nationalizing Turkish poems and language firstly starts its publication on 13 Kanunisanı 1320 with the name of Çocuk Bağçesi. But day by day it targets not only children but also adults. After 43.issue it is censored and closed under the compulsion. The magazine that starts its publication

life after 3 years, takes the name of ‘Bağçe’ and it doesn’t conceal targeting the adults. It stops its publication life on 26 August 1325.

Criticisms of work of style published in *Bağçe* and *Çocuk Bağçesi*, the polemic articles among the writers form the basis of this work. In the introduction part of our work, magazine business in Turkish literature and especially the years of 2. constitutional monarchy has been evaluated, in the first part the literary aspect of *Bağçe* has been examined. The second and the third parts have been formed by dividing them into two parts. In the second part, firstly literary critics have been classified and then they have been assessed according to their contents. In the third part the same method has been applied for the literary polemics.

Key words: 2. constitutional monarchy, magazine, Bahçe Magazine, criticism, polemic.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHÇE DERGİSİNİN EDEBÎ BOYUTU

1. BAHÇE DERGİSİNİN EDEBÎ BOYUTU	9
--	---

İKİNCİ BÖLÜM

BAHÇE DERGİSİNDEKİ EDEBÎ ELEŞTİRİ YAZILARININ İNCELENMESİ

1. BAHÇE DERGİSİNDEKİ EDEBÎ ELEŞTİRİ YAZILARININ İNCELENMESİ.....	18
1. 1. BAHÇE DERGİSİNDEKİ EDEBÎ ELEŞTİRİ YAZILARININ KONULARINA GÖRE TASNİFİ	24
1.1.1. Şiir	24
1.1.2. Tiyatro	25
1.1.3. Şahıs/Sanatçı	25
1.1.4. Gazete	26
1.1.5. Dönem	26
1.1.6. Kitap/Eser	26
1. 2. BAHÇE DERGİSİNDE YAYINLANAN EDEBÎ ELEŞTİRİ YAZILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	26
1.2.1. Şiir	26
1.2.2. Tiyatro	39
1.2.3. Şahıs/ Sanatçı	48
1.2.4. Gazete	56
1.2.5. Dönem	57
1.2.6. Kitap/Eser	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAHÇE DERGİSİNDEKİ POLEMİK YAZILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1. BAHÇE DERGİSİNDEKİ POLEMİK YAZILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	65
--	----

1.1. BAHÇE DERGİSİNDE YAYINLANAN POLEMİK YAZILARININ KONULARINA GÖRE TASNİFİ	65
1.1.1. Türkçe Şiirler	65
1.2. BAHÇE DERGİSİNDE YAYINLANAN EDEBÎ POLEMİK YAZILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	66
1.2.1. Türkçe Şiirler	68
SONUÇ VE ÖNERİLER	123
KAYNAKÇA	129

KISALTMALAR DİZİNİ

- AKM : Atatürk Kùltür Merkezi
Bkz. : Bakınız
C : Cilt
M.E.B : Milli Eğitim Bakanlığı
nr. : Numara
s : Sayfa
S : Sayı
TTK : Türk Tarih Kurumu
Vb. : Ve benzeri
Y : Yıl
a.g.e. : Adı geçen eser
a.g. m. : Adı geçen makale

GİRİŞ

Batı'da icadından yaklaşık üç yüz yıl sonra ülkemize giren matbaa teknolojisi Osmanlı'da bilinmesine rağmen Türklerin rağbet etmediği bir daldı. Çünkü Türklerin sanatsal yazılı üretim alanında geleneksel dalları mevcuttu. Ancak Fransız İhtilali ile yayılan fikir dalgalarından ve gelişen teknolojiye Osmanlı da nasibini almış, kültürü gereği ilgilenme ihtiyacı duymadığı alanlara eğilmeye mecbur olmuştur. Matbaa ve matbaanın ürünlerinden basın bunlardan en önemlisidir.

Türk kültürünün ve edebiyatının geçirdiği merhaleleri incelemek geleceğimizi iyi anlamak adına önemli bir adımdır. Her yönüyle yazıldığı dönemin aynası olan edebî ürünler eskiden daha çok basın yoluyla paylaşıldı. Bu nedenle sancılı bir döneme sahip olan basın tarihimizde, toplumun damarlarını elinde tutan dergiler kaynak olarak değer arz eder.

Abdülhamid döneminde yayın hayatına başlayan *Çocuk Bağçesi* dergisi bu değere sahip yayın organlarından biridir. Dergi sütunlarında barındırdığı yazılar ve fikirler ile döneminin aynası olmuştur.

Türk basın hayatının ilk dönemlerinde haftalık veya daha uzun süreli gazeteler olduğundan gazete ile dergiyi birbirinden ayırmak pek mümkün olmamıştır. Bu dönem için dergi ile gazete arasındaki “... fark, ancak boylarında, hacimlerinde ve intişar fasılalarında...”¹ bulunmaktadır. Ancak biraz daha detaylı bir bakış kullanıldığında dergilerin ilmî toplulukların yayın organları oldukları gibi bir fark görülür. Yani “İlk Türk dergileri tıpkı Avrupa'da olduğu gibi ilmî cemiyetlerin yayın organı olarak ortaya çıkmışlardır.”² Türkiye'nin ilk dergisi olan *Mecmua-yı Fünûn*'unda da bunu görmekteyiz.³ Bu durum çalışmamızın temelini oluşturan *Çocuk Bağçesi* ve *Bağçe* dergileri için de geçerlidir. Yazar kadrosu incelendiğinde “İttihat ve Terakki'nin merkezinin bulunduğu Selanik'te yayımlanan gazetenin Cemiyet'le organik bağlarının bulunduğu anlaşılıyor.”⁴

¹ Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1960, s.170.

² Hüseyin Şimşek, “XIX. Yy. Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 151, s. 169.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, s.170—172.

⁴ “Bağçe”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergah Yayınları, İstanbul 1977, C. 1, s. 283.

Fransız İhtilali ve modernleşme akımı ile Osmanlı, basın faaliyetlerine aktif olarak başlamıştır. Ancak, II. Abdülhamid döneminde iç ve dış politikadaki sıkıntılı durumdan gazete ve dergiler de etkilenir. Bu nedenle İstanbul'a göre daha serbest bir ortama sahip olan Selanik bu dönemde basın hareketlerinin daha yoğun olduğu bir kenttir. Ali Canip'in şu sözleri durumu daha iyi anlatmaktadır; *“İstanbul sokaklarında, Abdülhamit casusları mekik dokurken, biz Selânik'te Beyazkule Bahçesi'nde Olimpos Palas'ta gamsız, serazat dolaşiyor; Kristal'de Yonyo'da hemen hemen çekinmeyerek görüşüyorduk.”*⁵

Selanik'in coğrafi konum itibariyle kara ve denizde ulaşımına uygunluğu gelişmesinde önemli bir etkidir. Yöneticilerinin entelektüel uygulamaları ve kozmopolit yapısının farklılığından kaynaklanan çeşitliliğin sunduğu fikir hareketleri sonucu Selanik, İstanbul'a göre Batıya daha erken açılan bir şehir olmuştur.

Bağçe ve Çocuk Bağçesi dergilerinin Selanik'te kısmen de olsa serbestçe yayınlanmasının altında farklı bir tarihi gerçek de yatar. 1897 Yunan Savaşından Osmanlı'nın kesin zaferle çıkması, karamsar duyguların hakim olduğu Türk halkında sevinç uyandırmıştır. *“Zamanın şairleri, edipleri bütün milleti kavriyan bu heyecandan ilham aldılar. Hükûmet te muhârebe yüzünden halkı canlandırmak için bu yolda yazıların üzerindeki bağı gevşetti.”*⁶ Bu tespit birliğini korumak amacıyla çeşitli yollara başvuran Osmanlı yönetiminin de yavaş yavaş milliyetçilikten başka çıkar yol olmadığını kabul ettiğinin işaretidir.

Selanik'teki ortam ve imkânlar ne kadar elverişli olursa olsun genel olarak bakıldığında ülkemizde basın, Batı'da olduğu gibi tam anlamıyla işler hale gelememiştir. Bunda bariz olarak görülen ilk neden, devleti kurtarmak amacıyla sıkı ve baskıcı bir yönetim uygulayan Sultan II. Abdülhamid olsa da, başka önemli etkenler de vardır. Bunlardan en göze çarpanı, ilk basın girişimlerinin devlet eliyle olmasıdır. Bilindiği üzere ilk gazetemiz olan *Takvim-i Vekayi* *“... Sultan II. Mahmud'un şahsi gayret ve alakası sayesinde...”*⁷ çıkarılabildiği. Bu konuda maddî desteğin devletten olmasının yanında basının duayeni sayılabilecek kişilerin hep

⁵ Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan, *“Selânik'te 10 Temmuz Sabahı”*, Prof. Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri, Tablet Yayınları, Mart, 2005, Konya s.683.

⁶ İ. Necmi Dilmen, *“Türkçe Şiirler Cereyanına Bir Bakış ve 1905 Edebî Hareketi”*, DTCF Yıllık Araştırmalar Dergisi, 1940-41, cilt 1, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, s. 4.

⁷ Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, s.132.

devlet recailinden olması da devlet güdümlü bir yayın hayatını üretmiştir. Devletten maddî destek alan gazete veya dergi sahipleri devletin aleyhine bir yayın yapmaktan kaçınmıştır.

Bu konuda değinilmesi gereken diğer bir etken Osmanlı toplumunun durumudur. “*Açık ve serbest kamuoyu fikrine yabancı olan...*”⁸ Osmanlı toplumunda insanlar göremedikleri yerlerde nelerin geliştiğini okumaya veya tez-antitez bağıntısını kurup kendi fikirlerini edinmeye alışkın değillerdi. Sorgulama ve merak anlayışının olmaması sadece toplumun yönetilen basamağında değil Bâbîâli gibi önemli bir merkezde de hâkimdi. Bunun sonunda başkaları tarafından yönlendirilen bir basın doğmuştur.⁹ Yani yönetim kamuoyu oluşturma ve bundan inisiyatif alma gibi idarî kabiliyetlerden yoksunluğunu pahalıya ödemiştir.

İçte ve dışta siyasî ve sosyal sıkıntılı bir dönemden geçen bir ülkenin aydınları da basın mensupları da bu durumdan etkilenmişlerdir. Böyle bir vasatta yayın hayatına başlayan *Çocuk Bahçesi* dergisi istibdat döneminin sıkıntılarını yaşayan yayın organlarındanır.

Derginin çocuklara hitap ettiğini kapak sayfasındaki logonun hemen altındaki açıklamadan anlıyoruz. Kendini “*Nevresîdegânın tenvir-i efkâr ve tehzîb-i ahlâkına hâdim haftalık risâledir.*”¹⁰ şeklinde tanımlayan dergi, sütunlarında çocuklar için yazılmış yazılar yayınlardı. Nitekim “... derginin adındaki “bahçe” istiaresi üzerine kurulmuş olan ve N. Necati’ye ait olduğunu tahmin ettiğimiz ... çıkış yazısı...”¹¹ derginin, çocukların derslerinden kalan zamanlarda bu bahçede hoşça vakit geçirmelerini sağlayacağını haber vermektedir.

Çıkış yazısından ve sloganından da anlaşılacağı üzere derginin yayın amaçlarından biri çocukları fikrî olarak eğitmek diğeri ise ahlaklarını güzelleştirmektir. Bu yayın ilkesi II. Meşrutiyet’te yayımlanan diğer çocuk dergilerinin de temelini oluşturmaktadır. Çünkü bu dönemde ülkenin yaşadığı sorunların temelinde ailevî yozlaşma yatmaktadır. Bundan hareketle “*Çocuklara*

⁸ Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 12.

⁹ Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, s.12-13.

¹⁰ Çocuk Bahçesi, I. Sene, nr.1, s.1.

¹¹ Fazıl Gökçek, “Çocuk Edebiyatından Öncü Bir Yayın: Çocuk Bahçesi”, *Türk Halkları Edebiyatı II. Uluslararası Çocuk Edebiyatı Kongresi Kitabı*, Kafkas Üniversitesi, Bakü, 13-15 Kasım 2008, I. Kitap, ss.439.

ahlakî erdemlerin kazandırılmasıyla diğer sorunların da üstesinden gelinebileceği düşünüldüğü için, çocuk dergilerinde ahlakî içeriğe daha fazla ağırlık verilmiştir.”¹²

Bu ahlakî içerik dönemin diğer çocuk yayınlarında olduğu gibi *Çocuk Bağçesi*’nde de görülür. Ancak *Çocuk Bağçesi* çocukları eğitirken aynı zamanda millî manevî değerleri de kazandırma amacındadır. Yani Batı’dan gelen modern düşüncelerle kendi değerlerimizi sentezleme amacını gütmektedir.

Dergide çocuklar için yazılmış pek çok hikâye, masal, tiyatro, monolog (söyleniş), bilmece ve tefrika roman yayınlanır. Derginin son sayfasında önceki sayıda verilen bilmecelerin cevapları verilmiştir. Bu bilmece sayfası yarışmaya açık düzenlenmiştir. Her sayıda önceki sayının cevaplarının yanı sıra doğru cevap verenler de yayınlanmaktadır.

Ayrıca çocukların ilgisini çekmek için yurt dışında (Amerika, Avrupa vb.) gelişen garip olayların haberlerine yer verilmiş, Pul ve Kart sayfasında farklı ülkelerin pul ve kartlarının resimleri yayınlanmıştır. Dergide yayınlanan “Mebâhis-i İlmiye” ve “Musahabe” gibi bölümlerde sıra dışı konular işlenmiştir. Bu bölümler çocuklara edebî tavsiyelerde bulunmak, farklı ilmî bilgilerden çocukları haberdar etmek için hazırlanmıştır.

Dergide özellikle Fevziye Mektebi’ndeki öğrencilerin mektupları da yayınlanmaktadır. Okullarda öğrencilerin yaptıkları faaliyetlerden haber verilmektedir. Dergi bu yönüyle öğrencilerin edebî alanda kendilerini geliştirmeleri için bir okul gibidir.

Derginin değinilmesi gereken bir özelliği de göstermeye bağlı edebi metinlere yer vermesidir. Bu metinler çocukların ilgi alanına giren konuları işlemektedir. Bu yönüyle dergi “*Sahne oyunlarına yer veren ikinci çocuk dergisidir.*”¹³

Dergide yayınlanan yazıların imzalarına bakıldığında, -çocuk dergisi de olsa- dönemin ünlü edebiyatçılarının dergiye ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır. Tevfik Fikret, Rıza Tevfik, Ayın Naci müstearıyla Ömer Naci bunlardan sadece birkaçıdır.

¹² Ali Gurbetoğlu, “II. Meşrutiyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Ahlak Eğitimi ve Ahlakî Değerler (1908-1918)” *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Haziran 2007, Cilt: IV, Sayı: 1, s.81. <http://efdergi.yyu.edu.tr> (13/02/2013).

¹³ İsmet Kür, *Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları*, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara 1991, s. 201.

Derginin 17. sayısından itibaren Mehmet Emin de bu yazarlar arasına katılır. Bu sayıdan itibaren her sayıda ilk olarak Mehmet Emin'in şiirleri yayınlanır.

Çocuk Bağçesi dergisi yukarıda bahsedildiği üzere içeriğini çocuklar için düzenlemektedir. Ancak bazı bölümlerde¹⁴ yayınlanan yazıların içeriği çocuklara hitap etmekten çok uzaktır. Derginin Selanik'te, yani İstanbul'a göre sansüre daha uzak bir yerde yayımlandığı da göz önünde bulundurulursa, dergide yayınlanan yazıları inceleyen araştırmacıların aklına ister istemez şu soru gelmektedir; "Acaba çocuk dergisi adının arkasına mı saklanıyorlar?" Bu sorunun cevabını dergi yazarlarından Aydın İsmet imzalı Abdi İsmet Ulukut'un biyografisinden öğreniyoruz. A. İsmet edebî yaşantısını anlatırken şu cümleleri kullanmaktadır. "*Bir arkadaşla "Çocuk Bağçesi" mecmuasını çıkardık. Bu, çocuklar için değildi. İsim, maksadı gizlemek içündü.*"¹⁵ Bu ifadeler dergiyi derinlemesine inceleyen herkesin aklına gelen soruyu cevaplar niteliktedir. Dergiyi çıkaranların bunu neden yaptığını da anlamak çok güç değil. Selanik'te dahi olsa istibdat çeşitli şekillerde tüm basın organlarını etkilemektedir. Derginin yazar kadrosu da bu durumdan en az zarar görmek için böyle bir yola başvurmuş olabilir. Ancak baskının yazarları iyice bunaltması ve dergide yayınlanan yazılardan da anlaşılacağı üzere çocuk dergisi vizyonundan zamanla kayılması gibi nedenlerle dergi istibdat memurlarının dikkatinden kaçamamıştır. Bunun sonucunda dergi bir yılı bile doldurmayan kısa zamanda deşifre olur. Bunun cezasını görür ve "*Çocuk dergileri arasında cezalandırılan ilk ve son dergi...*"¹⁶ olur.

Kapatılmasının üç yıl ardından basının özgür bir ortama kavuşması ile tekrar yayın hayatına atılan dergi bu kez *Bağçe* adını taşır. İlk sayısında Aydın İsmet "Kari' ve Kari'elerimize"¹⁷ başlıklı bir yazı yayımlar. Bu yazıda derginin başına gelenleri eleştirdikten sonra şöyle bir benzetme yapar; dergi artık çocukluktan sıyrılmış, "... bir Osmanlı delikanlısı şeklinde tecelli ..." ¹⁸ etmiştir.

Basın hayatının ikinci devresine *Bağçe* ismiyle adım atan dergi, ilk sayısında 10 Temmuz olayından doğan basın hürriyetini öven bir giriş yazısı yayımlar.

¹⁴Mesela, İsmet Kür eserinde bazı oyun ve söyleniş (monolog)lerin dillerini ağır bulmaktadır.

¹⁵ İbnül Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Dergah Yay. İstanbul 1988, 4. Cilt, s. 2149.

¹⁶ İsmet Kür, a.g.e. s. 194.

¹⁷ *Bağçe*, c.1, nr.1, s.1.

¹⁸ *Bağçe*, nr. 1, s. 3.

Meşrutiyetin ilanıyla basın organlarının özgürlüğe kavuşması sonucu Osmanlı basın hayatı da canlanır. Bu serbest ortamdan faydalanan *Bağçe* dergisi de fikirlerini çekinmeden ifade etmeye başlar.

Bağçe artık kendini “*Vatan ve milletin menâfiine hâdim, edebî, ilmî, fennî risale-i mevkutedir.*” şeklinde tanımlar. Dergi bu tanıma uygun şekilde *Çocuk Bağçesi* 'nde istemeden de olsa takındığı edebî vizyonu bu kez misyon haline getirir. Bunun yanı sıra A. İsmet'in malum yazısında bildirdiği üzere dergi siyasi, ilmi, edebi, fenni ve musavver bir yayın ilkesi benimser.

Bu serbest ortamda derginin dili iyice sivrileşmiştir. Bunun yanı sıra derginin 5. sayısından itibaren resimli ve mizahî bir ek yayınlanır. *Bağçe'nin İlavesi Zıpır* adını taşıyan bu ek, ancak iki sayı yayınlanır. 2. sayıdan sonra bilinmeyen bir nedenden ötürü yayınlanmaz.

Zıpır'ın yayımlandığı dönem ve tarihler konusu da günümüzdeki basın organlarının eklerinden farklılık gösterir. Bugün bir yayın organının ekini aslıyla birlikte aynı anda satın almaktayız. Ancak *Zıpır*'ın üzerinde yazan tarihlerine bakıldığında ilk sayıda 21 Ağustos yazdığını yıl belirtilmediğini görüyoruz. Elimizdeki 2. sayıda ise 28 Ağustos 324 tarihli. Buradan hareketle 1. Sayının yılını 324 diye tahmin ediyoruz. Ancak *Bağçe*'nin çıkış tarihlerine baktığımız zaman 5. sayının çıkış tarihi 19 Ağustos 324, 6. sayının çıkış tarihi ise 26 Ağustos 324'tür. Görüldüğü üzere ilave asıl dergiden iki gün sonra verilmiştir.

Zıpır'ın, *Bağçe*'ye göre dili daha sivri, eleştirileri daha keskindir. Bu ilave neredeyse adeta eleştirmek için çıkarılmaktadır. Logosunun altında “*Milletin menâfiine hâdim her şeyi müdafaa eder, selamet-i vatan için söylemekten çekinmez Bağçe'nin mizah-ı musavver ilavesidir.*” ifadesiyle kendini tanımlayan bu ilave, sadece 4 sayfadan oluşmaktadır. Bu bakımdan şimdiki şartlarda sadece broşür diye adlandırabildiğimiz bir ekten ibarettir. Logonun yan tarafında “Sermuharriri Zıpır, muavin-i tahririyesi Kaçık, Salkım Saçak, Hacı Yatmaz” şeklinde bir açıklama bulunmaktadır.

Sayfalarında Abdülhamid ve bazı paşaların, halktan insanların resimleri bulunmaktadır. *Zıpır*'ın içeriği genel olarak toplumda ve ülkenin yönetiminde

gördüğü aksaklıkları eleştiren yazılardan oluşur. *Zıdır*'ın isminde de *Bağçe* de olduğu gibi bir istiâre söz konusudur. *Zıdır* aslında yaramaz bir çocuğun adıdır. Hatta son sayının son sayfasında resmi de bulunur. Kafasında bir külah, kısa pantolonuyla resmedilen *Zıdır* adından da anlaşılacağı üzere muzip, yaramaz bir çocuktur. Zaten yazılar yukarıda “muavin-i tahririye” olarak adlandırılan “Kaçık, Salkım Saçak, Hacı Yatmaz” ile karşılıklı konuşma şeklinde yazılmıştır. Bu karakterler de *Zıdır* gibi yaramazlıkta ona arkadaşı çocuklardır. Yani dergi yönetimi gidişatı eleştirmek ve hoşuna gitmeyen şeyleri söyleyebilmek için bu hayalî çocuk karakterlerin arkasına saklanmaktadır. Çocuktan al haberi misali; eleştirmek, yermek ve hatta yerden yere vurmak istediği şeyleri ifade etmektedir.

Hal böyle olunca *Bağçe*'ye nazaran dilinde bir basitlik söz konusudur. Bu durum dergi yönetiminin tevkifler, cezalar ve yaşanan olumsuzlukların hıncını her şekilde almaya çalışması şeklinde yorumlanabilir. Yani *Bağçe*'de düşürmek istemediği seviyeyi *Zıdır*'da istediği gibi yönetmiştir.

Bağçe'nin kendi içindeki bu değerlendirmelerden sonra bir de dönemindeki diğer yayın organları ile ilgisine değinmek gerekmektedir. Dergi *Kadın* adlı dergiyi desteklemektedir. Ayrıca dergide yayın hayatına yeni asım atan yayın organların çıkışları ile ilgili bilgiler, ilanlar ve başarı temennileri bulunmaktadır. Bunların yanı sıra dergide kendine muhalif bazı basın organlarına tarizler de bulunmaktadır. Bunlardan başlıcaları; Mizancı Murat Bey'in çıkardığı *Mizan* gazetesi, Ahmet Cevdet'in çıkardığı *İkdam* gazetesi ve Hüseyin Cahit'in çıkardığı *Tanin* gazetesidir. Ayrıca *Zıdır*'da, *Musavat* gazetesine karikatürlü bir iğneleme vardır. *Bağçe*'nin her üç gazeteye de hücumu siyasî içeriklidir. Ancak ilginç bir durum var ki o da bu gazetelerin ilk ikisinin İttihad ve Terakki karşıtı siyasi gazeteler olmasının yanında diğerlerinin İttihad ve Terakki taraftarı olmasıdır. *Mizan* ve *İkdam* gazeteleri İttihad ve Terakki Cemiyetini fikir olarak karşı bulunan siyasî gazeteler olduğundan *Bağçe*'nin onları eleştirmesi tabii görünmektedir. Ancak ilginç gelen nokta ise *Musavât* ve *Tanin* gazetelerinin eleştirilmesidir. Bu gazetelerin *Bağçe*'ye cevap verip vermedikleri hatta bundan bir polemik olup olmadığı –derginin sataşmaları siyasî içerikli olduğundan- çalışmamız dışındadır. Ancak derginin bu tavrı döneminde göze batan, ilgi çeken bir konumu olduğunu göstermektedir.

Bağçe ile ilgili olarak değinmek gereken bir husus da derginin yazarlarıdır. Çalışmamızın Birinci Bölümünde detaylı şekilde ele alacağımız yazarlar daha doğrusu dönem itibariyle imzalar konusu ilginç bir detay barındırır. II. Meşrutiyet daha öncede bahsedildiği gibi basın hareketlerinin sıkıntılı bir dönemidir. Bu dönemde pek çok yazar sadece bir tek yayın organında yazmakla yetinmez. *Bağçe*'nin yazarları da aynı şekilde gerek kendi kurdukları basın organlarında gerek yakın arkadaşlarının basın organlarında yazmışlardır. *Bağçe*'ye yazı gönderen imzalar detaylı incelendiğinde bir yazarın gerek aynı dergide gerek farklı yayın organlarında birden fazla imza kullandığını görmekteyiz. Örneğin Ali Ulvi (Koyuncu) *Bağçe*'deki yazılarında hem A. Ulvi imzasını hem de Hâce Ali imzasını kullanmıştır. Tahsin Nahid; T. Nahid ve T. Nahide imzalarını, Akagündüz ise Enis Avni, I. (Elif) Avni, Seniha Hikmet gibi müstearları kullanmıştır. Ali Ulvi'nin Hâce Ali müstearı akla Feyziye Mektebi'ndeki öğretmenliğini getirmektedir. Zaten *Çocuk Bağçesi* ve *Bağçe* dergileri çıkışları itibariyle bir okullular dergisidir. Yazarın öğrencilerinin ilgisini çekmek amacıyla olduğunu düşünüyoruz. Ancak Akagündüz'ün üç tane müsteara sahip olması farklıdır. Yukarıda bahsettiğimiz *Bağçe*'nin desteklediği *Kadın* dergisini Akagündüz çıkarmaktadır ve “*Dergideki Seniha Hikmet gibi kadın imzalarıyla çıkan yazıları...*”¹⁹ da Akagündüz yazmaktadır. Bunun yanı sıra kadın müstearı kullanma tercihinin Tahsin Nahit'te de olduğunu göz önüne alınırsa bu tavrı yazarların kadın okurların ilgisini dergiye çekmek şeklinde yorumlayabiliriz. Genel olarak değerlendirildiğinde de yazarların dergiye farklı bir boyut katmak ve her kesimden okurun ilgisini çekmek için bu yola başvurdukları kanaatine varmak mümkündür.

¹⁹ Rıza Filizok, “Ali Canip Yöntem Hayatı, Yazı Hayatı, Kültür Çevresi, Kişiliği”, s. 18, <http://www.ege-edebiyat.org> (08/03/2013).

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHÇE DERGİSİNİN EDEBÎ BOYUTU

1. BAHÇE DERGİSİNİN EDEBÎ BOYUTU

İstibdadın boğucu ortamında yayın hayatına başlayan *Çocuk Bağçesi* dergisinin edebî boyutunu ele alırken ilk değinilmesi gereken nokta çocuk edebiyatı açısından değeridir. Dergi sütunlarında yayınladığı yazılarla çocukların hem ahlâkî hem de edebî yönden yetişmesine hizmet eder. Yani, logosunun altında belirtilen misyonu temsil etme çabasıdadır.

Dergi yayın hayatına başladığında sütunlarında pek çok isme yer vermektedir. Genel olarak bakacak olursak bu imzalar şu şekildedir: A. Ulvi, A. İsmet, N. Necati, A. Şevki, Celal Sahir, T. Nahid (T. Nahide), A. Şagaf, Eyüp Sabri, Mehmet Emin, A. Medhi, Rasim Haşmet, Nigar Hanım, A. Naci, Piyade Yüzbaşı M. Kazım, A. İhsan, Akagündüz (Seniha Hikmet/Enis Avni/I. (Elif) Avni), Akil Koyuncu, Rıza Tevfik.

Bu imzaların sürekli dergide yer almaları, derginin yayınlandığı dönemde ne kadar ilgi gördüğünü gösterir. Dergi özellikle Feyziye Mektebi'nden mezun olmuş kız ve erkek öğrencilerin çeşitli kalem denemelerine yer vererek onları da destekler. Hatta okurlardan gelen edebî ürünlere öncelik verdiği için derginin yazar kadrosundan bazı kişilerin yazılarını zaman zaman bir sonraki sayıya erteler.

Sık görülen imzalar çerçevesinde dergide yayınlanan edebî türlere baktığımızda, pek çoğunun çocukların okumasını kolaylaştırmayı amaçlandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra dergide manzume ve şiir türünde hatırı sayılır derecede eser bulunmaktadır. Bu eserlerde sosyal, siyasî ve ferdî konular ele alınır.

Söyleniş adlı sütunda hemen her sayıda A. Ulvi imzası bulunmaktadır. Ali Ulvi (Elöve) empati yoluyla oluşturduğu bu köşesinde çeşitli yaş gruplarındaki kız ve erkek çocuklarının ağzından, onların hayatlarına dair çeşitli anekdotlar yayınlar. Çocukların sosyal çevre, aile ve okul hayatlarına dair yaşanabilecek sahnelere yer verir. Bu yazılar, başlığın hemen altında “Dokuz yaşında bir kız çocuğunun ağzından, on beş yaşında bir erkek çocuğunun ağzından” gibi ifadelerle sunulur. Böylece okurun zihni yazıya hazırlanır.

Türkçe adıyla “söyleniş” denen bu tür, sahne sanatlarındaki monolog türünü andırır. Bir kişinin kendi kendine konuşması yoluyla duygu ve düşüncelerini ifade etmesi anlamına gelen bu türün dergi yazısı şeklinde uyarlandığını görürüz. Bir çocuğun hayat tecrübelerinin başka çocuklara örnek olması bakımından önemli olan bu edebî türe dergide yer verilmesi, çocuk edebiyatı açısından önemlidir.

A. Ulvi'nin “Söyleniş” yazılarından başka, yine çocuklar için hazırlanmış masallar, tercüme hikayeler ve ilmî yazılarını da görmekteyiz.

A. İsmet imzasıyla yazan Abdi İsmet Ulukut'un çocuklar için yazdığı şiirler, manzumeler ve muhavere yazılarına dergide yer verilir. Çocuklar için yazılan bu şiirler, onların duygu dünyalarına seslenmektedir. Abdi İsmet Ulukut, bundan başka “Küçüklere” başlığını verdiği köşesinde tiyatro, şiir ve diyaloglar yayınlar.

Bu iki isim, derginin yayınlanmasına ön ayak olan yazarlardan olmasının yanı sıra, Feyziye Mektebi'nde öğretmen oldukları göz önüne alınırsa, çocuklarla ilgili konulara ilgi göstermelerinin normal olduğu kabul edilebilir.

Derginin özellikle son sayfalarında “Pul ve Kart Sahifesi” ve “Bilmeceler” bölümü çocukların ilgisini çekecek şekilde düzenlenmiştir. Derginin bir sonraki sayısından önceki sayıda sorulan soruların çözümü ve doğru cevap veren okuyucuları isimleri verilir. Ayrıca son sayfalarda Selanik'teki Feyziye Mektebi'nden haberlere de yer verilmektedir.

Derginin imtiyaz sahibi Necip Necati (N. Necati) de yazar kadrosu arasındadır. Genellikle derginin ilk sayfasında yazan Necip Necati dergiden haberler bildirir veya dergi ile ilgili tebrik ve teşekkürleri sunar. Ancak bunun yanında yazarın dergide manzume, deneme ve yabancı yazarlardan alıntılara da rastlanmaktadır. Ayrıca bir öğretmen olan Necati'nin çocukların eğitime ve meslek seçimine yönelik pedagojik içerikli yazıları da bulunmaktadır. Bu durum da derginin çocukların sadece edebî değil bütün olarak eğitime önem verdiğini göstermektedir.

Dergi tiyatro türüyle de yakından ilgilenmektedir. Türk tiyatrosunun gelişmesine katkı sağlayan dergi kendi döneminde “*Sahne oyunlarına yer veren 2.*

Çocuk dergisi...”²⁰ dir. Çocukların hayatlarında kesitler sunan tiyatroların altında A. Şevki imzası bulunmaktadır.

Çocuk Bağçesi dergisinin adı, *Bağçe* olduktan sonra, edebî türler içerisinde en çok şiire ilgi gösterir. Yayın hayatının ilk dönemlerinden itibaren (yani *Çocuk Bağçesi* iken) çocuklar için yazılan şiirlere yer veren dergide 17. sayıdan itibaren derginin yazar kadrosuna katılan Mehmet Emin (Yurdakul)’in şiirleri yayınlanır. Bu şiirler çocukların anlayabileceği kadar sade dille yazılmasının yanında yetişkin edebiyatı için de ayrı bir anlam taşımaktadır. Zira Mehmet Emin döneminde çağdaşlarıyla tartışılan hece ve sade dille şiir yazma denemelerini dergide de yayınlanır. Çalışmamızın Dördüncü Bölümünde inceleyeceğimiz polemikler de zaten Mehmet Emin’in bu şiirleri ve bu yeni şiir anlayışı üzerine olacaktır. Derginin bu yeni şiir anlayışı ile yazılmış şiirlere yer vererek o dönemde çok tartışılan “Millî bir şiir dili oluşabilir mi?” sorusuna cevap verdiği açıktır. Mehmet Emin’i takdir eden ve onun gibi şiir yazmayı deneyen pek çok kişiye derginin sayfalarında yer verir.

Mehmet Emin’in şiirlerini takdir eden ve yolundan yürüyen kişilerin başında Rıza Tevfik gelmektedir. Rıza Tevfik’in dergiye girişi de Mehmet Emin’in dergide yazmaya başlamasıyla yakın tarihlidir. Yazar, dergide Mehmet Emin’in şiir anlayışını destekleyen ve bu görüşün aslını açıklamaya çalışan uzun ve felsefi yazılarıyla bulunur. Ayrıca Rıza Tevfik’in sanat, edebiyat ile ilgili makalelerinin yanı sıra “Hapishane Hatıraları” başlığıyla anıları da dergide yerini alır.

Şiir ve şiirin dili konusundaki polemiğin bir diğer cephesi olan A. Naci (Ömer Naci) de derginin yazarları arasındadır. A. Naci dergide bazı şiirlerini ve görüşlerini yayımlar. Ama en çok Mehmet Emin’in şiir anlayışına karşı çıkan eleştiri yazıları ile bilinmektedir. Naci’nin ve Rıza Tevfik’in yazılarındaki ağır dil dergiyi çocuklara özgü olmaktan çıkaran en önemli unsurlardan biridir. Aslı itibarıyla değerlendirildiğinde yazarların dilindeki bu durum dönemin dil anlayışını da yansıması açısından önemlidir. Bunların yanı sıra A. Naci dergide çeşitli şiirlerini ve çocukların eğitimi ile ilgili yazısını da yayımlar. O da muarız gibi “İran Hatıraları” başlığıyla anılarını paylaşır.

²⁰ İsmet Kür, *Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991, s.201.

Dergi, inceleyeceğimiz bu polemikle çocuk çizgisinden biraz ayrılmaya başlar. Kavga kızışınca da devlet eliyle kapatılır. Yaklaşık üç yıllık bir aranın ardından da bu kez *Bağçe* adıyla çıkmaya başlar. Dergi yeni yayın hayatına, ilk sayısında “İfâde-i Mahsusa”²¹ isimli bir yazı ile amaçlarını ifade ederek başlar. Yazıya göre dergi, artık haftalık siyasi olaylardan da haber verecek, “fenni, edebi ve musavver” olacaktır. Ayrıca *Çocuk Bağçesi*’nin kapanmasına neden olan polemğin aktörlerinden olan Ömer Naci de yine yazar kadrosunda bulunacaktır.

Derginin yeni yayın hayatında yer alan kalemlerin pek çoğu yine aynıdır. Hürriyet ortamında fikirler daha rahat ifade edilmekte olduğundan dergide de bu rahatlık fark edilir. Ayrıca dergide bulunan yazıların geneli hakkındaki şu değerlendirme önemlidir; “*Bağçe, Meşrutiyetin ikinci defa ilânı sırasında çıktığı için heyecanlı yazılar geniş yer tutar.*”²²

Ancak değinilmesi gereken enteresan bir nokta ise, *Çocuk Bağçesi* dergisinin resimsiz, karikatürsüz, *Bağçe* dergisinin resimli olmasıdır. Bu ilginç durum akla Giriş bölümünde değindiğimiz ayrıntıyı getirmektedir. Dergi yazarlarından A. İsmet çocuk dergisi adıyla çıkardıkları bu derginin aslında büyüklere hitap ettiğini ifade eder.²³ Derginin karikatür noktasındaki bu farklı tutumu da bundan olabilir diye düşünüyoruz.

Eleştiri türü de derginin çok başvurduğu bir türdür. Özellikler 10 Temmuz’dan sonraki sayılarda dergide istibdadı ve Abdülhamit’i, istibdat uygulamalarını ortak olan posta memurlarını, jurnalcilik yapan gazetecileri, istibdat yanlısı gazeteleri ve o dönem yayın hayatına başlayan, *Bağçe*’nin de desteklediği *Kadın* isimli dergiyi eleştirenlere cevap niteliğinde eleştiri yazıları yayımlanır. Bunların içinden edebî nitelikli olanları çalışmamızın Üçüncü Bölümünde inceleyeceğiz.

Dil ve dil öğretimi de dergide yer alan önemli konulardan biridir. A. Şağaf altı sayı boyunca “Lisân-ı Osmânî ve Musevî Mektepleri” adlı yazı dizisinde

²¹ Bağçe, C.1, nr.1, s.1.

²² “Bağçe”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergah Yay. İstanbul 1977, C. 1, s.283.

²³ İbnül Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Dergah Yay. İstanbul 1988, 4. Cilt, s. 2149.

okullardaki dil eğitimini eleştirir. Okullardaki sistemin aslına uygun olmadığından, öğretmenlerinin yeterli olmadığından bahseder.

Dergide değinilmesi gereken yazı türlerinden biri de makalelerdir. Dergide hemen her sayıda, pek çok ilmi konuda makaleler görmek mümkündür. Bunlar bazen “Mebâhis-i İlmiye, Mebâhis-i Sıhhiye” gibi içeriğine göre üst başlıklarla yayınlandığı gibi, bazen de bu başlıklar olmadan yayınlanır. Ayrıca makalelerin bazıları imzasız neşredilmiştir. Konularına göre bakıldığında; küre-i arz, yağmur, zelzele, sinek kuşu, yanardağlar gibi coğrafi konular, deniz tutması, güneş lekeleri vb. sağlık konuları, âdâb-ı muâşeret, tören muameleleri, diğer milletlerin örf ve adetleri ile ilgili bilgiler, garip yiyecekler ve içkilerin tanıtımı vb. sosyal ve ilmî pek çok konuya değinildiğini görüyoruz.

Derginin ateşli kalemlerinden Rıza Tevfik’in “Hüsn ve Mahiyet” başlıklı makalesi de uzun süre dergide yayınlanır.

Makalenin alt başlığında değerlendirilebilecek olan pedagojik yazı örneklerine de değinmek gerekir. Derginin yazar kadrosunu öğretmenler oluşturmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin yetişmelerinde, gelişmelerinde ve özellikle meslek seçimlerinde faydalı olabilecek fikirlerini dergide paylaşırlar.

Deneme de dergi yazarlarının pek çok kez başvurduğu bir edebî türdür. Bu tip yazılarda genellikle eğitim, hayat, terbiye, çocukların okuması gereken veya gerekmeyen romanlar, ahlakî konular, okul ve öğrenci olayları, çeşitli çiçekler ve kuşlar gibi konular işlenir. Denemelerin imzalarını ise Rasim Haşmet, İbrahim İhsan, A. Ulvi, Enis Avni, A. İsmet, Raif Necdet, Emine Semiye, Tahsin gibi isimler oluşturur.

Derginin ilmî boyutunu oluşturan bir diğer unsur ise, biyografi türünde yazılar yayınlamasıdır. Arşimed, Tolstoy, Şarl Darwin gibi Batılı bilim adamlarının yanı sıra Ömer Şevki Paşa, Said Paşa gibi yerli siyasetçilerin hayatları ile ilgili bilgiler de verilir.

Dinî içerikli yazılara da dergide yer verilir. Ali Suavi’nin “Elhâkümü Hüvallah,” M. Rauf’un “Nirvana” gibi yazıları bu türe örnektir.

Anı türünde yukarıda bahsettiğimiz polemik taraflarının yazı dizisi şeklindeki hatıralarının yanı sıra, Galip Kemal, İlyas Macit, Şevket Memduh ve Cemil Süleyman gibi imzalar da bu türde örnekler verirler.

Hikâye, derginin şiir kadar ilgi görmüş türüdür. Küçük hikâye ve hikâyeler neredeyse buraya kadar adı geçen pek çok imza tarafından yayınlanır. Bu hikayelerin çoğu sosyal konuludur. Önceleri ağırlıklı olarak çocuklar için yazılan hikayeler dergi *Bağçe* olduktan sonra yetişkinlere de hitap edecek seviyeye gelir.

Roman, derginin yabancı kalmadığı bir türdür. Dergide imzasız olarak yayınlanan “Seyyâhi ve Ahlâki Roman” ve A. Koyuncu imzalı “Yıldız” tercüme romanı tefrika edilir.

Bir basın organının vazgeçilmez türlerinden olan siyasî yazılar ve haber yazıları da derginin sütunlarında çokça görülür. Mısır meselesi, Yunanistan’ın durumu, Girit meselesi, memleketimizin istibattan çektikleri gibi konularda müstakil yazılar görülebileceği gibi derginin birinci cildinin yirmi üçüncü sayısından itibaren devamlı hale gelen ve derginin hemen ilk sayfasında yayınlanan “Haftalık Notlar” köşesi önemli siyasî gelişmeleri aktarmaktadır. Bu notlar yurt içinde ve yurt dışındaki gelişmeleri bildirir mahiyettedir. Söz konusu yazılarda bazen A. Ulvi imzası görülürken, çoğu zaman imzasız yayınlanır. Burada değinilmesi gereken bir nokta da, derginin siyasî görüşler noktasındaki demokratik tutumudur. Dergide yukarıda adı geçen dinî konulara yer verildiği gibi, Rasim Haşmet’in “*Sosyalizm Arkasında*” şiiri gibi “... toplumcu gerçekçi doğrultuda –günün dil ve beğeni çizgisini aşamayan-...”²⁴ şiirlere de yer verilir.

Avusturya tarihi, Barbaros’un İspanya seferi, Hindistan’ın tarihindeki kanlı olaylar, Bulgaristan Müslümanları gibi gerek kendi tarihimizden gerek başka milletlerin tarihinden örneklerin verildiği tarihî yazılar da derginin sütunlarında yayınlanır.

Gezi yazıları derginin yayın hayatına başladığından beri sayfalarında gördüğümüz türlerdendir. Bunlar genellikle yazı dizisi şeklindedir. İmzasız olarak

²⁴ Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı-1*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1994, s.114.

yazılan “Şehr-i Mektubî” ve “Seyahat Menâkıbı” yazıları bu türe en güzel örneklerdir.

“Kaygısız Sahife” başlığı, *Bağçe* için özellikle değinilmesi gereken bir başlıktır. “Kaygısız Sahife” çoğu zaman imzasız bazen de A. Ulvi imzasıyla yayımlanan, uzunluğu yarım sayfayı aşmayan bir köşedir. Belli bir dönem yayınlanır. Sayfanın adında derginin adında olduğu bir istiare söz konusudur. Çünkü bu sahifede sert eleştiriler, sosyal ve siyasî noktada çekinmeden söylenmiş sözler yer alır.. Yani bu sayfayı yazanlar, kendilerine bir şey olacağı için kaygılanmamaktadırlar. Eleştiri türünün küçük örneği sayabileceğimiz bu köşede yer alan edebî eleştiriler de çalışmamızın ilgili bölümünde değerlendirilecektir.

Derginin edebî boyutu ile ilgili diğer bir önemli nokta ise ilavesidir. *Zıdır* adlı bu ilavede, dönemin siyasî ve sosyal durumları sivri bir dille eleştirilmektedir. “... *Bağçe'nin mizâh-ı musavver ilâvesidir.*”²⁵ sloganıyla yayımlanan ekte çeşitli eleştirel karikatürler ve kısa eleştiri yazıları yayınlanır. *Zıdır* eki, adeta *Bağçe'nin* kara mizah yönünü oluşturmaktadır.

Bu bölümde değerlendirmeye çalıştığımız derginin edebî yönü, görüldüğü üzere çeşitlilik arz etmektedir. Dergi, o günün imkânlarında hemen hemen tüm edebî türlerde örnekler vermiş, tek tip bir yayın tarzından uzak durmuştur. Türler bazında görülen bu yaklaşım dünya görüşü noktasında da aynıdır. Yukarıda verdiğimiz sosyalizm örneğinin yanı sıra Ömer Naci (A. Naci) ve R. Tevfik gibi, Ömer Seyfettin (Perviz) ve Tevfik Fikret gibi farklı edebî görüşlere sahip kalemlere yer vermesi derginin ilkeli yayın anlayışına sahip olduğunu gösterir.

Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda görüyoruz ki, *Bağçe* dergisi Türk edebiyatına türler ve konular bazında çok büyük katkılarda bulunur. Yayımlandığı dönemin zorluklarına rağmen dergi hem genç ve olgun edebiyatçılara hem de yeni yetişecek edebiyatseverlere kendilerini ifade imkânı sunar. Edebiyatseverler için bir okul niteliğine sahip olan dergi, büyükler için edebî nabzı, aynı zamanda siyasî olayları takip edebilecekleri bir yayın organı olur.

²⁵ *Zıdır*, 21 Ağustos (Yıl yok), nr. 1, s.1.

Derginin içeriğine dair değerlendirmeler ancak derginin döneminde icra ettiği fonksiyonun da tespiti ile tamamlanabilir. *Bağçe* dergisi edebiyat tarihlerinin Servet-i Fünûn diye tabir ettiği dönemde yayınlanır. Dolayısıyla dönemin edebî zihniyeti ağır süslü cümleler, anlaşılmayan terkipler, bireysel konular gibi hepimizin malumu bir portre çizmektedir. Ancak dış dünya, Türk toplumunu, bütün dünyada çok etkili olan ulus-inşa sürecine doğru itmektedir. Dış dünyada meydana gelen bu gelişmeler, Tanzimat'tan beri yabancı bir anlayışı özümsemeye çalışan Türk toplumunu derinden etkiler. Gerek siyasî, gerek sosyal hayatında modernleşme çabalarına ayak uydurmaya çalışan Türk toplumu, edebiyatında da dönemin hâkim zihniyetine göre bir gelişme yaşar. Ancak, asırlardır yerleşmiş ve kanıksanmış bazı anlayış, davranış ve tutumların sosyal ve siyasî hayatımızda değiştirilmesi kolay olmadığı gibi, edebî hayatımızda da kolay olmamıştır. Şinasi ve arkadaşlarının Tanzimat'tan beri uğraştıkları öz olma davası, ancak İkinci Meşrutiyet döneminde ihtiyaç duyduğu evrensel zemine ulaşır. İşte bu dönem, Türk aydınının doğu ile batı arasında özünü bularak var olma savaşı verdiği bir dönemdir. Uzun yıllar sürecektir olan bu dönemin ilk adımlarını elbette basın hayatından takip edebiliriz. Bu nedenle hayatımızın her alanı için çok kritik bir dönemde yayınlanan *Bağçe* dergisi kendinden beklenen fonksiyonu icra etmeye çalışır.

Dergi, dilimizin ve dolayısıyla edebiyatımızın millileşmesi için ilk adımlara sahne olur. Milli bir dil deyince akla gelen *Genç Kalemler* dergisi ve bu hareketin öncüleri ilk kalem denemelerini *Bağçe*'de yapar. Zira, *Bağçe*, bu hareketin öncüleri henüz çok gençken yayınlanır. Zamanla ortak fikirlerin buluşturduğu bu insanlar, *Genç Kalemler* ve Yeni Lisan Hareketi için bir basamak oluşturur.

Genç Kalemler'den Ali Canip henüz Selanik'te öğrenci iken *Bağçe* dergisini tanır. Hatta derginin başyazarı, imtiyaz sahibi ve önemli yazarlarını tanıma fırsatı bulur. Dergideki edebî faaliyetler tüm edebî ortamı etkilediği gibi Ali Canip'i de etkiler. Dergideki tartışmalar, “*Canip'in edebiyata, özellikle Tenkit sahasına yönelmesinde etkili ...*”²⁶ olur.

²⁶ Rıza Filizok, “*Ali Canip Yöntem Hayatı, Yazı Hayatı, Kültür Çevresi, Kişiliği*”, s. 4, <http://www.ege-edebiyat.org> (08/03/2013).

Ali Canip'in edebî hayatında önemli bir yere sahip olan derginin genel olarak edebî kıymetini Rıza Filizok'un şu sözleri daha iyi tespit etmektedir:

“Çok az mecmuanın yayınlandığı bir devirde neşredilen Çocuk Bahçesi geniş bir aydın kitlesi üzerinde özellikle Selânikli gençler üzerinde etkili oldu: İlk defa ehemmiyetli, uzun, edebî bir münakaşa İstanbul dışında çıkan bir mecmuada, Selânik'te cereyan etmişti. Gençler hem İstanbul'a nazaran daha hür bir ortamda yaşadıklarını hissediyorlar, hem yakından tanıdıkları Çocuk Bahçesi yazarlarının İstanbul matbuatının ünlüleriyle nasıl başa çıktığını görüyorlar, tabi yine onların yanında yer alıyorlardı. Selânik'te gelişen İttihat ve Terakki hareketi nasıl İstanbul'da merkezîleşmiş olan siyasî iktidara ortak olmaya hazırlanıyorsa, edebiyatla meşgul olan gençler de edebiyatta İstanbul'a rakip olmaya hazırlanıyorlardı. Çocuk Bahçesi ile onun devamı olan Bahçe mecmuası, Genç Kalemler mecmuasının tavrı olarak gerçek bir başlangıcı olmuştur.”²⁷

²⁷ A.g.m. s.16.

İKİNCİ BÖLÜM

BAHÇE DERGİSİNDEKİ EDEBÎ ELEŞTİRİ YAZILARININ İNCELENMESİ

1. BAHÇE DERGİSİNDEKİ EDEBÎ ELEŞTİRİ YAZILARININ İNCELENMESİ

Bilindiği üzere *Bağçe* dergisi Türk toplumunun ve edebiyatının ciddi bir dönemeç aşamasında olduğu zamanlarda yayınlanır. Derginin yayın süresi ve yayın macerası, yayınlandığı dönemin önemini yansıtır. Bu önemi daha iyi anlayabilmek için bu döneme gelene kadarki sürede eleştiri tarihimize kısaca göz atmakta yarar görüyoruz.

Eleştiri kelimesi edebiyatımıza ilk girdiği dönemde terim anlamı konusunda bir kararsızlık oluşur. Zaman içerisinde farklı fikirler ve tartışmalar yaşansa da genel kabulü kazanmış bir sonuca ulaşılır. Günümüz itibariyle eleştiri bir edebî eserin daha iyi anlaşılması amacıyla her yönden ele alınıp değerlendirilmesi, kritik edilmesidir.

Kendi içinde bir eleştiri anlayışının varlığından bahsedilen Divan edebiyatını hariç tutarsak eleştirinin doğumunu Tanzimat edebiyatı ile başlatmamız gerekir. Tanzimat dönemi Türk toplumunun sosyal, siyasî ve edebî tüm kaynaklarını Fransa'dan aldığından eleştiri de Fransız edebiyatından edebiyatımıza girmiş türlerden biridir. Ancak eleştiriye Batıdan giren başka türlerden ayıran önemli bir konuya değinmek gerekir. Eleştiri kendi doğası gereği Türk edebiyatının kökten bir değişim geçirdiği dönemde çok hayatî bir unsur olarak görev alır. Kökleşmiş bir edebî sisteme, kalıp yargılara karşı çıkmak için Tanzimat aydınları en önce edebî eleştiriye kullanmışlardır. Bu durum eleştiriye yeni bir tür olmanın yanında yenileşme mücadelesinde çok önemli bir enstrüman haline getirir. Hal böyle olunca Tanzimat aydınının hayatında çok yeni sayılan eleştiri, hücum ettiği edebî kurumun büyüklüğü ölçüsünde büyük tartışmalara ve kavgalara sebep olmuştur. Bu durum devrin dikkatlerini türe çekmek gibi olumlu bir imkân sağlamıştır. Ancak bunun yanında eleştiri Divan edebiyatını yıkmakta çok kullanılan bir tür olduğundan Türk aydını ve insanının zihninde ya sadece kötüleme, yerme, hata ve kusurlarını ortaya çıkarma ya da kayıtsız şartsız övme, göklere çıkarma gibi anlam kulvarlarında sıkışmıştır. Eleştirmenin esere karşı tutumu ile ilgili olan bu durum medhiye ve hicviye gibi iki

ayrı vadiden geçip gelen Tanzimat aydınının ikisini bir arada sentezlemekte zorlanması ile açıklanabilir.

Tanzimat döneminde edebî eleştiri konusunda öne çıkan isimler Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Recaizade Mahmut Ekrem, Muallim Naci, Abdülhak Hamit ve Samipaşazâde Sezai'dir. Bu isimlerin yanı sıra "... *Beşir Fuat ve Ahmet Midhat Efendi'nin edebiyatta realizmi savunan daha sistemli eleştiri örnekleri verdikleri de dikkat çekmektedir.*"²⁸

Tanzimat döneminde eleştiri genel anlayışı Divan edebiyatına hücum etme ve "*Çağdaş Türk edebiyatına zemin hazırlama*"²⁹ endişesi etrafında şekillenir. Gerek bu nedenle gerek eleştirinin edebiyatımızda yeteri kadar bilinmemesi nedeniyle bu dönemdeki eleştiriler "*Sistemli olmaktan çok değişik vesilelerle ortaya*"³⁰ konulmuştur.

Tanzimat eleştirisinin en öne çıkan ismi şüphesiz Namık Kemal'dir. Kemal'in "Lisân-i Osmânînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir" adlı uzun makalesi sistematikten uzak dahi olsa "*A.H. Tanpınar'dan beri Yeni Türk edebiyatının beyannamesi*"³¹ kabul edilir. Tanzimat'ta yeni girişimlerin ve mücadelenin bayrağını taşıyan Namık Kemal'in eleştiri çalışmaları bununla bitmez. Şeyh İnâyetullah'ın masal kitabı *Bahar-ı Daniş*'e yazdığı önsözde, Recaizade Mahmut Ekrem'in aynı adlı tercüme eseri için yazdığı *Mes Prizon Muâhezenamesinde*, Fransız düşünür Ernest Renan'ın fikirlerini eleştirdiği *Renan Müdafaa-namesinde* ve edebiyatımızda ilk edebî roman olan *İntibah*'ın önsözünde eleştiri türünün örneklerini vermiştir. Ancak Kemal'in tür hakkındaki düşüncelerini daha derli toplu olarak Celâleddin Harzemşah Mukaddimesi'nde buluruz. Namık Kemal'in Ziya Paşa ile arasının açılmasına neden olan *Harabat Mukaddimesi*'nin yaptığı tahribatı ortadan kaldırmak maksadıyla kaleme aldığı *Tahrib-i Harabât* ve *Ta'kip* adlı yazıları bu dönemde edebî eleştirinin en önemli örnekleri arasındadır. Namık Kemal ile modernleşme ve Divan edebiyatı gibi konularda hemfikir olan Ziya

²⁸ Abdullah Uçman, "Tanzimat ve Servet-i Fünun Döneminde Eleştiri", *Hece Dergisi*, Eleştiri Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/Temmuz 2003, s.48.

²⁹ Abdullah Şengül, "Edebî Eleştiri", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Ed: Ramazan Korkmaz), Grafiker Yayıncılık, Ankara 2007, s.570.

³⁰ Abdullah Uçman, a.g.m. s.48.

³¹ Abdullah Uçman, a.g.m. s.50.

Paşa, *Şiir ve İnşa*'yı yayınladıktan altı yıl sonra *Harâbât* isimli bir antoloji yayınladı. Ancak bu antolojinin gerek önsözünde ve gerekse hazırlanışında seçilen eserlerde yazarın tutumu ilk tavrından çok farklıdır. Bu durum edebiyatımızdaki ilk polemikğin oluşmasına da vesile olur. Bu tartışmalar daha çok Divan edebiyatı etrafında gelişir. Bu edebiyatın dilinin anlaşılmasız ve halktan kopuk olduğu yönünde eleştiriler yapılır, mazmunların şairin özgürlüğünü kısıtladığı yönünde kanaatler belirtilir.

Tanzimat edebiyatının ikinci döneminde Recaiâde Mahmut Ekrem tarafından yayınlanan *Ta'lim-i Edebiyât* ve *Takdir-i Elhan* adlı eserleri bu edebî türün örnekleri arasındadır. Divan şiiri konusunda eleştiri içeren bu çalışmalarda Recaiade Mahmut Ekrem, şairlerin artık edebî sanat ve lafız kısılcısından kurtulup fikre ağırlık vermeleri gerektiğini anlatır. Bunun yanı sıra, dilin de şairi özgür kılacak şekilde düzenlenmesi gerektiği noktasına vurgu yapar. Tüm bu eleştiriler, Divan edebiyatı taraftarlarının tepkisini çeker ve Ekrem ile Naci arasında *Zemzeme-Demdeme* polemikği yaşanır.

Edebiyatımızın pozitivist ve natüralist sanatçısı olan Beşir Fuat'ın Menemenlizâde Mehmet Tahir ile yaşadığı “Hayaliyyûn-Hakikiyyûn” tartışması ve Beşir Fuat'ın edebiyatımızda ilk tenkitli biyografi kabul edilen *Victor Hugo* adlı eseri bu dönemde anılması gereken önemli eserlerdendir.

Bu dönemde Mizancı Murat kendi gazetesinde eleştiri ve eleştirmen ile ilgili görüşlerini ifade etmekle kalmamış bunları eserlerde tatbik ederek türün kaliteli örneklerine imza atmıştır. “*Mizancı Murad, savunduğu “ahlâkî edebiyat” anlayışı doğrultusunda Namık Kemal'in Vatan yahud Silistre ve Recâizâde Mahmud Ekrem'in Vuslat piyesleri ile Sâmipaşazâde Sezâi'nin Sergüzeşt romanını ele almış ve Tanzimat dönemi eleştiri anlayışında henüz bir geçmişi bulunmayan uygulamalı eleştirin ilk örneklerini vermiştir.*”³²

Tanzimat dönemi ile birlikte aydınlarımızın Batılılaşma gayreti içinde olduğunu daha önce de belirtmiştik. Tanzimat'ı takip eden Servet-i Fünun döneminin eleştiri anlayışı da, “*Çağdaşları olan Fransız tenkidine, bilhassa Hippolyte Taine'e*

³² Abdullah Uçman, a.g.m. s. 59.

dayanır.”³³ Tanzimatçılara göre Fransız edebiyatına da daha sistemli ve bilinçli yaklaşmışlardır. “*Servet-i Fünuncular, batılı yazarların eserlerini daha büyük bir dikkatle inceledikleri gibi, tanınmış tenkitçilerin fikirlerinden de geniş olarak faydalanmışlardır.*”³⁴

Servet-i Fünun döneminin öncü isimlerinden Cenap Şehabettin tenkitin kelime anlamından başlayarak düşüncelerini ifade eder. Bundan sonra da yorumlarını münekkide çeviren Cenap eleştiri yapan kişinin neler yapması ve yapmaması gerektiğini belirtir. Cenap’a göre “*Müntekidin vazifesi, bir eserin kısımlarını ve kusurlarını ortaya dökmek değil, kıymetini ve mahiyetini ve hatta edebî kıymetini ve ciddi mahiyetini göstermektir.*”³⁵ Bu açıklamasıyla eleştirmenin omuzlarına ciddi bir sorumluluk yükleyen “*Cenap için “zaman”, her unsurun üstünde, hakikî bir müntekiddir.*”³⁶

Türk edebiyatına Batılı anlamda romanı hediye eden Halit Ziya da Cenap gibi kendi döneminin eleştiri faaliyetlerini eleştirerek işe başlar. Halit Ziya kendi uzmanlık alanı olan nesre eğilir ve “*nesirlerin delik deşik edildiğini, fakat yazıların ruhuna inilmediğini*”³⁷ ifade eder. Ona göre eleştiri yapan kişiler şiirde elfaza takılıp kaldıkları gibi, nesirde de sadece görüntüde kalmışlar; eserin özüne ve mesajına vakıf olamamışlardır.

H. Nazım’ın “Bizde eleştiri niçin yazılamaz?” sorusuna verdiği cevaplar da dönemin eleştiri konusundaki eksikliklerini ortaya koyar.

Bu dönemde eleştiri üzerine fikir beyan eden aydınlar arasında bir de polemik yaşanır. *Mâlûmat*’ta H. Nazım ve Aydın Nadir’in yazdıkları konu ile ilgili farklı yazılar ve bunlara Mehmet Rauf ile Hüseyin Cahit’in verdikleri cevaplar etrafında tenkitin şahsi boyutu hakkında bir münakaşa oluşur. Mehmet Rauf eleştirinin şahsi olduğuna ve hiçbir kurala bağlanamayacağına inanmaktadır. Bu durumda H. Nazım’ın eleştiri hakkındaki görüşlerine itiraz eder. “*Bazan mantığın insanı yanlış yollara sevk ettiğini, güzelliğin ise nisbî olduğunu, bu kararın iz’an yoluyla*

³³ Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünun’da Edebî Tenkit*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s. 67.

³⁴ Bilge Ercilasun, a.g.e. s.67.

³⁵ Bilge Ercilasun, a.g.e. s. 68.

³⁶ Bilge Ercilasun, a.g.e s.68.

³⁷ Bilge Ercilasun, a.g.e. s.71.

verildiğini söyler ve tenkitle kaideler koymaya taraftar olmadığını³⁸ savunur. Mehmet Rauf düşüncelerine Fransız çağdaşlarından örnekler vererek savını kuvvetlendirir. Hüseyin Cahit'in tartışmaya katılmasıyla polemik eleştirinin sanat mı yoksa ilim mi olduğu konusuna kayar.

Servet-i Fünun aydınları eleştirinin terim anlamından kavramına, ülkemizdeki farklı anlayışlara ve uygulamalara dair derinlemesine açıklamalar yapmışlardır. Ancak bununla yetinmeyen Servet-i Fünun aydınları Batı'da eleştirinin tarihsel serüveninden başlayıp çağdaşları olan eleştirmenleri değerlendirmişlerdir. Bunların arasından yukarıda da belirttiğimiz gibi en önde geleni Hippolyte Taine'dir. *"Ahmet Şuayb Taine'in hayatını ve felsefesini ele almış, Mehmet Rauf Taine'in tenkidî düşüncelerini tanıtmış, Hüseyin Cahit Taine'in Sanat ve Felsefesi adlı eserinden tercümeler yapmıştır."*³⁹

Servet-i Fünun aydınlarının Batı'ya olan ilgisi körü körüne bağlılık değildir. Yetkin bir tavırla hem olumlu hem olumsuz eleştirilerde bulunmuşlardır. Buna verilebilecek en büyük örnek Ahmet Şuayb'ın fikirleridir. Arkadaşları gibi o da Taine ile yakından ilgilenmiş ve onun meşhur "ırk, muhit ve an" prensibine karşı çıkmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse Taine bu prensibinde bir eserin eleştirilirken yazarının mensup olduğu millete, içinde bulunduğu toplum ve sosyal çevreye ve o eseri vücuda getirirkenki şartlarına odaklanmak gerektiğini ifade etmektedir. Ancak Ahmet Şuayb'a göre *"Bu üç sebepten hiç biri eserden cemiyete geçmek için kullanılamaz. Ancak bazı yazarların melekelerinin kaynaklarını tâyin için ihtiyatla kullanılabilir."*⁴⁰

Servet-i Fünun döneminin edebî eleştirisini ayrıntılarıyla inceleyen Bilge Ercilasun, Taine konusunda Servet-i Funun yazarlarının farklı yollar tercih ettiğini belirtir. Mesela Ahmet Şuayb Taine'i incelerken şahsî bir tenkit anlayışından hareket eder. Taine'i hem tanıtır, hem tenkit eder. Mehmet Rauf, Taine'in düşünce sitemini

³⁸ Bilge Ercilasun, a.g.e. s.74

³⁹ Bilge Ercilasun, a.g.e. s.82.

⁴⁰ Bilge Ercilasun, a.g.e. s.87.

bütün olarak ve ana hatlarıyla ele alır. Hüseyin Câhid ise, Taine'in felsefesini bütün yönleriyle tanıtmaya ağırlık verir.⁴¹

Tanzimat döneminde eleştirilerin en önemli konusu olan dil, Servet-i Fünun döneminde de eleştiri konusudur. Tasfiye-i lisan konusunda Rıza Tevfik ve Tevfik Fikret önemli görüşler ileri sürerler. Rıza Tevfik bu konuda herkesin iyi niyetli olduğunu belirtir. Ancak bu hedefe varmak için yeterli değildir. Her iki fikrin taraftarlarını da anlamaya çalışan Rıza Tevfik “*Dillerin geliştirilmesinin hangi şartlarda mümkün olabileceğinin de bilinmesi gerektiğini vurgular.*”⁴²

Dönemin ünlü şairlerinden Tevfik Fikret Servet-i Fünun'da yayınladığı “Tasfiye-i Lisan” adlı makalede konuyla ilgili fikirlerini belirtir. Dilden bazı kelimeleri atma çalışmalarının taraftarı olmadığını söyleyen Fikret bu fikre karşı çıkar. Mensubu olduğu edebî anlayışın bir anlamda tezahürü olarak dil meselesinde avam-havas ikilemini gözetir. Ona göre anlaşılacak elbette önemlidir ve avam havası anlayarak ondan istifade edebilir. Ancak avamın “*Anlayacağı, duygulanabileceği şiirler, makaleler var. Bunlar da tabii onun anlayacağı dille yazılırlar*” der.⁴³ Fikret bu görüşüne örnek olarak çalışmamızın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde geniş olarak ele alacağımız Mehmet Emin'in *Türkçe Şiirler*'ini örnek gösterir.

Dönemin romancısı Halit Ziya dilde sadeleşme konusu ile ilgili olarak zamanı işaret eder. Düşüncelerini belirttiği makalesinde dilde sadeleşmenin zamanla kendiliğinden gerçekleştiğini, yarım asır öncekilerle şimdiki karşılaştırıldığında eskilere göre dönemin daha sade olduğunu söyler. Öyleyse dil kendi haline bırakılmalıdır, zorlanmamalıdır.

Servet-i Fünun yazarları yukarıda bahsettiğimiz ve eleştirinin teorik kısmına dair olan bu değerlendirmelerin yanı sıra bunları uygulamaya dökmüşlerdir. Dönemin önde gelen yazarları özellikle Batılı yazarların fikirlerini ve eserlerini kendi düşünceleri doğrultusunda değerlendirmişlerdir.

Tüm bu gelişmelere derinlemesine olmadan dahi bakıldığında bu dönemin kendinden öncekine göre çok daha sistemli ve bilinçli olduğu görülür. Bu dönem

⁴¹ Bilge Ercilasun, a.g.e. s.91.

⁴² Abdullah Şengül, a.g.m. s.578.

⁴³ Bilge Ercilasun, a.g.e. s.125.

Türk eleştiri tarihinde eleştirinin temelini atıldığı dönemdir. Eleştiri Batılı anlamda bir boyuta ulaşmıştır. Türk edebiyatı ve aydını Meşrutiyet dönemini eleştiri konusunda daha donanımlı girer. Dönemin dünya dengeleri Osmanlıda pek çok siyasi fikrin kurtuluş için denenmesini gerektirmiştir. Ancak acı tecrübelerle denenene pek çok fikir başarısızlığa uğrar. Tüm bunların sonunda aydınlar ve siyasetçiler dünya geneline yayılan milliyetçilik ideolojisinin Osmanlı için de tek çıkar yol olduğu sonucuna varır. Bu gelişmeler şüphesiz edebiyata da yansımıştır. Hatta milliyetçilik ideolojisi edebiyattan siyasete aksetmiştir denilse yanlış olmaz.

Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemlerinden geçerek daha olgun bir düzeye ulaşan edebî eleştiri Meşrutiyet döneminde farklı bir boyut kazanır. Bilge Ercilasun bu dönemde yapılan eleştiriye “Türkçü tenkit” olarak isimlendiriyor. Elbette böyle bir tenkit anlayışının oluşmasına katkı yapan eserler vardır. Bunlar, devrin şartlarından dolayı daha çok İstanbul’un dışındaki edebî oluşumlardır. İstanbul’da *Mecmua-i Edebiye*, İzmir’de *Muktebes*, Selânik’te *Çocuk Bahçesi* ismiyle yayın yapan dergiler bu çerçevede değerlendirilebilir. Buralardaki tenkit ve polemik türü yazılar, yeni bir tenkit anlayışının ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Biz bu çalışmamızda, söz konusu yayınlardan Selânik’te çıkarılan *Çocuk Bahçesi* ve *Bağçe* dergilerini edebî eleştiri ve polemikler açısından değerlendireceğiz.

1.1. Bahçe Dergisinde Yayınlanan Edebî Eleştirilerin Konularına Göre Tasnifi

Çocuk Bahçesi ve *Bağçe* dergilerinde toplam 30 tane edebî eleştiri yazısı yayınlanmıştır. Dergideki edebî eleştiri yazıları konuları itibariyle 6’ya ayrılmaktadır. Bunlardan ilki şiir konulu eleştiriler (9 adet), ikincisi tiyatro konulu eleştiriler (9 adet), üçüncüsü şahısların eleştirildiği yazılar (7 adet), dördüncüsü gazete eleştirisi (1 adet), beşincisi de dönem eleştirileri (3 adet), altıncısı kitap (1 adet) eleştirisidir. Bu yazıların künye ve imza bilgileri aşağıdaki gibidir.

1.1.1. Şiir

“Zavallılar”

Şâir-i Muhteremine

Tevfik Fikret

1. Sene, Nr. 25, s. 4-6.

Bize Diyorlar Ki	M. Emin/Rıza Tevfik	1. Cilt, Nr. 7, s. 2
İ'tiraz Edenlere	Mehmet Emin	1. Cilt, Nr. 13, s.2
Türkçe Şi'rlere	Mehmet Emin	2. Sene, Nr. 28, s.24-26
Musâhabe	Rıza Tevfik	2. Sene, Nr. 39, s. 194-6
Musâhabe	Rıza Tevfik	2. Sene, Nr. 40, s.212-214
Girit-Şairler	Enis Avni	2. Sene, Nr. 48, s.357
Musâhabe	Ali Canip	3. Cilt, Nr. 19, s.278-279
Türkçe Şi'rlerin Kıymeti	A. Hikmet	12 Teşrinievvel 326, S.21, s.310.

1.1.2. Tiyatro

Vatan Tiyatrosu	İmzasız	1. Cilt, Nr.3, s.14
Vatan Tiyatrosunda	A. İsmet	1. Cilt, Nr.5. s.7-10
Sahib-i İmtiyaz Dedeğaç'tan Yazıyor	N. Necati	1. Cilt, Nr. 6, s. 8-9
Akif Bey	Abdi Tevfik	1. Cilt, Nr. 9, s.8-10
Nasıl Oldu?	İmzasız	1. Cilt, Nr. 10, s.5-6
Tiyatrolar	İmzasız	1. Cilt, Nr. 14, s. 10-11
İttihad Bağçesi	A. N.	1. Cilt, Nr. 14, s. 11-12
Yine San'at Hakkında	Ali Canip	1. Cilt, Nr. 17, s. 8-10
Musâhabe	Emin Lami'	1. Cilt, Nr. 24, s.4-7

1.1.3. Şahıs /Sanatçı

İhtar	İmzasız	1. Sene, Nr. 19, s.3.
-------	---------	-----------------------

Bir Varaka	Abdi Tevfik	1. Sene, Nr. 20, s.4-5
Şinâsi	İmzasız	1. Cilt, Nr. 7, s.1
Edib-i Meşhur Kemal Bey'in Vefatına Dair	Göriceli Mina Raşil	1. Cilt, Nr. 14, s.4-5
Bir Filozofa	Ali Canip	1. Cilt, Nr. 16, s. 9
San'at Hakkında	Ali Canip	1. Cilt Nr. 16, s.11-12
A. Nâci	Rasim Haşmet	1. Cilt, Nr. 24, s.8-9

1.1.4. Gazete

Gazete	Tahsin	2. Cilt, Nr.49, s. 219-221
--------	--------	----------------------------

1.1.5. Dönem

Musâhabe-i Edebiye	Hüseyin Avni	1. Cilt, Nr. 2, s.12-13.
İnkılap ve Edebiyatlar	Raif Necdet	1. Cilt, Nr. 16, s.3-7
Hafta-i Edebî	Tahsin Nahid	1. Cilt, Nr. 21, s.6-7

1.1.6. Kitap/Eser

Terbiye-i Vataniyede İlk Adım	M. Nermi	2. Sene, Nr. 51, s. 402-3.
-------------------------------	----------	----------------------------

1.2. Bahçe Dergisinde Yayımlanan Edebî Eleştiri Yazılarının Değerlendirilmesi

1.2.1. Şiir

Bağçe ve Çocuk Bağçesi dergilerinde yayımlanmış şiir eleştirileri tahmin edilebileceği gibi dönemin önemli konusu olan Mehmet Emin'in şiir anlayışı ve Türkçe Şiirler üzerindedir. Genel olarak dönemin yeni akımı *Türkçe Şiirler*'i savunan ve destekleyen bu yazılara derinlemesine bakıldığında bu yeni akımı anlamaya çalışma gayreti sezilir. Aydınlardan bazıları bu anlayışa şiddetle karşı çıksa bile bir kısmı da samimi şekilde anlamaya çalışmış ve çalışmaları takdir etmişlerdir. Mehmet

Emin ve Rıza Tevfik de yazılarıyla aydınlara ve edebiyatseverlere yeni şiir anlayışının özünü anlatmaya çalışmışlardır.

Şiir eleştirilerinin ilki Tevfik Fikret'e aittir. Ana başlık verilmeden, sadece "*Zavallular Şâir-i Muhteremine*"⁴⁴ notuyla yayınlanan yazı hat sanatı ile yazılmıştır. Yazıyı değerlendirmeye geçmeden önce birkaç noktaya değinmekte fayda görüyoruz.

Bilindiği üzere *Türkçe Şiirler* yayımlandığı dönemde Servet-i Fünun sanat akımı son dönemlerini yaşamaktaydı. Milliyetçilik fikri, ülkede hakim olmaya başladığına her alana etki ettiği gibi dile ve edebiyata da yansır. Bu yansıma sonucunda dilde sadeleşme, hece- aruz gibi tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmaların taraflarından biri olan Tevfik Fikret, *Türkçe Şiirler*'i dahil olduğu Servet-i Fünun akımına rağmen takdir eder. Ancak bu takdir dilde sadeleşmeyi savunanlarınkinden biraz farklıdır.

Dilde sadeleşme, tasfiye ve hece konularında tartışmalar iki kupta toplanır. Bunlardan biri dilden yabancı kelimelerin atılarak, aruz yerine hece kullanarak, dili ve edebiyatı zamanla tamamen milli hale getirme amacıyla olma fikridir. Karşıt görüş ise halkın anlayacağı şekilde sade bir dilin bulunmasını, bu dille edebiyat yapılmasını ama hali hazırdaki ağır, sanatlı dili ve edebiyatı da reddetmemek görüşünde olanlardır. Tevfik Fikret de ikinci görüşe taraftar olarak sınıf edebiyatlarının olması gerektiğine inanır.⁴⁵ İşte Fikret'in bu görüşü ile aşağıdaki takdir yazısı bir arada düşünülmelidir. Fikret Mehmet Emin'i desteklerken sınıf edebiyatları oluşmasına katkı sağladığını düşündüğü için desteklemiştir. Aksi halde Servet-i Fünun ile özdeşleşmiş şahsi anlayışından sapmamıştır. Şimdi bu bilgiler ışığında yazıyı değerlendirelim.

Yazının başlangıç cümlesinden anlıyoruz ki Mehmet Emin yazıya konu olan *Zavallular* adlı şiirini Tevfik Fikret'in de içinde bulunduğu bir topluluğa okumuştur. Bu toplulukta Fikret'in oğlu Haluk da vardır. Mehmet Emin şiirini okurken Fikret'in bir şey dikkatini çeker. Dinleyenlerin hiç biri Mehmet Emin'in sesine yabancı kalmaz. Herkes onu anlar. Hatta küçük Haluk bile.

⁴⁴ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 25, s. 4-6.

⁴⁵ Ayırtılı ilgi için bkz; Bilge Ercilasun, *Meşrutiyet Devrinde Tenkit*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1995.

Dinleyenlerin şiirin hiçbir kelimesini kaçırmadan kaydettiklerini söyleyen Fikret'in şu cümlesi dikkate değerdir; “*Anlaşılmadan geçen yahud, anlaşılacağı için tekrar ettirilen hiçbir satıra tesâdüf edilmedi.*”⁴⁶ Fikret bu tespitinden sonra salondakileri, köylü bir vatandaşın iletmiş olduğu kara haberi merakla dinleyen ve anlayan vatandaşlara benzetir. Mehmet Emin o kadar anlaşılır ve halktan konuşmakta dinleyenler de o kadar rahat anlamaktadırlar.

Fikret Mehmet Emin'in şiirden sonra Halit Ziya ile vezinler konusunda konuştuğunu ama kendisinin başka bir şey ile meşgulken Haluk'un gelip “*bu ne güzel şi'r, baba!*”⁴⁷ dediğini belirtir. Fikret'e göre Mehmet Eminin başarısının en büyük tebriki Haluk'un bu sözüdür. Yazara göre Mehmet Emin, köylüye çiftçiye hitap etmek, onları anlamak ve yaralarını sarmak, onları aydınlatmak amacındadır ve bu amaca ulaştığını ispat etmek için Haluk'un minik zihninin bu şiiri beğenmesi yeterlidir.

Fikret yazısının ilerleyen kısmında Mehmet Emin'e gıpta ettiğini belirtir. Çünkü onun eserleri hiç bu kadar açık ve bu kadar başarı timsali olmamıştır. Bu ifadeyi yazarın ilginç bir itirafı takip eder. İtirafını uzunca bir cümle ile yapan Fikret kendi şairliğini eleştirir. Fikret'e göre o dönemde haiz olduğu özellikler olan sanatkarlık, güzellik ve estetiğe olan ilgi gibi kabiliyetlerinin altında “pek basit ve kâni' bununla birlikte pek şedid” hisleri kaynar ve bu hisler kendisini hep uyarır. Bu itiraf Fikret'in Servet-i Fünun anlayışında verdiği eserlerinin altında hep bir Türkçe şiirler yattığının ifadesi gibidir. İtirafının devamında kendini ve sanatını iyiden iyiye eleştirir. Fikret okul sıralarından beri gerçeklerden uzak, şiir diye gazeller, kasideler ezberlediğini ve ruhunun ahenk ihtiyacına cevap vermeyen, hiçbir yenilik hedefi olmayan söz kalabalıklarını taklit ve tekrardan ibaret kaldığını belirtir. Ona göre kastettiği bu edebiyat “ipsiz sapsız lakırdı oyuncakları”dır. Kendisi de bunları habire tekrar eden “papağanlığa mahkum bir zavallı müteşair”dir. Ancak, o zamandan yani öğrenciliğinden beri sadelik ve basitlik hissini ruhunda titrediğini itiraf eder.

Ruhi gelişimini özetlediği bu itiraflarının sonunda Fikret, zamanla belirginleşen bu duyguyla ikna olur ki kendisi şiirde “maksad-ı hayat”

⁴⁶ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s.4.

⁴⁷ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s.4.

arayanlardandır. Şiiri bir hayal ürünü gibi algılayanlarla aynı düşünceyi paylaşmamaktadır. Bu düşüncelerini şu tespiti takip eder; *“İşte bu hususiyetle, ya’ni şi’ri bir müessir diye telakki ettiğim için onda mümkün olduğu kadar vuzuh ve kuvvet görmek, te’sirâtında mümkün olduğu kadar vüs’at ve ihâta bulmak istiyorum...”*⁴⁸ Fikret’in bu isteği Mehmet Emin’in herkesin anlayışına hitap eden şiirine gıpta etmesine neden olur.

Fikret, Emin’in şiirlerinin başarısını değerlendirmeye geçer. Mehmet Emin ‘in şiirlerindeki sade ve açık üsluba nasıl ulaştığını sorgular. Bu başarının ilk bakışta sadece hece veznini kullanmasıyla elde ettiği sanılır. Ancak Fikret’e göre bu şiirlerin herkes tarafından anlaşılmasının altında birden fazla farklı etmenler yatmaktadır. Bu etmenler şunlardır; konu seçimi, hayallerin ortaya konma tarzı, fikirlerin dile getirilmesi, ifadenin sadeliğidir. Tüm bu etmenleri özetle anlam ile lafzın birbirine uygulugu (muvâfakat-ı lafz ve ma’nâ) şeklinde ifade eder. Bunlara ilaveten veznin hizmeti de inkar edilemez.

Tevfik Fikret bu fikirlerini ifade ettiği paragrafın sonunda bu tarzdaki şairliği basit algılayanları eleştirir. Ona göre sadece beş on hecenin vezinli hale gelmesiyle şairlik olsaydı kaldırım taşlarının altından bile şair çıkardı. Bu sözleri ile bu işi basite indirgeyenleri eleştirirken Mehmet Emin’in hece veznini kullanmaktaki başarısını ve üslubundaki açıklığı över.

Yazar bu düşüncelerinin ardından kendi sanat anlayışına değinen bir ifadede bulunur. Ona göre yeni şairler aruzda da bazı yenilikler yapmışlardır. Bunların neticesinde aruz da kolayca şekil alır hale gelmiştir. Zaten Fikret’in vezin unsurundan beklediği şiirde işlenen konuya göre şekil almasıdır. Fikret, bir şiiri okurken hikaye edilen, anlatılan bölümlerde veznin susmasını, böyle bölümleri düzyazı gibi okuyabilmeyi, bazı bölümlerde ise veznin musikisini iyice duymayı, hissetmeyi bekler. Ancak bu durum şairin zevkine ve kabiliyetine bağlı bir şeydir.

Fikirlerini karşıt iki görüş arasında bu şekilde ifade eden Fikret Halit Ziya’nın bu konuyla ilgili görüşlerine katılır. Halit Ziya, iki vezin arasında illaki bir tercih yapmak zorunda olmadıklarını belirtir. Kullandığımız dile ikisi de uyuyorsa ikisini

⁴⁸ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 5.

de kullanırız. Ziya'ya göre asıl başarı ve kabiliyet onları etkili şekilde kullanabilmektedir.

Fikirlerini bu yolda ifade eden Fikret Mehmet Emin'in şiirini tenkit etmekte kendini liyakat sahibi olarak görmez. Ancak *Zavallılar* gibi hayatın içinden sahnelerin yer aldığı şiirlerin güçlenerek artmasını ister. Zavallılar şiirinde geçen kahramanların yalvarmaları ile şiirin bittiğini ifade eder. Ancak Fikret, hayatta bu gibi zayıf ve çaresiz insanlara zarar veren zalimlere karşı onları güçlendirmek gerektiğine inanır. Zalimleri keyiflerine göre hareket etmek ve zayıflara eziyet etmekten men etmek gerektiğine inandığından bunları güçlendirmek gerektiğini tavsiye eder.

Görüldüğü üzere Fikret edebiyat tarihlerinde bilindiği gibi bir Servet-i Fünuncu olarak değerlendirildiğinde bu yazısı çizgisinin dışında kalmaktadır. Hatta kendi hislerini itiraf ettiği sözleri ezber bozan mahiyettedir. Ancak, Fikret'in dönem itibariyle sınıf edebiyatlarına taraftar olduğu ve *Türkçe Şiirler*'i de avam tabakanın edebiyatı gereği gördüğü için desteklemiş ve övmüştür. Bu noktadan bakınca Fikret'in genel sanat anlayışından bir kayış görülmez.

İkinci eleştiri yazısı aslında kendi içinde iki bölümdür. Mehmet Emin'in *Bağçe*'de yayınlanan "Bize Diyorlar Ki"⁴⁹ adlı şiirinin hemen altında Rıza Tevfik'in kısa bir notundan oluşmaktadır. Bu nedenle yukarıdaki tasnifte iki yazarlı olarak verilmiştir.

Mehmet Emin sone tarzında yazdığı bu şiirinde aslında döneme inceden bir gönderme yapar. Şiirin ilk bendi Türklerin tarihte büyük fetihlerde bulunduğunu ve dünyaya hükmettiğini konu edinir. Ancak ikinci bentte herkesin artık bunun bir masal olduğunu söyleyenler olduğunu belirtir. Onlara göre artık medeniyet lazımdır ve yirminci asrın ruhu ilim, sanat ve şiirden oluşur. Mehmet Emin de bu duruma şöyle karşılık verir;

*"Onun için cenk ediniz, lâkin artık alın teri saçınız.
Fethediniz; lâkin artık fikirleri, vicdânları açınız.
Kılıç gibi kalemlerle de yine bugün cihangir olunuz."*

⁴⁹ Bağçe, C.1, nr. 7, s.2.

Rıza Tevfik'in dikkatini çeken bölüm de bu kısımdır. Şiirin hemen altında kısa bir notla bu şiiri derginin idarehanesinde gördüğünü ve çok beğendiğini belirtir. Mehmet Emin'i hep beğendiğini ifade eder ve gençleri üçüncü bölümde ihtar edilen hikmeti düşünmeye çağırır. Rıza Tevfik "*Biz gençlerin bundan büyük bir vazifemiz olmasa gerektir.*"⁵⁰ şeklinde düşünmektedir.

Üçüncü eleştiri yazısı da yine Mehmet Emin'in konuyla ilgili bir şiiridir. Mehmet Emin'e kendine ve edebî anlayışına karşı çıkanlara İ'tiraz Edenlere⁵¹ adlı şiiriyle cevap vermektedir. "*Rubâb-ı Şikeste şâir-i muhteremine*" notuyla Tevfik Fikret'e ithaf ettiği şiir yine sone tarzındadır. "*Ey sevgili kardeşler, hemşehriler!...*" şeklinde başlayan şiir hemen ikinci mısrasında eleştirileri yöneltir. Mehmet Emin muarızlarına "*İnildeyen şi'rime kavâl sesi dediniz/ Gözyaşıma güldünüz!..*" şeklinde seslenir. Bu durum karşısından kendisini "*Ben zavallı katlandım/ Yalnız tahkir edilen hamiyetten utandım.*" cümleleriyle ifade eder. Mehmet Emin'in bu mısralarında *Türkçe Şiirler* anlayışının tarihsel serüven içerisinde hamiyet duygularının gereği olduğunu düşündüğü anlaşılır. Ancak muarızlar itirazlarında bazen o kadar ileri gitmişlerdir ki *Türkçe Şiirler*'i eleştirirken hamiyet duygularını aşağılamışlardır.

Şair duygularını ifade ettikten sonra kendisi de muarızlarını eleştirir. Bu hakaretleri eden, zehirli sözleri söyleyenlerin ümmetin alnında bir kara, namusunu kemiren bir yara olduğunu belirtir. Şair umutlarını şu bentte dile getirir;

*"Tarih nankör değildir, bir hizmeti unutmaz;
İstikbâlin vicdânı aşk istemez, kin tutmaz,
Rü'ya gören her san'at bu ümide kalmıştır."*

Sanatının gelecekte daha iyi anlaşılıp takdir edileceğine duyduğu bu inançla muarızlarına zeytin dalı uzatır ve "*Siz kuyumcu olunuz, ben demirci olayım;/ Elmâs saçan dehayı bütün sizde bulayım*" der. Çünkü şair için nasıl olsa "*Kıvılcımlı her ocak vatan için yanmıştır.*" Şair şiirinin sonunda birlik mesajı verir; "*Biz hepimiz bir ruhla sarılalım çekice.*"

⁵⁰ Bağçe, C.1, nr. 7, s.2.

⁵¹ Bağçe, C.1, nr. 13, s.2.

Dördüncü eleştiri metni yine Mehmet Emin'e aittir. Ancak şair bu kez poetik anlayışını şiirleriyle tatbik etmekten ziyade nesir yoluyla anlatmayı tercih eder. Türkçe Şiirler ile ilgili o dönemde kopan gürültü üzerinde yazdığı bu yazıda Mehmet Emin bir anlamda kendini anlatır. Çok ses getiren bu yazı “Türkçe Şi’rler” başlığı altında “*kendi ağzından*”⁵² notuyla yayınlanır.

Mehmet Emin eski edebiyattan neden ayrıldığını ifade ederek söze başlar. “*Ben eski edebiyattan iki yolda ayrıldım. Bunlardan birincisi yazış, ikincisi vezindir.*”⁵³ Mehmet Emin yazış yani üslup noktasında eski edebiyattan ayrılmasının nedeni olarak Türklere karşı geciken bir görevi yerine getirebilme isteğini gösterir. Görevini ancak eski edebiyattan farklı bir üslupla yazdığına yerine getirebilmektedir. Vezin konusunda ise bu yolda yazılan şiirleri heceden başka bir vezinle söylemek mümkün olmadığı görüşündedir. Düşüncelerini genişleten Mehmet Emin üslubun kişinin tabiatı gereği olduğuna inanır. Kişi etrafındakileri kendi bakış açısı ile hissettiği gibi ifade edebilir. Bu noktada kişinin yaratılışının yanında yetiştirilişi de önemlidir. Bu konudaki şu sözleri o dönem çok ses getirir; “*O halde ben ne yolda yazmalı idim? Gözleri ilk açılıştaki bir balıkçı kulübesinin isli çatılarına ilişen ve nenesinin söylediği ninni seslerini dalgaların uğultuları boğan bir balıkçı oğluna nasıl yazı yazmak yakışırsa işte öyle! bir avâm evlâdına nasıl yazı yazmaksa işte öyle!*”⁵⁴

Türkçe Şiirler'deki üslubunu kendi yaşayış ve yetiştirilişinin gereği olarak gören bu satırları şairin görev düşüncesi takip eder. Ona göre vatanının ona öğrettiği şeyleri öğrenemeyenlere öğretmek görevini üstlenen bir Türk nasıl yazacaksa Mehmet Emin de öyle yazmıştır.

Tasfiye-i lisan konusunda konuşulan ihtimaller arasından halka inip onu yüksek seviyeye çıkarma fikri de vardır. Mehmet Emin bu fikre yazısında yer verir. “*Mâdemki aşağıda bulunanları yukarıya doğru çıkaracağız; o halde onların buldukları yere inmekliğimiz lâzımdır...*”⁵⁵ diyen şaire göre o zamana kadar yazılmış kütüphaneler dolusu kitap bunu yapmaktan acizdir. Yıllardır insanlar halk

⁵² Bağçe, 2. Sene, nr. 28, s.24-26.

⁵³ Bağçe, a.g.m. s.24.

⁵⁴ Bağçe, a.g.m. s.24.

⁵⁵ Bağçe, a.g.m. s.24.

için eserler vermiş ama halk buna ulaşamamıştır. Halbuki halk aydınlatılmalıdır. Çünkü halkı aydınlatmak çiftçiliği aydınlatmaktır. Sanatkarlığı, ticareti aydınlatmaktır. Kısacası her iyi şeyi meydana çıkarmak, desteklemektir.

Edebiyat ve medeniyetimizdeki değişimin kaynağı olan milliyetçilik akımı tüm dünyada yankısını bulmuştur. Almanlardan örnek veren Mehmet Emin Luter'in İncil'i Almancaya çevirdiğini ve halkı aydınlattığını, düşünmeye alıştırdığını söyler. Luter Hristiyanlıkta ne yaptıysa kendisi de Türk milleti için onu yapmak istemektedir.

Vezin konusundaki fikirlerini izah eden Mehmet Emin şiiri tabiat ve hayatın sesi olarak görür. Öyleyse şiirin ifade aracı olan vezin de buna uygun olmalıdır. Dalga kendi sesiyle, ıstırap kendi sesiyle anlatılmalıdır. Hatta şiir o kadar hayatın içinden ve doğal olmalıdır ki hiç Türkçe bilmeyen birine bile okunduğunda ne anlatıldığını fark etmelidir. Burada Mehmet Emin şiirin şiirde kullanılan kelimelerden ziyade bir sezgi işi olduğunu belirtir. Şairin vezin konusundaki kaynağı ise halktan duyduğu türküler ve konuşmalardır. *“Bunları alarak yukarıda vezin için söylediğim yolda umumi bir ahenk vermek suretiyle şi'rlerimi yapmaktayım.”*⁵⁶ der.

Mehmet Emin *Türkçe Şiirler*'i kendi yaratılışıyla özdeşleştirir. Onların, kendisi gibi olan halkın önemli bir ihtiyacı olduğunu belirten Mehmet Emin bunu eleştirenlere de bir anlamda cevap vermektedir. Hece, Türk milletinin doğasına en uygun vezindir. Kendisi de yukarıda ifade ettiği gibi halktan bir insan olduğu için heceyi kullanır. Aynı şekilde halkın içinden bir insan elbette halkı anlatacaktır. Öyleyse başka kaynak aramaya gerek olmadığı şeklinde düşünen şair vezin konusunda hocasının tabiat ve hayat olduğunu ifade eder. Kendisinin güzellik perisinin arkasında dolaşmadığını ve avamdan geri duracak kadar kibirli de olmadığını ifade ederek muarızlarını eleştirir. Mehmet Emin sözlerini hislerinden bahsederek bitirir. *“Elimde dört telli kemançe ile zavallıların gizli dertlerini söyler kaba bir sesim vardır? Bir yaralı yüreğim vardır ki fenâlıklar için çırpınır. Bir çift ağlar gözüm vardır ki öksüzlükler kapılarında yaş döker, işte o kadar.”*⁵⁷ der.

⁵⁶ Bağçe, a.g.m. s.26.

⁵⁷ Bağçe, a.g.m. s. 26.

İnceleyeceğimizi diğer bir eleştiri metni Rıza Tevfik'e aittir. Türkçe Şiirler akımının ve Mehmet Emin'in en yakın takipçisi ve savunucusu olan Rıza Tevfik derginin Musâhabe köşesinde "İlmî" notu ve "Saz Şâirlerimiz ve Türkçe Şiirler"⁵⁸ başlıklı bir yazı yayınladı. Bu yazıda Osmanlı edebiyatı, edebiyatımızın başlangıcı ve Türkçe Şiirler ile ilgili fikirlerini açıklar. Tarihi bir bakış açısı kullandığı bu metinde Rıza Tevfik, Osmanlı devleti kurulmadan önce Selçukluların varlığından bahseder. Ancak Selçuklular Rıza Tevfik'e göre Türklüklerini unutmuşlar, devlet idaresinde olduğu gibi edebiyat ve sanatlarında da milli kalamamışlardır. Selçukluların virane halinden sonra Osmanlıların bu viranelik üzerine dinç ve kavi bir bina inşa ettiğini belirtir. "Lâkin dinç, sahih'ül vücud ve kaviy'el bünye olmak başka, medeni ma'lumâtı olmak başka!"⁵⁹ diyen Rıza Tevfik maddi güç ve cesaret bakımından güçlü olan Osmanlıları medeniyet bakımından bedevi seviyesinde görür. Buna bağlı olarak Osmanlıların edebî anlamda bir eserlerinin olmadığı kanaatine varır. Osmanlıdan önce yazılan Mesnevi-i Şerif ve Kutadgu Bilig gibi eserleri örnek vererek Osmanlıların bunların üzerine bir şey koyamadığını, medeniyeti devraldığı yerden geliştiremediğini ima eder. Göçebe bir halktan bir edebî anlayış beklemenin anlamsız olacağını vurgular. Ancak Rıza Tevfik şiir ile edebiyatı bir tutmamaktadır. Şiir, ruhun sanatıdır ki bedevi bir halde hatta vahşi bir halde olsa bile eserlerini verir. Ama "Edebiyat ise ancak medeniyetin mahsulüdür."⁶⁰

Edebiyat ile şiiri kapsam ve doğa bakımından bu şekilde ayrı tutan şair Osmanlıları medeniyetten ve edebiyattan yoksun görse de şiirlerinin olduğuna inanır. Rıza Tevfik yazısını tarihi anekdotla devam ettirir.

Şaire göre tarihçilerin edebiyatımızın başlangıcını Sultan Veled'in Rubâbnâme adlı eserinden almaları hatadır. Çünkü bu eserin sahibi fikir, vicdan ve maneviyat bakımından Türk'ten ziyade Fars'tır. Ayrıca Sultan Veled bu eseri babasının manevi öğretilerini telkin amacıyla kaleme almıştır. Eserin tasavvuf bakımından büyük bir değeri olsa da şiir sanatı ve Türkçesinin kıvraklığı bakımından çok değersizdir. Babası Mevlâna aslen Türk olmasına rağmen yazdığı birkaç Türkçe gazele bakılınca onun da acemi olduğu görülür.

⁵⁸ Bağçe, 2. Sene, nr. 39, s. 194-196.

⁵⁹ Bağçe, a.g.m. s. 194.

⁶⁰ Bağçe, a.g.m. s. 195.

Rıza Tevfik o devirde gerçekten Türkçe yazan birileri olsaydı Sultan Veled'in eseri ile karşılaştırıp dönemin millî dilini öğrenebileceklerini ancak tarih kayıtlarının buna müsaade etmediğini ifade eder.

Bu değerlendirmelerinden sonra Tekke edebiyatına eğilen Rıza Tevfik bu türde yazılan eserlerin Türkçe ve hece vezniyle yazıldığını söyler. Ancak bu eserlerin Türkçesini çok kaba bulur. Tevfik'e göre onların hece ile yazma nedeni aruzu, Arapça ve Farsça kuralları bilmemelerinden kaynaklanmaktadır.

Rıza Tevfik Bektaşî tarikatından bazı erkanın şiirlerini de kaba bulur. Şair o dönemde müritlerin tasavvuf düşüncesini halka benimsetmek için şeyhlerinin adına şiir yazdıkları gerçeğinden hareketle elimizde bulunan şiirlerin de gerçekten onlara ait olup olmadığını bilemeyeceğimizi söyler. Eserlerde kullanılan dili kıyas yoluyla bir eserin kime ait olduğu hakkında ancak fikir yürütebileceğimizi ifade eden Rıza Tevfik buna bir örnek verir.

*“Ben bilmez idim gizli, ayân hep sen imişsin!
Canlarda ve tenlerde nihân, hep sen imişsin!
Senden bu cihân içre nişân ister idim ben;
Âhir, bunu bildim ki cihân, hep sen imişsin!...”*

Rıza Tevfik örnek olarak aldığı ve beğendiği bu beyitin Sultan Veled'e ait olamayacağını düşünür. Çünkü *“Bu derece düzgün ifâde, bu mertebe-i fesâhet büyük, âlî bir derece-i tekemmül eseridir.”*⁶¹

İnceleyeceğimiz diğer eleştiri Rıza Tevfik'in yukarıdaki yazısının devamıdır. Aynı isimde yayınlanan yazıda Rıza Tevfik kaldığı yerden devam eder ve yukarıda alıntı yaptığı ve beğendiği şiirin yanına Sultan Veled'in Rubâbnâme adlı eserinden alıntılar yaparak fikrini ispata çalışır. *“Tanrıdan rahmettir sözleri/ Kim okursa açılır gözleri”*⁶² şeklindeki ve buna benzer birkaç beyitin yukarıdaki ile kıyas bile edilemeyeceğini söyler.

⁶¹ Bağçe, a.g.m. s. 196.

⁶² Bağçe, 2. Sene, nr. 40, s.212.

Rıza Tevfik'e göre o döneme kadar gelmiş olan tüm Türkçe şiirler Osmanlı olmayan yabancı Türklerin eseridir. Çünkü Osmanlı etnik bakımdan çok uluslu bir devlettir. Buradan hareketle mantık yürüten yazara göre o zaman da bir avam dili muhakkak olmalıdır. Gerek milli hisleri gerekse günlük yaşamadaki ihtiyaçları ifade etmek için kullanılan bir dil mutlaka vardı. “İşte o Türk dilince acaba âsâr-ı şi’riye var mı yok mu?”⁶³ diye soran şair buna henüz kesin bir delil bulunamadığını belirtir.

Rıza Tevfik yukarıdaki makalesinde örnek verdiği gibi belîğ şiir örneklerinin Hanefî fikhına göre hoş görülmediği için gizli tutulduğunu ve kime ait olduğunun bilinmediğine inanır. Eğer bu şiirleri kimin yazdığı bilinseydi ve zaman içinde bu şiirler tahrîp edilmiş olmasalardı şiir dilimizin tarihini tespit edebilirdik fikrindedir.

Rıza Tevfik pek çoğunu araştırdığını iddia ettiği ve kaba olarak nitelediği sufi şiirlerinin halkı vaz etmek için yazıldığını belirtir. Araştırmaları sonucunda ise Rıza Tevfik tarihimizde bir taraftan resmî bir edebiyat oluşturulduğunu “... diğer taraftan da için için Türkçe şi’rler ve sırf Türkçe şi’rlerden ibâret bir cereyân-ı efkâr hâsıl oluyor; devam ediyor imiş!”⁶⁴

Rıza Tevfik yazısını yapacaklarını sıralayarak bitirir. Şair Arapça ve Farsçadan etkilenmemiş Türkçe şiirleri araştıracağını, sonra da Mehmet Emin’in *Türkçe Şiirler*’inin onlarla bir ilgisinin olup olmadığını tahlil edeceğini ifade eder. Ancak bu makalenin devamı olmamıştır.

Yedinci eleştiri yazısı kısa bir anekdot mahiyetindedir. Enis Avni imzasıyla yazılmış bu yazının başlığı “Girit-Şâirler”⁶⁵ şeklindedir. Enis Avni yarım sayfa kadar tutan bu yazısında Girit’in işgali ile ilgili duyduğu üzüntüyü dile getirirken bir noktaya da dikkat çekmek ister. Bir arkadaşı ile konuşma havasında yazdığı yazısında Enis Avni arkadaşına eskiden milletlerin vatanlarına kasteden ufak bir tehlike olduğunda o milletin büyük şairlerinin en önde atıldıklarını, tepki gösterdiklerini ve milletin her ferdi için destanlar, şiirler yazdıklarını söyler. Bugün ise Girit’in parçalanmak istendiğini ifade ettikten sonra tam şairlerin buna eğilmeleri gerektiğini söyleyecektir ki arkadaşı sözünü keser ve şöyle der; “*Bu gazete sahipleri*

⁶³ Bağçe, a.g.m. s. 212.

⁶⁴ Bağçe, a.g.m. s.213.

⁶⁵ Bağçe, 2. Sene, nr. 48, s. 357.

*de ne tuhaf adamlardır. Eskiden bir şi' re birçok para verirken, şimdi beş kuruş bile vermiyorlar...*⁶⁶

Bu diyalogda aslında iki taraflı bir eleştiri söz konusudur. Enis Aveni, Girit ile ilgilenmeyen şairleri eleştirirken arkadaşı dönemin gazete sahiplerini eleştirmektedir. Gazete sahiplerinin menfaat üzere hareket ettiklerini ifade ettiği sözlerinin altında aslında hem eleştiri hem de anlama yatar. Yani dönemin şairleri artık düzene ayak uydurmuşlar ve kötülük karşısında ses çıkarmamaktadırlar. Bu bir eleştiridir. Ancak maddi olarak ihtiyaçları neticesinde de ellerinden bir şey gelmez. Bu da anlayıştır.

Sekizinci eleştiri metni Ali Canip'e aittir. Derginin Musâhabe köşesinde "Şi'r ve Şâirler"⁶⁷ başlığıyla yayımlanan bu yazıda Ali Canip şiirde his ve mefkure üzerine fikirlerini açıklar. Canip'e göre şiir perisi hayal ile ilgilenir. Eğer bir şiirde hayal yoksa şairin fikirleri ne kadar önemli ve güzel olursa olsun kalemi daima sönük kalır. Ali Canip'e göre "*Mefkure pek bârid, pek soğuk kanlıdır.*"⁶⁸ Bu nedenle herhangi bir mefkure çevresinde yazılan şiirler heyecandan ve histen uzak kalırlar. Edebiyat tarihimizden örnek veren yazar Koca Ragıp Paşa gibi şairlerin bile gelip geçtiğini ama bir iz bırakmadıklarını belirtir. Keçecizade İzzet Molla'nın Divan'ında Nedim'in varlığıyla kendini teselli ettiğini de delil olarak sunar. Bu fikrine Fransız edebiyatından da örnekler verir.

Şiiri his ve hayalden ibaret gören Ali Canip fikri ikinci planda tutar. Dönemin üstat geçinen şairlerine eleştiride bulunur. Onların Sully Prudhomme'a* taptıklarını, Ziya Paşa'nın *Terkib-i Bend'*ine çıldırdıklarını belirtir ve onları şiirin manasına nüfuz edememekle suçlar. Sözü Mehmet Emin'e getiren Ali Canip, eleştirdiği zümrenin de onun şiirlerini beğendiğini söyler. Ama onların beğenmesinin farklı bir nedeni vardır. "*Çünkü Emin Bey Demircinin Öğüdü'nü, daha bilmem neleri yazmıştır*"⁶⁹ Halbuki Canip'e göre Mehmet Emin'in bu tür şiirleri halka hiçbir fayda vermez. Ama onlara göre çok önemli olan bu şiirler yine onlara göre insanlığı ıslah edecektir. Ali Canip bu şiirlerde insanlığı terbiye gücü bulamaz. Bunları tapar gibi beğenenleri şiddetle eleştirir ve onları insanlığı dama taşı gibi istedikleri yere götürebileceklerini

⁶⁶ Bağçe, a.g.m. s. 357.

⁶⁷ Bağçe, C.3, nr.19, s.278-279.

⁶⁸ Bağçe, a.g.m. s.278.

* René François Armand Prudhomme: Nobel ödüllü Fransız şair.

⁶⁹ Bağçe, a.g.m. s.279.

sanmakla suçlar. Yani bazı edebiyatçılar veya *Türkçe Şiirler*'i beğenen aydınlar halkı hafife almaktadırlar.

Ali Canip'in yazısının son kısmına kadar Mehmet Emin'i de eleştirdiği gibi bir hava hâkimdir. Ancak yazısının son cümlesi yazarın niyetinin çok farklı olduğunu ifade eder. "*Ve işte bunun içindir ki Emin Bey nâmını nezd-i ahlafta yükseltecek hakiki şi'rleri, mesela Hayat Kavgası'nı takdir edemezler!*"⁷⁰

Yazının son cümlesi yazarın fikrini tamamen ifade etmektedir. Yazar *Türkçe Şiirler*'in eleştirildiği bir dönemde üstat geçinen bazı kişilerin hissiz ama fikre sahip her şiiri beğenmesini, tapar gibi sevmesini eleştirir. Çünkü Ali Canip şiirde fikri tamamen inkar etmese de duygunun önemi üzerinde ısrarla durur ve bu durum Mehmet Emin'in şiirleri için de geçerlidir. Onun şiirlerinden nasihat dolu olan ama duygu yoksunu olanları sırf insanlığı yetiştirecek diye alkışlayanlar gerçek şiir kıymetinde olanları takdir edememektedirler. Halbuki Mehmet Emin'i gelecek nesillerin gözünde yükseltecek olan bu örneğini verdiği diğer tarzdaki şiirleridir.

Ali Canip'in bu yazısında objektif bir tutum takındığını görürüz. Şüphesiz o da yenileşme ve millileşme taraftarıdır. Hatta ilerleyen yıllarda bu konuda çok önemli bir adım olan *Genç Kalemler* dergisinde başı çekecektir. Ancak Ali Canip yeni olsun da ne olursa olsun tavırla hareket etmemiştir. İnşa edilen yeni şiirin başından itibaren donanımlı olması için uğraşmıştır. Bunun için de gerekirse kendisi gibi düşünenleri eleştirmekten çekinmemiştir.

Şiir eleştirisinin son metni A. Hikmet imzalı "*Türkçe Şi'rlerin Kıymeti*"⁷¹ adlı yazıdır. A. Hikmet Mehmet Emin'e ithaf ettiği bu yazısında Mehmet Emin'in ve eserlerinin öz anadilimizi terennüm ettiğini ifade eder. Derginin son yayın yılında ulaşabildiğimiz son sayısında yayınlanan bu yazıdan meşhur polemğin üzerinden zaman geçtiği ama hala az da olsa atışmaların olduğu kanaatine varıyoruz. "*13 senedir büyük üstâdın terennüm eylediği efkâr u hissiyatı son derece vatanperverâne, son derece insâniyetkârânedir.*"⁷² ifadesi de bu kanaatimizi doğrular niteliktedir.

⁷⁰ Bağçe, a.g.m. s. 279.

⁷¹ Bağçe, 12 Teşrinievvel 326, S. 21, s. 310.

⁷² Bağçe, a.g.m. s. 310.

Yazar, Mehmet Emin'in eserlerinden örnekle onu över ve "Ölü Kafası" şiirinin onu Fransızların Sully Prudhomme'u kadar yükselteceğini ifade eder. Yazarın Mehmet Emin'den ricası ise, şiirlerini bir kitapta toplamasıdır. Bunun dönemin gençleri için bir ihtiyaç olduğunu belirtir.

A. Hikmet sözü *Türkçe Şiirler*'in muarızlarına getirir. Ona göre mademki sanat şahsîdir öyleyse bu da mazur görülmelidir. Her şair kendi kalbinin seslerini yazar. Mehmet Emin de öyle yapmıştır ve bunu yapmakta özgürdür.

Türkçe Şiirler'in konularını eleştirenler için ise şiirin konularının sadece M. Emin'in konularıyla sınırlanmayacağı fikrindedir. Geçmiş bir tartışmanın ana hatlarına dokunan A. Hikmet, *Türkçe Şiirler*'in dili konusunda muarızlara bu dilin gelişmekte olduğunu ifade eder. Şu savunmaları sunar; evet belki daha çok yeni olduğundan şiir yazılamayacak gibi görünüyor ama ileride bu dilin gelişip yükselemeyeceğini kim bilebilir? Ayrıca bu dil ile lirik şiirler yazılamayacağını kabul etsek bile bu durum *Türkçe Şiirler*'in kıymetinden bir şey eksiltmez. Aşk isteyenler farklı şekillerde yazabilirler.

1.2.2. Tiyatro

Tiyatro eleştirisi, Meşrutiyet döneminde özellikle ciddi mesafe kat eder. *Çocuk Bağçesi* ve *Bağçe* dergileri de bu türe uzak kalmaz. Dönemin önemli bir türü olan şiir kadar tiyatro konulu eleştiri yazısı derlememiz de bunun bir kanıtıdır.

Tiyatro eleştirileri yazılarından ilki imzasız yayınlanan Vatan⁷³ adlı metindir. Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre ismiyle bildiğimiz tiyatrosu Türkî Mektebi mezunlarından bir grup tiyatro meraklısı genç tarafından sahnelenir. Dergi idaresi oyunun başarıyla sahnелendiğini, baş rolleri oynayan kişilerin isimlerini vererek gayretlerini takdir eder. Eserin aslına ve mesajına girmeden, yazarından bahsedilmeden yapılan bu eleştiri bir anlamda gençlerin tiyatroya heveslerini takdir için yazılmış tebrik yazısı niteliğindedir.

⁷³ Bağçe, C.1, nr. 3, s.14.

Bu konudaki ikinci eleştiri yazısı da yine Kemal'in Vatan adlı tiyatrosu üzerindedir. A. İsmet'in "Vatan Tiyatrosunda Bağçe"⁷⁴ adıyla yayımlanan bu yazının başında okurların *Bağçe*'ye gösterdikleri ilgiden bahsediliyor. Bu ilgi nedeniyle yazarın önceki hafta yazdığı bu yazı bu haftaya ertelenmek zorunda kalmıştır.

A. İsmet eleştirisine başladığında kullandığı cümleler ve metnin genel havası *Bağçe* dergisinin ve Selanikli gençlerin N. Kemal'e bakış açısını yansıtır. "*Selânik'te Kemal Bey'in âsârından okumamış hangi genç vardır?*"⁷⁵ sorusuyla başlayan yazı, Selanikli gençlerin daha okul çağından itibaren Kemal'in eserlerini okuyup ezberlediklerini ve buldukları fırsatta tekrar ettiklerini belirtir. Bundan önceki yazıda da olduğu gibi gençler yine Kemal'in Vatan adı oyununu sahnelemişlerdi.

A. İsmet'in yazısına göre, *Vatan* adlı piyesin sahnelenmesi 10 Temmuz'dan beri beklenmektedir. 31 Temmuz akşamı ancak sahnelenen piyes, tüm halk tarafından ilgiyle karşılanır. Yazar, halkın ilgi ve heyecanını şu cümlelerle ifade eder: "... vaktiyle ağızları kapamaya çalışsan o kibirli elleri kopararak yaşasın vatan! Yaşasın vatan! Yaşasın vatan! Bağırılacak, bağırılacak, bağırılacak..."⁷⁶ diyerek, halkın kahraman askerlerin fedakarlıklarını, vatanperverliklerini unutmadığını ve "vatan nedir, onun için nasıl çalışılmalıdır?" gibi soruların cevaplandırıldığı sahneler oluşturarak, halkı galeyana getirmeye çalışır. A. İsmet, İstibdada gönderme yaparak, kendi hisleriyle seyircinin heyecanını birleştirmeye çalışır.

Halkın tiyatro salonuna görmek için birbirini ezdiğini ve tansiyonun ne kadar yüksek olduğunu tasvir eden A. İsmet seyircinin sahnede adeta Kemal'i gördüğünü ve ağladığını belirtir. Yazara göre Kemal oyunda okunan şiirleri ile adeta ahiretten hicret edip sahnede mücessem oluyordu. Tüm bu duygularla başlayan oyunu eleştirmeye yazar Zekiye karakterinden başlar. Olayları ve konuşmaları kendi gözlemleriyle aktardığı metinde yazarın hisleri de metne karışmıştır. Zekiye'nin ailesini kaybetmiş ve çaresiz halde otururken İslâm Bey'i hatırlaması ve ona olan aşkı, konuşmaları, Zekiye ile ayrılıkları ve Zekiye'nin İslâm Bey'in peşinden orduya girmesi ile perde kapanır. Yazar buradan sonra İslâm Bey rolünü canlandıran Celal adlı kişiyi eleştirir. Rolün ona yakıştığını, Celal'in Kemal'i çok sevdiğini ve her

⁷⁴ Bağçe, C.1, nr. 5, s.7-10.

⁷⁵ Bağçe, a.g.m. s. 7.

⁷⁶ Bağçe, a.g.m. s. 7.

fırsatta ondan bahsettiğini belirtir. A. İsmet'e göre Celal tam bir sanatkardır. Rolünü o kadar gerçekçi ve içten oynar ki salonda alkış tufanı kopar.

Yazar, perde belirtmeden diğer karakter olan Miralay Sıtkı Bey rolünü oynayan sanatçıyı eleştirir. Bu arada da sahnelenen konuyu da verir. Yazara göre bu rolü canlandıran Şefik Efendi de çok başarılıdır. Rol arkadaşı Mecdi Efendi Rüstem Bey karakteri ile başarı gösterir. Sıtkı Bey ile Ahmet Bey'in konuşmaları yazarın görülmesi gereken diye nitelediği etkileyici sahnelerdendir.

Yazara göre Abdullah Çavuş ve Nâci Efendi rollerini o kadar iyi canlandırmışlardır ki onları alkışlamamak mümkün değildir. Yardımcı rolleri canlandıran kişilerin ismini de sayan yazar gençleri tebrik eder.

A. İsmet yazısına duygularını o kadar katmış ki bir eleştirmen değil bir izleyici hissi vermektedir. Yazısının sonunda oyunun da sonunu tasvir eder. Artık seyirci o kadar galeyana gelmiştir ki Kemal'in salondaki resmi adeta gülümsemektedir. Bu tablo karşısında şu nazireyi yapar. Sanki Kemal salonda gülümsüyor ve;

“Ölürsem görmeden millette ümid ettiğim feyzi / Yazılsın seng-i mezarıma vatan mahzun ben mahzun beytini Bugün millette ümid ettiğim feyz incilâ etti / Yazılsın şimdi eflâke vatan memnun ben memnun suretine tahvil ediliyor zannolunurdu.”⁷⁷

Görüldüğü gibi, A. İsmet imzalı bu tiyatro eleştirisi, olgun bir örnek olmaktan uzaktır. Yazar eleştirisine duygularını fazlaca karıştırmış ve objektif bir pencereden bakamamıştır.

Üçüncü eleştiri yazısı imzasını başlığında taşımaktadır. “Sahib-i İmtiyaz Dedağaç'tan Yazıyor”⁷⁸ adlı yazı derginin imtiyaz sahibi Necip Necati'dir. N. Necati, yazısında Dedağaç'ta Müslüman, Hıristiyan ve Musevi vatandaşların bir tiyatro topluluğu kurduğunu ve Edirne'den de askeri mızıkayı getirerek Kemal'in *Vatan* adlı piyesini sahnelediğini aktarıyor. Tam olarak ifade etmese de yazar bir geçit törenini anlatıyor gibidir: “*Hep birlikte İslam'dan, Hıristiyan'dan, Musevi'den*

⁷⁷ Bağçe, a.g.m. s.10.

⁷⁸ Bağçe, C.1, nr. 6, s. 8-9.

mürekkep müttehid, yek-dil ve yek-emel olarak en önde İttihâd ve Terakki Cem'iyeti muhteremesi â'zây-ı kirâmı Osmanlı ve hürriyet bayraklarını temevvüç ettirerek... Ardınca millî havalar... Memnu (!) marşlar çalarak yürüyen mızıka efrâdı zabıtân ve me'murîn-i mülkiye... ”⁷⁹

N. Necati bu tasvirle başladığı yazısına farklı milletlerden olan memurların zannedildiği gibi birbirine düşman olmadığını hatta kardeşlik duygusuyla yürüdüğünü ifade etmektedir. Bunu da hürriyet duygusunun insanları birbirine yaklaştırmasının sonucu olduğunu belirtir.

Yazar Dedeğaç'ın bu özgür ortamını anlatmaktan eseri eleştirmeye ancak geçer. Kemal'i yad ederek açılan sahnede sergilenen oyun tüm seyircinin beğenisini toplar. O kadar ki seyircilerin ruhu da yükselerek bu ulviyeti seyretmeye başlarlar.

Eserin konu tahliline veya sahne sanatlarına değinmeyen yazar oyundan sonra öğrendiği bir noktayı paylaşır ve takdir eder. Bir fedakarlık yaparak tiyatro gurubu kuran gençler nakden de yardımda bulunmuşlardır. N. Necati yazısının son paragrafında oyuncularını eleştirir. Gençleri çok başarılı bulur ve söyledikleri sözler ve sergiledikleri davranışlar onların yüreklerinde bulunduğundan taklit değil gayet gerçekçi bir oyun ortaya çıkardıklarını belirtir.

Bu yazıda da N. Necati'nin arkadaşı A. İsmet gibi duygularından arınmadığını görürüz. Hatta Necati kendi duygularıyla karışık şekilde ortamı tasvir etmekten eseri tahlile vakit bulamamıştır.

Dördüncü tiyatro eleştirisi yine Namık Kemal'e ait bir esere dairdir. Abdi Tevfik imzasıyla yayınlanan bu yazı “Âkif Bey”⁸⁰ başlığını taşır. Bu piyes Beyaz Kale İttihat Bağçesinin kışlık tiyatrosunda Mekteb-i Türkî mezunlarından oluşan genç bir grup tarafından sahnelenir. Abdi Tevfik yazısında da belirttiği gibi eserin derinine inmez. Sadece oynayan kişileri takdir eder. Ayrıca Selanik'in tiyatro faaliyetlerinde diğer yerlere göre önde olduğunu belirterek övünür. Gençler bu oyunu ilk kez oynamalarına rağmen üstün bir başarı elde etmişlerdir. Özellikle başrol

⁷⁹ Bağçe, a.g.m. s. 9.

⁸⁰ Bağçe, C.1, nr. 9, s. 8-10.

oyuncularının gösterdikleri performans karşısında seyirci alkışlamamış adeta avuçlarını yırtmıştır.

Beşinci tiyatro eleştirisi “Nasıl Oldu?”⁸¹ adlı yazıdır. İmzasız yayınlanan bu yazı Yüzbaşı Kazım Nami Bey’in aynı adlı piyesini konu eden kısa bir yazıdır. Dönemin ünlü tiyatrosu olan, *Bağçe*’nin de kapak sayfalarında ilan bulunan Eden tiyatrosunda sergilenen oyunu zabıtalardan oluşan bir ekip oynamıştır. Yazar bu ekibi gayet başarılı bulur. Oyun Tüccar Katip ve Müstahdemini Sendikasının yararına oynanır. Oyuna geçmeden sendika yetkilisi İttihat ve Terakki Cemiyetine yardımlarından ötürü teşekkür eder. İmzası olmayan bu yazının sonunda yazar, Kazım Bey’e de eserinin oynanmasına izin vermesinden ötürü teşekkür eder.

Altıncı metin de imzasız yayınlanmış bir metindir. “Tiyatrolar”⁸² adlı bu yazının başına “Tenkit değildir” notu düşülse de biz içeriği itibariyle eleştiri kategorisine dahil ettik. Metin bayramın birinci günü Jüpiter tiyatrosunda oynanan oyunları konu etmektedir. Tiyatro Heveskârânı tarafından oynanan oyunlar çok ilgi görmüşlerdir. Bu topluluğun da gençlerden hatta yaşça çok küçük erkek ve kız çocuklarından oluştuğunu anlıyoruz. Çeşitli şiirlerin okunması ile başlayan programda başarılı şekilde bir monolog da sunulur. Program Abdülhak Hamit’in *Tarık bin Ziyad* ve *Eşber* adlı eserlerinden belirli bölümlerin, Kemal’in *Zavallı Çocuk* adlı eserinin tamamının oynanması ile devam eder. Yazar özellikle Kemal’in piyesinin oyuncular tarafından çok doğal oynandığını ve başarılı olduğunu ifade eder. Hatta oyuncular o kadar iyidir ki hakiki aktörler gibi tenkit edilebilecek derecededirler. Program Şinasi’nin *Şâir Evlenmesi* adlı milli komedisi ile son bulmuştur. Yazar buradaki oyuncularında performanslarını takdir eder.

Yazar yazısının sonunda, seyircilerin Jüpiter tiyatrosunda bayramın birinci günü vatanımızda doğan güzide sanat eserlerinden bölümler izlediklerini ve samimi duygularını alkışlarla dile getirdiklerini belirtir.

Yedinci tiyatro eleştirisi A. N. imzasına sahip “İttihâd Bağçesi”⁸³ adlı yazıdır. Bu yazı da diğerleri gibi hazırlanan bir programda sergilenen Abdülhak Hamit’in

⁸¹ Bağçe, C.1, nr. 10, s. 5-6.

⁸² Bağçe, C. 1, nr. 14, s. 10-11.

⁸³ Bağçe, C. 1, nr. 14, s. 11-12.

Tarık adlı eserini konu alır. Milli tiyatro müessis-i muhteremi Burhaneddin Bey isimli şahıs tarafından sergilenen oyunun belli bölümlerine dair beğenisini ifade eder. Ancak yazıda dikkat çeken bir nokta vardır ki genel kanının aksine bir yargı ortaya koymaktadır. A. N. çok gerçekçi oynadığını söylediği oyuncuyu takdir ettikten sonra; “*Burhâneddin Bey âsâr-ı edebiyenin hususiyle Abdülhâk Hâmid Bey’in bedâyi’-i san’atkârânesinin yalnız okunmak için yazılmamış olduklarını ve o âsârın kıymet-i hakikiyesine nakîse değil samime îrâs ile oynatılacağını bize isbât emiştir.*”⁸⁴ der. Yazar bu sözleriyle Hamit’in tiyatroları hakkındaki genel kanaatin aksine bu eserlerin sadece okunmak için değil oynanmak için de uygun olduğunu düşünmektedir. Oyuncunun samimiyetle sergilediği performansı da buna delil olarak gösterir. Ona teşekkür eder.

Yazar programda okunan şiirlerden, şarkılardan ve anlatılan hatıralardan da bahsetmek ister ancak derginin hacmi buna izin vermeyeceğini düşündüğünden bundan vazgeçer.

Sekizinci eleştiri metni derginin genç yazarlarından Ali Canip’e aittir. Ali Canip “Yine San’at Hakkında”⁸⁵ başlıklı yazısında sanat ve milli tiyatro ile ilgili fikirlerini açıklar.

Bir önceki sayıda da sanat ile ilgili fikirlerinin açıklayan Ali Canip bu yazısına da önceki yazısına ait bir cümleyle başlar. Önceki yazısında sanat eserleri ve kahramanlarının gerçekle ilgisi üzerinde duran yazar bütün kötülüklerden uzak çizilen kahramanların yokluk fikrini aşamadıklarını, kaybolmaya mahkum olduklarını ifade eder. Ali Canip bu sözünün sanatın tümüne dair olduğunu bu nedenle tiyatronun da buna dahil olduğunu söyler. Tiyatronun edebiyat için önemine vurgu yapan yazar büyük bir edebimiz dediği bir aydının sözünü alıntılar. “*Bir milletin kuvve-i nâtikasın edebiyât ise timsâl-i edibin nâtika-i zihayâtı tiyatrodur.*”⁸⁶ Ali Canip bu sözde önemine vurgu yapılan tiyatronun kıymetli olabilmesi için ne gibi özelliklere sahip olması gerektiğini açıklar. Tiyatro “Hakiki ve gayr-i şahsî” bir yazarın kaleminden çıkmalıdır. Yoksa genellikle etrafımızda gördüğümüz itiraz dolu eserler hiçbir sanat değerine sahip değildir. Bu eserlerde eseri okuyan veya izleyen

⁸⁴ Bağçe, a.g.m. s. 12.

⁸⁵ Bağçe, C. 1, nr. 17, s. 8-10.

⁸⁶ Bağçe, a.g.m. s. 8.

oyunun kahramanlarını buzlu bir camın arkasından izliyor veya gölgelerini görüyor gibi olur. Çünkü kahramanlar bu dünyaya ait olmayan semavi varlıklarıdır. Halbuki realist bir eserde her şey şeffaf ve açıktır. İzleyen sadece beşeri hayatı görürler.

Dönemde yazılan oyunları sağlam bir eleştiriye tabi tutan Ali Canip oyunların kahramanlarının gerçeğe uygun çizilmediğini vurgular. Halbuki çağın hakim akımı olan realizm gereği kahramanlar halktan insanlar olmalı, eser hayattan bir sahneyi canlandırmalıdır.

Ali Canip okuru düşünmeye çağırır. Milli bir piyes oynanıyor, köylü bir karaktere öyle şeyler söyletiliyor ki o cümleleri ancak feryat eden bir deha söyleyebilir. Bunu seyreden seyirci eğer hisleriyle hareket eden kişilerse alkış tufanı kopar. Ama eğer akıllı kişiler ise eseri beğenmezler. Çünkü makul bir kişi o kahramanın beşeri hayatta temsil ettiği karaktere göre konuşmasını bekler.

Ali Canip fikirlerini açıklamaya devam ederken doğallığın gerektiği bu durumun Batıda tiyatrunun zamanla gelişerek eriştiği bir nokta olarak görür. Bakışlarını bize çevirdiğinde ise Sultan Abdülaziz devrinde kurulan milli tiyatrunun istibdat döneminde söndüğünü, azınlıkların garip şivesine kalıp gelişemediğini ifade eder.

Tiyatronun bizdeki tarihsel gelişimine göz atan Ali Canip hürriyetin ilanından sonra Avrupa'dan Burhaneddin Bey'in geldiğini ve dönemin genç edebiyatçıları Halit Ziya, Mehmet Rauf, Ahmet Hikmet gibi gayretli aydınlarla milli bir tiyatro kurmaya çalıştığını ve başardığını anlatır. Bu girişim medeni bir hayatın ilk küçük adımıdır. Ancak bu işin başından beri gördüğü bir eksiğe dikkat çeker. Evet milli bir tiyatro kurulmuş ve oyunlar sergilenmiştir. Ama bize bu sanatın ne demek olduğunu anlatacak, tenkitleri yürütecek ve rehberlik edecek bir eser, bir gazete gereklidir. Ali Canip bu eksiklik için büyüyen bir endişe taşıırken Mehmet Rauf'tan gelen bir mektup endişelerini giderir. Mehmet Rauf *Sahne* isiminde tiyatro ve sanattan bahseden bir gazete yayınlamaya başlayacağını haber verir. Ali Canip'in bu yazısının başında "*Sahne müessis-i muhteremlerine*" ithafının nedenini de bu şekilde öğrenmiş oluruz.

Yazara göre tiyatro bir millet için ne kadar gerekli ise tiyatronun gelişmesi için ondan bahseden bir yayın organı o kadar gereklidir. Ali Canip yazısının sonunda giderilen bu eksikliğin önemine vurgu yapar ve bu eksikliğı giderenlere teşekkür eder.

Çalışmamızın bu kısmına kadar incelediğimiz eleştiri yazılarının arasından en olgun niteliğe sahip olan Ali Canip'e ait bu yazıdır. Ali Canip yazısında seyircilerin hissi veya fikri olduğunu oyuna verdikleri tepkilerden ölçer. Ama bunu ifade ederken ara sözle de olsa ülkemizde hissi seyircinin fazla olduğunu vurgular. Yukarıda değerlendirdiğimiz A. İsmet ve N. Necati imzalı eleştiri metinleri de Ali Canip'in vurguladığı bu noktaya çok önemli iki örnektir. Yazarlar ele aldıkları tiyatro eserini – ki ikisi de Namık Kemal'in Vatan adlı eserini ele alır- değerlendirmekten ziyade sahnelerin heyecanından, salonda kopan alkış tufanından ve kendi duygularından bahsederler. Bu durum bize II. Meşrutiyet döneminde eleştiri daha önceki dönemlere göre daha olgunlaşmış olmasına rağmen henüz tam özümsemediğini gösterir. Neticede eleştirmek bir iş ise de eleştirmen vasfına sahip olmak ayrı bir meziyettir. Bu noktada derginin genç yazarı Ali Canip'in bu türde olgun örneklerle imza attığı düşüncesine değerlendirdiğimiz bu yazısı şüphesiz delil teşkil eder.

İnceleyeceğimiz son tiyatro eleştirisi Emin Lami' imzalı "Nasıl Oldu: Kazım Nami"⁸⁷ başlıklı yazıdır. Emin Lami' Musahabe köşesinde "*Tecârüb ü tenkid*" notuyla yayınladığı yazıda Kazım Nami'ye ait *Nasıl Oldu?* adlı piyesin halkın takdiriyle karşılandığını söyler. Tiyatronun Batıda çok ilerlediğini ama bizde hala gelişmediğini ifade eder ve gelişmesi için güzel tiyatro örneklerine duyulan ihtiyacı dile getirir. Bu güne kadar pek çok yazılar ve eserler yazıldığını bunların düşünmeden çalاکalem yayınladığını belirtir. Sözü tiyatro eleştirisi yayımlayan ama *Nasıl Oldu?* adlı eseri unutan Müfid Ratib'e getirir. Kardeşim diye bahsettiğı bu kişinin *Musavver Muhit* adlı gazetede *Jön Türk* ve *Sabah-ı Hürmet* adlı oyunlarını tenkit ettiğini ama bu kişinin üslubunun "*biraz müsadekâr ve ihmalci*"⁸⁸ olduğunu ifade eder. Ama nedense *Nasıl Oldu* adlı oyunu unuttuğunu belirtir.

⁸⁷ Bağçe, C. 1, nr. 24, s. 4-7.

⁸⁸ Bağçe, a.g.m. s.4.

Döneminde yapılan tiyatro eleştirilerindeki üslubu beğenmeyen Emin Lami' tiyatronun gelişmesi yolunda aksak adımlarla yürüdüklerini ve eleştiriye muhtaç olduklarını belirtir. Halbuki bu eleştiriler eserin meziyetinden çok başka şeylere harcanan takdirlerle doludur ve eleştiri olmaktan çok uzaktır. Eleştirinin hayati bir ihtiyaç olduğunu sezen Emin Lami' bu nedenle yazısına tenkit tecrübeleri dediğini belirtir ve piyesi eleştirmeye başlar.

Nasıl Oldu? adlı piyesin zararsız olduğunu ama aynı zamanda beceriksiz de olduğunu söyler. Oyunun bir sanat eseri olmaktan ziyade bir heves ürünü olduğunu belirtir. Eserin derinlerine inince belki eleştirmeye layık gibi görünse de eser genel itibarıyla bir hiçtir. Çünkü eser öncelikle verecek bir mesajdan yoksundur. Yazar eserinde ne bir sosyal veya felsefi bir konuyu ne de siyasi veya tarihi bir olayı anlatıyor. Ayrıca psikoloji de ihmal edilmiş. Nasıl oldu? sorusuna verecek kesin bir cevap bulamayan Emin Lami' eserin detayında bazı küçük noktaların eleştiriye layık olduğunu belirtir. Ancak bunlar da ara meselelerdir. Emin Lami' eserde olayın gelişme tarzını da mantıksız bulur. Ona göre birinci ve ikinci perdeler çok yavaş ilerler ve can sıkır. Üçüncü perdede biraz hareket bulan münekkit onun da kahramanın mantıksız bir rolüyle öldüğünü ifade eder. Eser istibdat devrinde geçen bazı olayları anlatmaktadır ama bu olaylar baskının hakim olduğu öyle bir ortamda yaşanması mümkün olmayan olaylardır.

Emin Lami'nin eserde bulduğu en büyük kusur eserin ne fikrinin ne de hissini olmamasıdır. Eser seyirciyi galeyana getirmekten uzaktır. Halbuki iyi bir tiyatro eserinde iki unsur da birden bulunmalıdır. Güzel bir fikri tahlil veya mesaj güzel bir hayal perdesi ile örtülerek sunulmalı, eser hem duygulara hem de akıllara hitap etmelidir. Sanat süsüyle süslenmemiş eser bahtsızlığa mahkum olur.

Eserdeki kahramanın ülkemize yabancı bir karakter olarak çizildiğini ve oyuna uymadığını belirten Emin Lami' seyircinin seviyesi Batının seviyesine çıkarsa o zaman eserin kıymetleneceğini belirtir. Emin Lami' bu konudaki fikirlerini açıklarken kullandığı bir cümle dikkat çeker. "*Bugün ... yalnız âdi ve mahiyetsiz milli dramları tefekkür derekesinde kalan kabiliyet ve meyl-i sanatımız...*"⁸⁹ Uzun bir cümlenin arasına sıkıştırılan bu fikri yazar açıklamadan eseri incelemeye devam

⁸⁹ Bağçe, a.g.m. s. 6.

ediyor. Ancak biz II. Meşrutiyet döneminde hürriyet ortamının sağladığı rahatlıktan istifade fazlaca oynanan milli oyunların artık istenmediğini anlıyoruz. Bundaki bir neden oyunların birbirini tekrarı olabilir. Ama diğer bir nedense şüphesiz orijinal bir eserden ve uzman bir kadrodan yoksunluktur diye düşünüyoruz.

Emin Lami', yazısının sonlarında Kazım Nami'yi günlük gazetelerden takip ettiklerini ve kabiliyetinin farkında oldukları belirtir. Ancak tiyatro konusunda başarısızdır. Yazar kendisinin gerçek duygularla, iyi seçme niyetiyle ve ciddi bir emelle hareket ettiğini belirtir. Bu nedenle Kazım Nami ve diğer sanatçı yazarlardan edebî zevkimizi ve sanat ihtirasımızı daha çok tatmin edecek eserler beklediğini dile getirir.

Yazar metin boyunca vurguladığı mesajını yazısının sonunda herkesin bildiği bir hakikat olarak sunar. Tenkide şayan eserler vücuda getirmek de ciddi bir meziyet ve muvaffakiyettir.

İncelediğimiz dokuz tiyatro eleştirisinin ancak son ikisinin olgun eleştiri kıstaslarına yaklaştığını görüyoruz. Bu metinler dönemin eleştiri anlayışının henüz duyguları ifade etmekten mantıksal muhakemeye yeni geçildiğini göstermektedir. Türk aydını Servet-i Fünun dönemiyle Batı eleştiri anlayışına doğru çok büyük bir adım atsa dahi henüz yetkin olamamıştır. Bundan birinci etken aydınların tarihsel mirası olan övme-yerme meylli ikinci etken ise istibdadın boğucu ortamından birden kurtulmanın verdiği aşırı özgürlük hissidir. Ali Canip'in yazısında belirttiği tiyatro eleştirisi konusundaki rehber eksikliği de bu etkenlere eklenince elimizdeki sonucu daha iyi okuyabiliriz.

1.2.3. Şahıs/ Sanatçı

Çocuk Bağçesi ve *Bağçe* dergilerinde yayınlanmış eleştiri yazılarından şahısları konu alanlar bundan önceki şiir ve tiyatro gibi iki önemli eleştiri dalı kadar önemli bir sayıdadır. Bu yazıları ve konularını değerlendirelim.

Bu konudaki ilk yazı "İhtar"⁹⁰ başlıklı ve imzasız bir yazıdır. Muhtemelen dergi idaresi tarafından yazılmış bu kısa yazının üslubu oldukça serttir. Yazının

⁹⁰ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 19, s.3.

konusu Dersaadetten Arif Beyzâde Nihad imzalı ve 18 Mayıs tarihli bir mektuptur. Mektubun yazarı Mehmet Emin'in *Çiftçilik* adlı eserini eleştirmiştir. Ancak yazıya çok yansıtılmamış eleştiri cümleleri seviyeden çok uzak olacak ki yazının üslubu da o derece sertleşmiştir. Mektupta bulunan "*Sizi kinaye yollu bu kadar tezyif edebildim*"⁹¹ sözü saçma bulunarak yazarına ancak "*Cesaret-i arz ederken merd-i kıptî sirkatin söyler*"⁹² sözünün layık olduğu belirtilir. Yazar gazetenin üslubunun Arif Nihad'a cevap vermeye tenezzül etmeyeceğini söyler ve onu bütün şiirlerini bilmesine rağmen Mehmet Emin'in tanımamak, edebî iktidarını anlamamakla suçlar. Bu noktada Arif Nihad cennetten atılan iblis gibidir. Yani Mehmet Emin'i anlamaktan acizdir.

Bu yazının yayınlandığı tarihe baktığımızda Mehmet Emin'in şiirlerini yeni yeni yayınlamaya başladığı dönem rast geldiğini fark ederiz. Acemi bir eleştiri mektubuna cevap niteliğinde olan bu yazıdan anlayışımız üzere Mehmet Emin'in şiirlerini ve şiir anlayışını takdir edenler olduğu gibi tahkir edenler de vardır. Bu da *Türkçe Şiirler*'in nasıl bir tepkiyle karşılaştığını gösterir. Bu akımın başladığı dönemde eski edebiyat taraftarları ciddi tepkiler göstermişlerdir. İlk kıpırtıları bu ihtar yazısı olan tartışmanın detaylarını çalışmamızın dördüncü bölümünde ele alacağız.

Bu konudaki ikinci eleştiri yazısı yukarıda değerlendirilen ilk metin ile bağlantılıdır. Tahrirât Katibi Abdi Tevfik imzalı "*Bir Varaka*"⁹³ *Çocuk Bağçesi* dergisini daha önce incelemediğini itiraf ile başlar. Yazarın dergiye dikkatini Mehmet Emin'in şiirleri ve başlattığı şiir akımı çekmiştir. Yazar bundan dolayı Mehmet Emin'e teşekkür eder. Bundan önce Dersaadetten Arif Beyzade Nihad imzalı yazıya atıfta bulunarak Mehmet Emin beyin bu kadar tezyif edilmesinden rahatsızlık duyduğunu ifade eder. Hamit, Ekrem, Samipaşazâde Sezai gibi aydınların bile takdir ettiği bu eserleri takdir etmemek için edebiyat zevkenden mahrum olmak gerektiğine inanır.

Mehmet Emin'in eserlerinin Rumeli ve Anadolu'da büyük ilgiyle karşılandığını belirten yazar bu eserler eleştirilse dahi kıymetinden bir şey

⁹¹ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 3.

⁹² Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 3.

⁹³ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 20, s. 4-5.

kaybetmeyeceğine inanır. Dersaadetten gelen mektuba cevap vermemek gerektiğini düşünen yazar buna sebep olarak derginin çocuklara yönelik olduğunu gösterir. “*Bendenizce (tezyif)e karşı en iyi mukabele sükût ve adem-i tenezzüldür.*”⁹⁴ şeklinde fikrini açıklayan Abdi Tevfik derginin günden güne Türk unsurlarla bezenmesi ve başarı dilekleriyle yazısını noktalar.

Üçüncü şahıs eleştirisi “Şinâsi”⁹⁵ başlıklı ve imzasızdır. Bu yazı ile beraber Şinasi’nin resmi derginin kapak sayfasında basılmıştır. Başlığın hemen altında Ekrem’e ait olan “*Ehl-i edebın hükûm-şinâsı/ Söz mucidi hazret-i Şinâsi*” beyiti bulunur. Şinasi ile Namık Kemal’in Türk milleti için kıymetinden bahsedilir. Şinasi deyince Kemal’in akla gelmemesi mümkün değildir. Bu iki muhterem vücut Osmanlılığın esasını oluşturanlar kadar önemlidir. Millet hürriyetini bu iki insana borçludur.

Yazar hayalen bu iki edibi konuşturur. Şinasi istibdadın çalılıarı arasından bir filiz fişkıracağını söyler. Kemal de ona “edebiyat ile hürriyet için canımı versem bile toprağımdan yine bir Kemal yetişir” diyerek azmini gösterir. Yazar yazısının sonunda fikir hayatımızda Kemal ve Şinasi’ye ait hatıranın bir abideden daha metin şekilde bulunacağını belirtir.

Üçüncü şahıs eleştirisi Namık Kemal’in ölümü ile ilgilidir. Göricele Mina Raşil imzalı “*Edib-i Meşhur Kemâl Bey’in Vefâtına Dâir*”⁹⁶ başlıklı yazıdır. Yazar yazısına Kemal’in nâşını ve mezarını gözlemleyerek başlar. Her insan gibi o da Kemal’in öldüğüne inanamaz.

Bir yazıda Kemal konu ediliyorsa istibdadın ve Kemal’in istibdada karşı verdiği mücadelenin anılmaması mümkün değildir. Yazar da yazısına istidat zulmünü bahsederek devam eder. Ancak istibdat ne kadar boğucu olursa olsun tabiat Kemal’i unutmaz. Bu yazı Kemal’in ölümünden yirmi yıl sonra kaleme alınmıştır. Ama yazar tabiatın Kemal’i unutmadığına inanır. Yıldızlar mezarına keder dolu bir öpücük kondurur, bülbüller Kemal’in mezarı başında teganni ederek onun ruhunu teskin ederler.

⁹⁴ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 5.

⁹⁵ Bağçe, C. 1, nr. 7, s. 1.

⁹⁶ Bağçe, C. 1, nr. 14, s. 4-5.

Yazar Kemal'in mezarı başında duygularını tasvir ederken dallarda öten kuşlara için; "istibdat çare bulsaydı size de eli ulaşırdı" der. Yazısının sonuna doğru Kemal'e seslenen yazar vatanın onu çok sevdiğini, mezarının bir özgürlük timsali olduğunu ama Kemal'in aramızda bulunmadığını ifade eder. Kemal'in kendisinin yerine ruhunun aramızda olduğuna inanır.

Dördüncü şahıs eleştirisi bir şiiirdir. Ali Canip'in "Bir Filozofa"⁹⁷ başlığıyla yayınladığı şiir büyük ihtimalle dönemin ünlü filozofu Rıza Tevfik'e yönelik bir eleştiridir. Ali Canip, Rıza Tevfik'in "Budur Esas ve Hakikat" yolunda biraz söylendiğini etrafındakiler ona itiraz edince de dinlemeden onları gizlice alay ettiğini belirtir. Ali Canip altı kıta şeklinde yazdığı bu şiirin ikinci kıtasında filozofa hitaben "*Budur muhassala-i felsefât-ı idrâkin/ Cihân-ı fennimizin ey güzide üstâdı*" diyerek onu eleştirir. Rıza Tevfik'in böbürlendiğini ima eder. Ali Canip, Rıza Tevfik'in bütün nükteleri doğru olabileceğini, ancak, bizim insanımızın da elbette bir şeyler anlayacağını, zannedildiği kadar cahil olmadığını söyler.

Şiirin üçüncü kıtasında Rıza Tevfik'in, huzurunda bir gencin öğrenmek için soru sorduğunda onunla alay ettiğini ve bu davranışı sürekli hale getirdiğini belirtir.

Şiirin devamında Rıza Tevfik'in alaycı gülmelerini eleştiren Ali Canip onun bu davranışı ile sanki hayallerin fezasına yükseleceğini söyler. Etrafındaki kişilerin ona sorduğu sorulara cevap vermesini bekleyen yazar alaycı tavırları için "balon" benzetmesini kullanır. Ali Canip'in şiirinde 5. kıta birinci kıtanın aynısıdır. Son kıtada ise şair eleştirisine devam eder. Onun Batılı filozoflardan öğrendiğinin bu mu olduğunu sorar ve ilimin hedefinin bu olmadığını söyler. Ali Canip şiirin şu mısralarla noktalar; "*Îlâve et o kitaba bu sözleri benden: / Biraz da kendini bil, biraz da kendini bil!*"⁹⁸

Ali Canip şiir şeklinde yazdığı bu eleştiri ile Rıza Tevfik'e ciddi eleştiriler getirir. Bilgi konusunda kendinden eksik kişileri aşağılamasını ve böbürlenmesini eleştirir. Alim bir kişiye bu davranışın yakışmayacağını sezdirir ve şiirinin sonunda Rıza Tevfik'e kendini bilmesini, kendine gelmesini tavsiye eder.

⁹⁷ Bağçe, C. 1, nr. 16, s. 9.

⁹⁸ Bağçe, a.g.m. s.9.

Diğer bir şahıs eleştirisi de yine Ali Canip'e aittir. Daha önce tiyatro eleştirisi alanında incelediğimiz “Yine San’at Hakkında” adlı yazıdan önce yayınlanan, “San’at Hakkında”⁹⁹ adlı yazı, aslında ufak bir polemik cevabıdır. Bunun yanı sıra bu yazı Ali Canip ile Ömer Seyfettin’in tanışmasına da sebep olan yazıdır. Yazar, başlığın altına “Kadın muarızlarına” notunu düşerek eleştirinin yönünü tayin etmiştir.

Değerlendirmemize geçmeden önce *Bağçe* dışında geçen, bu polemige kısaca değinmekte fayda görüyoruz. Çalışmamızın ilgili bölümünde bahsettiğimiz gibi *Bağçe*'nin yazar kadrosu farklı dergilerde de yazılar yazmaktadırlar. Hatta *Bağçe*'de yazan bazı yazarlar aynı zamanda kendi dergilerini de çıkarmaktadırlar. Bunlardan biri Enis Avni imzalı Aka Gündüz'ün çıkardığı *Kadın* adlı dergidir. “*Bahçe mecmuasından sonra Kadın mecmuası Selânikli gençler için ikinci bir önemli hazırlık safhasını teşkil eder.*”¹⁰⁰ Selânik'teki edebiyatseverler için önemli olan bu dergide çeviri bir hikayenin konusu üzerine bir polemik yaşanır.

Hasan Ali Yücel'in, Ali Canip'e “Ömer Seyfettin ile nasıl tanıştınız?” sorusuna verdiği cevabının, konu itibarıyla *Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri* adlı çalışmaya alınmasıyla ulaştığımız bu anektodu aktaralım. Ömer Seyfettin Catulles Mendes 'ten bir hikaye tercüme eder.

“Bunda iki sevdalı ata binmişler, koşuyorlar. Önlerine bir uçurum çıkıyor. Kız “Haydi atlayalım” diyor, genç uçuruma atını sürüyor. Fakat kız dizginleri çekip çocuğun bu fedakârlığına gülüyor. Bu yazı, “Perviz” imzasıyla intişar etmiştir. O zaman Selânik'te çıkan Yeni Asır gazetesinde Fazlı Necip'in kardeşin riyakârane bir yazı neşretti. Bunda “velev ki tercüme olsun, Müslüman kadınlarının sadakat ve hamiyetini rencide edecek bir parçanın neşri âdâb-ı İslamîye mugayirdir.” diyordu.”¹⁰¹

Bu çıkışın ardından Ali Canip daha önce bir kez görmüş olduğunu söylediği bu yazarın kimliğini bilmeden onu şiddetle savunan aşağıda inceleyeceğimiz bu

⁹⁹ Bağçe, C. 1, nr. 16, s. 11-12.

¹⁰⁰ Rıza Filizok, “Ali Canip, Hayatı, Kültür Çevresi, Kişiliği”, <http://www.ege-edebiyat.org>, (08/03/2013), s. 18.

¹⁰¹ Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan, Prof. Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri, “*Ömer Seyfettin'le Nasıl Tanıştık?*”, Tablet Yayınları, Konya 2005, s. 859.

yazıyı yazar. Bu yazıdan sonra Ömer Seyfettin, Ali Canip'e bir mektup yazar ve dostlukları güçlenir.

Ali Canip bundan önce yayınladığı yazısında olduğu gibi bunda da eleştirilerinde realizm bakış açısını kullanır. Sanatın gayesinin hayat ve gerçekleri göstermekten ibaret olduğunu bilmeyenlerin onda ahlaki bir fayda aradıkların belirtir. Halbuki realist bir eser ancak hayatı gösterir, hayattaki sıkıntıları açığa çıkarır ama onları tedavi etmez.

Tezini desteklemek için Batıdan da örnek veren yazar, romantizm akımını da eleştirir. Romantizm akımının hakim günlerinde Hugo'nun bir ara şiirleriyle halkın derdine derman olma niyetinde olduğunu belirtir. Ama sonra o da anlaşılmıştır ki sanat eserleri hayatı yapmazlar sadece onu dile getirirler.

Ali Canip'in tezinin en önemli ayağı ise şu tahlildir. Yazara göre sanat eserlerini halka ders vermek için görevli sayan yazarların eserlerindeki kahramanlar bütün kötülüklerden uzak çizilmiştir. Hal böyle olunca bu kahramanlar ve bu eser unutulmaya mahkum olur. Çünkü hayattan uzak, sunidir. Ama hayatı bütün çirkinlikleriyle gözler önüne seren eserler halka sosyal ve tarihi olarak inkar edilemez bir fayda sağlarlar. Ali Canip bu tahliline Ömer Seyfettin'in *Kadın*'da çıkan tercüme hikayesini örnek verir. Perviz kardeşimiz dediği Ömer Seyfettin'in çevirisini bir hayat sahnesi olarak görür. O hikayede ne kadınlara karşı bir hakaret ne de genel iffete bir tecavüz vardır. Perviz'in bu hikayeyi alaycı bir üslupla yazmadığını, orada çizilen genci ne aşağıladığını ne de övdüğünü belirtir. Ali Canip'e göre Ömer Seyfettin realist bir bakış açısı ile örnek oluşturabilecek bir hayat sahnesi ortaya koymuştur.

Ali Canip yazısının sonuna doğru okuru düşünmeye sevk eder. "Bu hikaye duygusal bir kişinin eseri olsaydı ve gençler uçurumun kenarında iken biri gelip ikisini de öldürseydi bizler için bir hayat dersi olur muydu?" sorusunu sorar. Olamayacağına da bundan önce yazılan binlerce eseri delil gösterir. Romantik bir tavırla hayata ve edebî esere yaklaşmanın anlamsızlığını sezdirmeye çalışır. Ali Canip, Sadi'nin *Gülistan*'ından güzel bir ahlak kitabının olmadığını ama bu kitaptan henüz hiçbir dimağı etkilemediğini de söyler.

Ali Canip yazısının sonunda sözü malum polemiğe getirir. *Kadın* dergisine yöneltilen eleştirilere cevap verir. Onu tartışmaya açık bir hedef haline getirmek istemediğini ifade eder.

Ali Canip'in bu yazısı da diğer yazısı gibi eleştiri yazıları arasında önemli bir yere sahiptir. Döneminin aydınlarına göre kıyaslandığında Ali Canip'in eleştirilerinde daha olgun ve yetkin bir üsluba sahip olduğu görülür. Yazar değerlendirmelerinde önemli bir hareket noktası oluşturmuş ve makul kriterlerle esere yaklaşmıştır. Eleştiri yazılarına teknik açıdan bakıldığında Ali Canip'in *Bağçe*'ye kattığı tenkit değerini bir kez daha anlaşılır.

Değerlendireceğimiz son şahıs eleştirisi Rasim Haşmet'e aittir. "A. Nâci"¹⁰² başlıklı bu yazı A. Naci müstearlı Ömer Naci'nin hayatına dair bazı noktaların değerlendirilmesi şeklindedir. Rasim Haşmet A. Naci'nin hayata gözlerini sefalet içinde açtığını ama zihni aydınlandıktan sonra zalim yöneticiler tarafından sefalet mahkum edilen halkı anladığını ve takdir ettiğini söyler.

Yazar, A. Naci'nin tahsil hayatını kısaca ifade edip yabancı ülkelerde yaşayan Osmanlı vatandaşlarıyla güç birliği yapmak için Paris'e gittiğini ifade eder. Rasim Haşmet bu açıklamalarından sonra Naci için; "... kalem ve silahıyla yirminci asrın *pâk, ulvî ve mukaddes bir nâsiyesini teşkil ediyor.*"¹⁰³ der.

Bu cümleden sonra Rasim Haşmet Naci'nin edebî yönüne değinir. Onun İstanbul'da öğrenci iken *Servet-i Fünun*'da gayet şairane bir üslupla şiirler yazdığını, bundan dört beş yıl sonra da iyice idrak ettiği hayat gerçekleri karşısında şiir perisinden vazgeçtiğini belirtir. Yazar, *Çocuk Bağçesi* dergisi için genç ve vicdanlı ruhların duygularının tercümanı olduğunu belirtir ve Naci'nin de burada dil ile ilgili fikirlerini yayınladığını söyler. Açıkça söylemese dahi çok gürültülü gerçekleşen polemiğe gönderme yapan Rasim Haşmet, Naci'nin bu düşünceleri için "... *ruh u ihtilâli hakkında vâzih ve metin tevdi'âtta bulunmuştu.*"¹⁰⁴ der.

Naci'nin Paris'e gittiğini birkaç paragraf yukarıda belirten yazar, tekrar oraya dönerek Paris'in Naci'ye yetmediğini çünkü inkılap için gerekli ortam henüz

¹⁰² Bağçe, C. 1, nr. 24, s. 8-9.

¹⁰³ Bağçe, a.g.m. s. 8.

¹⁰⁴ Bağçe, a.g.m. s. 8.

sağlanamamış olduğunu belirtir. Bu nedenle Naci'nin Paris'i terk ettiğini, Kafkasya, Acemistan ve Anadolu içlerine gittiğini ve orada padişahların zulmü altındaki sefil halkı gözlemlediğini ifade eder. Yazara göre Naci bunu Osmanlılık namına değil tüm insanlık adına yapmıştır.

Rasim Haşmet, Naci'nin faaliyetleri altındaki niyetini ve düşüncelerini yukarıdaki gibi ifade ettikten sonra onun mücadelesini şu cümleyle över; *“Bu simâ-yı bülend, bir bedia-yı muhayyel olan şehri müstakbeli bina etmeye çalışıyor; cahil, ümmi bir halkı tenvir, teşvik ve i'lâ için her türlü tehlike içine atılıyor, her türlü azab u i'kâba ulvî bir metânetle duruyordu.”*¹⁰⁵

Yazar, Naci'nin inkılaplardan bir süre sonra İstanbul'a geldiğini, onu her türlü askeri rütbeyle tayin etmek istediklerini ama onun “Şûra-yı ümmetin eski bir yazıcısı” olmayı her sığata tercih ettiğini belirtir. Bundan sonra yeryüzünde yaşanan çirkinliklere tahammül edemediğini ve bu nedenle Settar Han'a yardım etmek için Acemistan'a gittiğini haber verir.

Rasim Haşmet yazısının sonunda Naci'nin, yirminci asırda istibdatların, baskıların aleyhine inkılapların bir hatırası olduğunu ve tüm insanlığın vicdanına hatıra kaldığını belirtir.

Rasim Haşmet'in bu yazıyı A. Naci'ye dikkat çekmek ve onun değerinden bahsetmek için kaleme aldığı açıktır. Ancak dikkat çeken bir nokta var ki o da bu yazının yayınlandığı tarihtir. Bilindiği üzere derginin adı *Çocuk Bağçesi* iken A. Naci ile Rıza Tefvik arasında bir polemik olmuş ve dergi kapatılmıştı. Derginin devlet eliyle kapatılması sonucu istibdattan çekinen Naci Paris'e kaçar.¹⁰⁶ Rasim Haşmet bu gidişi bir kaçış olarak değil de bir aydınlanma arayışı olarak görmesi dikkate değer bir durumdur. Çünkü yazısı derginin kapatılmasından üç yıl sonra farklı bir adla yayın hayatına başladığında basılmıştır.

¹⁰⁵ Bağçe, a.g.m. s. 9.

¹⁰⁶ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Fethi Tevetoğlu, *Ömer Nâci*, MEB Yayınları, İstanbul 1992, s. 7-10.

1.2.4. Gazete

Gazete konulu ilk eleştiri yazısı türün dönem için taşıdığı hayati öneme değinir. Tahsin imzalı “Gazete”¹⁰⁷ başlıklı yazının değerlendirmesine geçmeden önce farklı bir noktaya değinmek istiyoruz. Bilindiği üzere *Bağçe*’nin 39. sayısı sudan sebeplerle müsadere edilmiştir. 40. sayıda da dergi yönetimi müsadereyi eleştiren bir yazı kaleme alır. Hatta koltuğunun altında dergi nüshaları, yazı işlerini baskına gelmiş iki zabitanın çizildiği bir karikatürle de yazıyı destekler. Karikatürün hemen altında “*Devr-i istibdatta değil devr-i meşrutiyette 39 numaralı Bağçe müsâdere olunuyor!.. 7 Mayıs 325*”¹⁰⁸ notu vardır. Gazete isimli eleştiri yazısının bu yazının hemen yanında yayınlanması dikkate değer bir ayrıntıdır. Çünkü yazı içerik itibarıyla gazetenin gücünden ve öneminden bahseder.

Yazı “*Yirminci asırda ilân-ı saltanat etti.*”¹⁰⁹ cümlesiyle başlar. Devamında da gazetenin bütün kuvvetlerin ve hükümetlerin üzerinde insani bir güce ulaştığını ve herkesi önünde diz çöktürdüğünü ifade eder. Yirminci asırda en parlak devrini yaşayan gazete milletler için hayati bir önem taşır. Çünkü gazetesi olmayan bir milletin edebiyatı, felsefesi, şiiri ve hissiyatı yoktur. Tahsin gazetesi olmayan milletleri hem kör hem de hissiz bir şekilde tasvir eder. Körler göremez ama hissederler diyen yazar bir insan hem körse hem de hissiz ise ona insan denemez fikrindedir. Matbuatın şiiri, edebiyatı, felsefesi vardır. Matbuat dünyası olmayan bir millet ise vatansız serseri gibidir.

Yazar gazetenin önemini vurgulamak için Batı dünyasından örnek verir. “*Fransa’da, İngiltere’de, Amerika’da bit sabah gazete çıkmazsa o gün güneşsiz addedilir. Bir gazeteyi kapatmak, milyonlarla dimağı delmek, düşmek telakki olunur.*”¹¹⁰ diyen yazar açıkça olmasa da müsadere edilen dergiyi kasteder gibidir. Batı’da basın işçilerinin grevini örnek veren yazar halkın sokaklara döküldüğünü ve gazete olmadan yapamayacağını anlattığını ifade eder.

Yazara göre istibdadın karanlık gecesini aydınlığa kavuşturan gazetelerdir. Gazetesi olmayan bir milletin gündüzü de olamaz. Karanlıkta yaşayan kutup

¹⁰⁷ Bağçe, 2. Sene, nr. 40, s. 219-221.

¹⁰⁸ Bağçe, 2. Sene, nr. 40, s. 218.

¹⁰⁹ Bağçe, a.g.m. s.219.

¹¹⁰ Bağçe, a.g.m. s.219.

sakinleri gibi olurlar. Yazının başından itibaren bir kişileştirme havası hakimdir. Gazeteyi mücadele eden güçlü bir insana benzeten yazar dönemin zalim yönetimine seslenir. “Madem ki bu zamanda en yüksek fikir ezilmezsen ezilirsin öyleyse ezeceksin” fikirdir ebediyen gazeteler sana en güçlü düşmanlar olacaktır şeklinde zulme hitap eder. Gazete haksızlığın ve zulmün karşısındadır.

Yazının ilerleyen bölümlerinde bu seslenmenin istibdada olduğu sezilir. Asya, Avrupa, Amerika matbuatından bahseden yazar onların dilinde istibdat kelimesinin olmadığını, özgürlükten yana olduklarını ifade eder. Zulmü yıkan, hakla donanmış tek silah gazetedir. Diğer tüm imkanlar gazetenin görevini yapması için ona memur edilmiştir.

Yazar gazete ile ilgili bir başka konuya değinir. Gazetede çıkan bir yazıyı para ile satın almaya yeltenen hükümetçiklerin olduğunu ama gazetenin buna izin vermeyip bir darbe ile onları ezdiğini söyler. Gazete mantık, kanun aramaz çünkü tek meleği halkı doğru ile ilgili bilgilendirmektir. Gazete hükümeti teftiş eder, ülkedeki fikir ve his birliğini sağlar.

Yazar yazısının sonunda halihazırdaki hükümete seslenir. Hükümetin orta çağda bile mazur görülemeyecek hatalarına gazetenin bir son vereceğine inanır. Bu hükümet de savaşı ve işgaliyle tarihe gömülecektir. İşte o zaman insanlık şiir, felsefe, edebiyat ile tatlı bir hayat mücadelesine girecektir. Bu hayal ile yazar gelecek nesle müjde verir ve yazısını sonlandırır.

1.2.5. Dönem

Bağçe dergisinde yayınlanmış edebî eleştiri yazılarından üç tanesi o dönem eleştirisidir. Yani bu eleştiriler o dönemde yapılan edebî faaliyetlerden bahseder. Bu yazılar dönemin edebî algısını daha iyi anlamamız için önemlidir.

Dönem eleştirilerinden ilki Hüseyin Avni imzasıyla, “Musâhabe-i Edebiye” köşesinde yayınlanan “Hayat-ı Necîbe”¹¹¹ başlıklı yazıdır. Bu yazının giriş kısmından bu köşenin ilk kez yayınlanmaya başladığını anlıyoruz. Çünkü derginin bundan sonra bir musahabe-i edebiye yayınlamaya gayret edeceğinin haber veriyor.

¹¹¹ Bağçe, C.1, nr. 2, s. 12-13.

Yazar bu köşeyi yayınlamaya layık olmaya çalışacaklarını ve hedeflerinin okurun zihnine aydınlık getirmek olduğunu belirtiyor.

Söyleşi havasında yazılan bu yazıda yazar, “hissiyat-ı necîbeyi” konu edineceğini ifade eder. Konuyu biraz genişleten yazar bu kavramın açıklamasının tam olarak mümkün olmadığını söyler. Biz, açıklamalarından bu kavramın samimiyet duyguları, yaşantıda bulunması gereken içtenlik ve nezahet gibi bir anlama sahip olduğunu düşündük. Değerlendirmemizi bu bakış açısından yapıyoruz. Yazar kavramın bireyin hayatındaki ve sosyal hayattaki yerine değindikten sonra sözü edebî boyuta getirir.

Hüseyin Avni’ye göre edebiyat milletin samimi dilidir. Bu nedenle “hissiyat-ı necibeye” de tercümandır. Edebiyat ilmine göre necabet hissine sahip olmayan bir eser de gerçek bir edebiyat ürünü sayılamaz. Bu duyguları ikaz etmek için de en büyük vasıta güzelliştir. Bu nedenle edebiyat ilminde hüsnün vazifesi çok önemlidir.

Güzellik ve edebiyat ile ilgili bu görüşlerinden sonra Hüseyin Avni edebiyatın gayesinin güzellik olmadığına değinir. Çünkü güzel olan bir şey ahlaki olarak kötü sonuçlar doğurması da muhtemeldir. Ama edebiyat isminden de anlaşılacağı gibi nezih bir tavırla fikre hizmet eder.

Hüseyin Avni açıklamalarıyla okurda zevk eğitimi oluşturmaya çalışır. Yazar Necib duygular ve edebiyat arasında ikili bir ilişki kurar. Bu duygulara sahip olmayan toplumların bir edebiyata sahip olmadıklarını belirttikten sonra edebiyatın talep görmediği toplumlarda da bu duyguların yeşeremeyeceğini belirtir. Bu durum ise toplumda hak ve vazife şuurunun sönük kalmasıyla sonuçlanır.

“Necabet hislerinin” vicdani terbiye ile ilgili olduğunu belirten yazar bu yolda çalışmak ve edebiyata gereken önemi vermek gerektiğine inanır. Yazar düşüncesin Namık Kemal’in beytini örnek vererek güçlendirir. Yazara göre Kemal’in “*Ölürsem görmeden millette ümit ettiğim feyzi/ Yazılsın seng-i kabrimde vatan mahzun ben mahzun*” beyiti milletin vicdanında yankı bulmasaydı kendimizde hürriyet, eşitlik ve adaleti temin etmek için güç bulamazdık.

Dönem eleştirilerinden ikincisi “İnkılap ve Edebiyatlar”¹¹² adında Raif Necdet’in kaleme aldığı eleştiridir. Yazıda genel olarak milletlerin inkılaplarında edebiyatın rolü ve öneminden bahseder. Edebiyat ile siyasi ve sosyal devrimlerin karşılıklı ilişkileri konu edilir.

Raif Necdet bir milletin fikri ve medeni seviyesinin edebiyat ile ölçüleceğini söyleyerek yazısına başlar. Sosyal seviyesi düşük olan milletler edebiyattan gerçekten zevk alamazlar. “*Demek oluyor ki edebiyât tevellüd ü inkılâb hususunda mühim bir vazife ifâ ediyor.*”¹¹³

Raif Necdet bir milletin edebiyatında gerçeği gösterebilecek gelişmeler olduğu zaman ancak o milletin inkılabına hazırlanıp layık olabileceğine inanır. Ancak millet bazı şeylere karşı sesini yükseltmeye başladığında müstebitler tarafından sesi kesilir. Raif Necdet bu düşünceleri ile istibdadın gazetelere ve edebiyat organlarına saldırısını eleştirir. Yukarıda gazete eleştirilerinde de değinildiği gibi istibdadın ve zulmün edebiyatı engellemesine değinerek sözü Namık Kemal’e getirir. “Edebiyat-ı hakikiyemizin ilk babası” dediği Kemal’in dehasıyla vatanımızda fikirlerin uyanışı için zemin hazırlamaya başladığı zaman insanlar ona kayıtsız kalmıştır. Çünkü vatandaşlarımızın seviyesi henüz bunu algılamak için uygun değildir. Raif Necdet Kemal’in ümit ettiği güzellikleri vatanımızda göremeden aramızdan ayrıldığını ifade eder. Yazar Kemal’in kendi döneminde tam anlamıyla anlayamadığını çünkü onun bir dahi olduğunu söyler. Dahiler ise her zaman kendi asırlarından bir adım önde gittiklerinden insanlar onları anlayamazlar. Bu nedenle hep öldükten sonra anlaşılırlar. Raif Necdet II. Meşrutiyet döneminin edebi faaliyetlerini, toplumun edebiyat ve siyasete olan tepkisini Kemal üzerinden eleştirir. Bu düşüncesini Emile Zola’yı örnek vererek destekler. Zola da Kemal gibi öldükten sonra anlaşılmıştır. Böyle dâhilerin fikirleri eserleri sayesinde anlaşılır. İşte Kemal de istibdat tarafında unutturulmaya, susturulmaya çalışılsa bile Osmanlı edebiyat dünyasında bıraktığı iz silinememiştir. Eserleri engellenmiş, toplatılmış, yırtılmıştır ama zihinlerde bıraktığı aydınlık silinememiştir diyen yazar Kemal’in ruhunu anar.

¹¹² Bağçe, C. 1, nr. 16, s. 3-7.

¹¹³ Bağçe, a.g.m. s. 3.

Yazarın, dönemi eleştirirken Osmanlı edebiyatındaki gelişmeleri doğal bulduğunu anlıyoruz. “Cereyân-ı tabî” olarak adlandırdığı bu gelişmelerle yazar milliyetçilik akımını kastetmektedir. Bilindiği gibi Osmanlı birliğini korumak için pek çok çıkış yolu denemiş ama devrin hakim anlayışı milliyetçilikten başka yol bulamamıştır. Kemal’in de vatan sevgisini eserlerinde halka anlatmaya çalıştığını ifade eder. Bu “cereyan-ı tabî”nin karşısında durmak isteyen istibdat idaresinin bir şeyi gözden kaçırdığına işaret eder. Yasak olan şeylere halk daha meraklıdır. Kemal’in eserlerinin yasaklanması halkın ilgisini artırmaktan başka bir şeye yaramamıştır.

Kemal’den sonra onun öğrencisi olmuş Rezaizâde Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit ve Samipaşazâde Sezai’nin de Kemal’in fikirlerini devam ettirmekte çok başarılı olduklarını ifade eder. Ama istibdat kini onları da vurmuştur. Ancak malum cereyanın önü alınamamış ve gençlerin zihnindeki aydınlanma devam etmiştir.

Raif Necdet dönemin eleştirisini yaparken yukarıda gördüğümüz gibi tarihi bir analiz yapar. Haliyle söz *Türkçe Şiirler*’e gelir. Raif Necdet’e göre zalimlerin engellemelerine rağmen bir taraftan gençlerin zihninde medeniyet ışıkları parlamış diğer taraftan da Anadolu’dan bir ses vazifemizi hatırlatmıştır. *Türkçe Şiirler*’i Anadolu’dan gelen saf ve samimi bir ses olarak niteleyen yazar bu eserin onlara Türklüğünü ve görevlerini hatırlattığını söyler. Böylece milliyetçilik akımı meyvesini vermiştir. Halitler, Ekremler, Rauflar yetişmiş, Türkçe Şiirler takdir toplamış Hüseyin Rahmi de romanlarıyla halkı aydınlatmaya başlamıştır. Yazarın çizdiği bu panorama edebiyatın tarihinin genel tablosunu çizer.

Bu övgülerin ardından yazar farklı bir noktaya değinir. Yazının geneline hakim olan kişileştirme üslubunu burada da kullanır. Raif Necdet edebiyattaki yenileşme hareketlerinin sansür ve baskı uygulamalarıyla yavaş ilerlemesini edebiyatın hastalanması ve zayıf düşmesi şeklinde yorumlar. Ona göre yeni edebiyat istibdatta soluduğu mikroplu hava ile hastalanmış, aldığı darbelerle de yere serilmiştir. Yasaklar çok genişlemiş, ciddi makaleler yasaklanmış bir süre sonra sadece romanlara izin verilmiştir. Hatta sansür o kadar genişlemiştir ki “aşk” kelimesi kitap ve gazetelerden çıkarılmıştır. Ancak yazar yukarıda da bahsettiği gibi

yasakların çekici olduğunu ifade eder. Yasaklanan türler yine yayınlanmıştır ama farklı isimlerle. Roman yerine seyahatname, küçük hikaye yerine küçük fıkra gibi.

Sansürün bu halini gülünç bulan yazar yedi yıllık sansür döneminin edebiyat tarihimizde fasıla-i edebiyat adıyla anılması gerektiğini söyler. “*Fâsıla-i saltanata Celbî Sultan Mehmet Hazretleri nihayet verdi... Fâsıla-i edebiyata da Osmanlı inkılâb-ı kebiri şedid bir darbe-i hatme vurdu!..*”¹¹⁴ der.

Bu analizlerden sonra ümidinin gençlerde olduğunu belirten Raif Necdet onlara tavsiyelerde bulunur. İlim ve irfan ile donanmamış olan eserler başarılı olamazlar. Sanatkarane yazılmış lirik şiirler bir dereceye kadar başarılı olsalar bile ilimsiz bir eserin ömrünü olmayacağı hakkında gençleri uyarır. Bu dönemde yazılan pek çok roman, tiyatro ve şiirde istibdadı eleştiri, vatan sevgisi vb. konuların sıklıkla işlenmesini normal karşılar. Bunun inkılap ile edebiyatın sıkı bir ilişkide olmasına bağlar. Edebiyatın inkılaplar üzerinde ciddi bir etkisi olduğu gibi inkılapların da edebiyatlar üzerinde önemli bir etkisi vardır. Hatta bu etkiden sadece edebiyat değil bütün sanat dalları etkilenir.

Raif Necdet geleceğe dair fikirlerini şu şekilde belirtir. Şu andan itibaren edebiyatımızın siyasi, ahlaki ve sosyal olacağını ve öyle olması gerektiğini belirtir. Bu yeni doğan edebiyat ilim, tarih, hakikat ve felsefe ile donanmalıdır. Edebiyatçılarımız ve aydınlarımızın yol haritaları böyle olmalıdır. Yazar tüm bu düşüncelerine Fransız edebiyatından örnek verir. Tüm Fransız tarihinin eserlerden okunabilecek derecede edebi eserlerin tarihle ve ilimle dolu olduğunu söyleyerek yazısını bitirir.

Raif Necdet’in bu yazısı daha önce belirttiğimiz gibi edebiyat tarihimize genel bir bakış içerir. Fransız devrimi ile yayılan milliyetçilik akımının Osmanlıda meydana getirdiği inkılabın edebiyat üzerindeki etkisini önemli noktalarıyla ele almıştır. Bu yazı bize dönemin aydınlarının geçirdiği modernleşme duraklarını gösterdiği gibi *Türkçe Şiirler*’e bakış açısını da yansıtır. Yazara göre *Türkçe Şiirler* adeta yerine tam oturmuş bir taştır. Dönemin aydınlarına vazifelerini telkin eden samimi bir sestir.

¹¹⁴ Bağçe, a.g.m. s. 7.

Dönem eleştirilerinden bu iki yazı daha çok edebiyatın manevi boyutuna, topluma ve aydınların vicdanına dair noktalara temas eder. Son yazı ise aşağıda görüleceği gibi biraz daha özele iner ve bazı yayın organlarını eleştirir. Yayın organlarının oluşturduğu fikri ortamı değerlendirir.

Son eleştiri yazısı Tahsin Nahid imzalı “Hafta-i Edebî”¹¹⁵ başlıklı yazıdır. Hafta-i Edebî sütunu *Bağçe* dergisinin haftalık edebî olaylardan haber verdiği bölümüdür. Bu bölümü yazmaya başlayan Tahsin Nahid bu konuda aczini ifade ederek yazısına başlar. Bu işi kabul ettiğini düşündüğünde dahi cesaretine hayret eden yazar bu işin önemini farkındadır. Ülkemizde edebiyata ilgi ve ihtiyaç olduğunu belirtir. Bu ihtiyacında herkesin samimiyetle kendi işinde çalışmasıyla giderileceğini söyler. Herkesin kendi işinde gayretle çalışmasının ülkemizde gerçekleşmediğini vurgular ve eleştirisine başlamış olur.

Yazara göre doktorlar hasta yerine günlük gazeteleri muayene ediyor, herkes diplomat olmuş, eli biraz kalem tutan siyaset yazarı olmuş durumda. Bir kargaşa ve kaos ortamı hakimdir.

Tahsin Nahid herkesin kendi işi dışında başka işlerle ilgilendiğini ifade edip sözü edebiyatçılara getirir. Edebiyatçıların da başka şeylerle uğraştığını ifade eder. “*Meselâ Câhid Bey meb’us, Fikret Bey Sâhib-i imtiyaz oldu. A. Nadir Bey (Ruh u Kemâl) diye bir eser neşretti ki...*”¹¹⁶ şeklinde düşüncelerini ifade eden yazar alıntıda da görüldüğü gibi cümlesini tamamlamaz. Eskiden yazılan edebî eserlerin ve yapılan edebî faaliyetlerin daha derli toplu olduğunu ifade eden yazar bu dönemde herkesin farklı bir yayın organında farklı bir türde yazdığını söyler. Çeşitlilik o kadar artmıştır ki bunların hepsiyle ilgilenen insan bile onlardan yeterince istifade edememektedir.

Tahsin Nahid eleştirisini dönemin başlıca yayın organlarına yöneltir. Bunlardan ilki *Âşiyân*; edebî, ilmi ve ahlaki olarak yayımlanacağını vaat etmesine rağmen zamanla bu görevini yerine getirmemiştir. Diğer bir yayın organı da *Servet-i Fünun*’dur. Bu dergide özgürlük ortamına rağmen kendinden bekleneni yerine getirememektedir. Tüm bunlar belirli bir mesleği devam ettirmeyi prensip haline

¹¹⁵ Bağçe, C. 1, nr. 21, s. 6-7.

¹¹⁶ Bağçe, a.g.m. s.7.

getirememekten kaynaklanmaktadır. *Musavver Muhit* de defalarca son neslin edebiyatını neşredeceğini vaat etmesine rağmen bunu başaramamıştır.

Yazar İstanbul gazetelerini bu şekilde eleştirdikten sonra salim bir meslek takip etmek isteyenlerin Selanik'te olduğunu ifade eder. Selanik'in İstanbul'un karmakarışık ortamına göre daha rahat olduğunu ve Selanik'in sadece hürriyet fikrinde değil her türlü ilerleme fikrinde önde olduğunu belirtir.

Tahsin Nahid yazısını gelecek hafta hem İstanbul'un hem de Selanik'in belli başlı edebî dergilerini değerlendireceğini bildirerek bitirir. Ancak derginin ilerleyen sayılarında böyle bir değerlendirme yazısına rastlamıyoruz.

1.2.6. Kitap/ Eser

Bağçe'de yayımlanmış tek eser eleştirisi M. Nermi imzalı "Terbiye-i Vataniyede İlk Adım"¹¹⁷ başlıklı yazıdır. Bu eleştiri belli bir eleştiri anlayışına göre yapılmamış, sadece imza sahibinin görüşlerini dile getiren bir eleştiridir. Şahıs kadrosuna veya eserin edebi anlayışına girilmeden konu değerlendirmesi yapılmıştır. Birkaç kez de üsluba dair fikirler sunulmuştur. Yazının detaylarına geçelim.

Kazım Nami Bey'in aynı adlı kitabını eleştiren bu yazı başlığın hemen üzerinde "*Tenkid sahifelerinden*" notuyla yayımlanır. M. Nermi yakın bir tarihte yayımlanan bu kitapla ilgili birkaç söz söylemek istediğini belirterek yazısına başlar ve kitabın konusuna dair değerlendirmelerde bulunur.

Yazının başında kitabın İttihad ve Terakki Cemiyetinin Mısır'da bulunan Şura-yı Ümmet adlı matbaasında basıldığını ve büyük bir emele haiz olduğunu öğreniyoruz. Kitap insanları kimseye muhtaç olmadan ve doğru şekilde eğitmek için yani vatani terbiye vermek gibi büyük bir gaye ile telif edilir. Ancak kitap içerik itibarıyla bu emele ulaşmaktan uzaktır. Yazar eserinde öyle bir yol takip etmiştir ki bu yolun sosyolojik ve milli terbiye ile ilgisi yoktur. "*Pedagojik değildir. Orada ne derin bir tahlil-i ruhiye, ne de basit bir mesele-i ictimâiyenin münakaşasına bile tesadüf edilemez.*"¹¹⁸

¹¹⁷ Bağçe, 2. Sene, nr. 51, s. 402-403.

¹¹⁸ Bağçe, a.g.m. s.402.

Eser, insanlığın başlangıcıyla başlar. Ancak derin konular birkaç sayfa ile özetlenmiştir. M. Nermi burada eserin yüzeyselliğini eleştirirken anlatımının açık ve sade olduğunu belirtir. Eserin Arabistan tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgi verdiğini belirtir. Yazarın beğendiği bir diğer nokta ise eserin, milletlerin oluşumu, tarihi gelişimi gibi ciltler süren bir konuyu kırk altı sayfa ile ve açık bir şekilde özetleyebilmesidir. Yazar bunu Kazım Nami'nin edebi başarısı olarak görür.

M. Nermi eserin genel tarihi konulardan özelleşip bazı konulara eğildiğini ve konu bütünlüğünün bulunduğunu ifade eder. Hatta bu fikrini desteklemek için kitaptan bir parçayı alıntı yapar. Yazar kitabın İslam tarihi ile ilgili bölümlerinden de bahsettikten sonra eserin bir "kadid tarihi" olduğunu söyler. Yani eseri on temmuz zamanına kadar bir girizgah olarak görür. Bunun yanı sıra eserde dikkat edilecek bir şeyin bulunmadığını da belirtir. Ancak kütüphanelerimizin tarihi safsatalarla dolu olduğu bir zamanda bu eserin kıymetli olduğunu belirtir. Çünkü düşük tahsilli insanlar ve gençler bu eserden faydalanabilirler.

M. Nermi yazısını kitabı okurlara tavsiye edip kitabın yazarını tebrik ederek değerlendirmelerini bitirir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAĞÇE DERGİSİNDEKİ POLEMİK YAZILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1. BAHÇE DERGİSİNDEKİ POLEMİK YAZILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bağçe ve *Çocuk Bağçesi* dergileri yayın hayatı boyunca sütunlarında yer verdiği polemik yazılarıyla dikkatleri üzerinde toplamıştır. Toplumun kaderinin belirlendiği çok önemli bir dönemde çıkan bu dergilerdeki polemikler, şüphesiz dönem kadar önem taşır. Bu dergilerde aslında toplam üç adet polemik yaşanmıştır. Bunlardan ikisi istibdat konulu olup edebî olmadığından değerlendirmeye almayacağız. Ancak, *Çocuk Bağçesi*'nde yayınlanan ve toplam on bir adet yazıdan oluşan bir polemik var ki hem Türkçenin sadeleşmesi hem de hece vezninin Türk şiir hayatında yer edinmesi noktasında önemli bir fonksiyona sahiptir.

Polemik, kelime anlamı itibariyle siyasî, ilmî veya edebî bir konuda yapılan kalem kavgası demektir. Eleştiri gibi, bu terim de dilimize Fransız kültüründen gelmiştir. Polemiklerin seyri analiz edildiğinde birbirine bağlı, birbirine cevap niteliği taşıyan, eleştiri yazı dizileri denilse yanlış bir tabir olmaz.

1.1. Bahçe dergisinde yayınlanan polemik yazılarının konularına göre tasnifi

1.1.1. Türkçe Şiirler

Çalışmamıza konu olan polemik dönemin ses getiren şiir anlayışı *Türkçe Şiirler* üzerindedir. Servet-i Fünun sanat anlayışının hakim olduğu bir dönemde yayınlanan bu şiirler, bu sanat anlayışının dışındaki çizgisiyle dikkat çeker. Değişen dünya dengeleri ile birlikte Osmanlı siyaseti ve kültür hayatındaki milliyetçilik akımına kayış, *Türkçe Şiirlere* zemin hazırlamıştır. Tabiri diğerle *Türkçe Şiirler*, uzun yıllar boyunca kozmopolit yapıya sahip Osmanlı hayatının millileşme döneminde gedğine oturmuş bir taşır.

Polemik ana hatları itibariyle Mehmet Emin ve *Türkçe Şiirler*'den taraf olan Rıza Tevfik ile aksini düşünen A. Naci imzası sahibi Ömer Naci arasında geçer. Polemik toplamda birbirine cevap niteliğinde on bir yazıdan oluşur. Bunlara

polemiğin fitilini ateşleyen ve Mehmet Emin'in ilk şiiri olan *Ölü Kafası* şiirini ve polemiğin ateşli taraflarından Rıza Tevfik'in Mehmet Emin'in şiirinden nazire yaparak yazdığı bir şiirini eklediğimizde toplam on üç yazı yapmaktadır. Bu yazıların künye bilgileri aşağıdaki gibidir;

Türklerin Muhterem Şâiri Mehmet Emin Bey'e	Doktor Rıza Tevfik	1. Sene, Nr. 32, s. 2-6.
Evvân-ı Şi'riyemize Dâir	A. Nâci	1. Sene, Nr. 33, s. 1-2.
Şâir-i Sahib-Meslek Mehmet Emin Beyefendi'ye	Doktor Rıza Tevfik	1. Sene, Nr. 36, s. 1-6.
Kâri'lerime	A. Nâci	1. Sene, Nr. 37, s. 2-4.
Şâir-i Hakikat-bîn Mehmet Emin Beyefendi'ye	Raif Necdet	1. Sene, Nr. 38, s. 1-3.
Şâir-i Sahib-Meslek Mehmet Emin Bey'e	Doktor Rıza Tevfik	1. Sene, Nr. 40, s. 1-10.
Kâri'lerime-3	A. Nâci	1. Sene, Nr. 41, s. 1-7.
Bir Mülâhaza-i Hususiye	H. Sami	1. Sene, Nr. 41, s. 10-12.
Şâir-i Sahib-Meslek Mehmet Emin Bey'e	Bakon'un Şâkird-i Ma'rifeti Rıza Tevfik	1. Sene, Nr. 42, s. 1-11.
Rıza Tevfik Bey'e	Hüseyin Câhid	1. Sene, Nr. 42, s. 11-13.
Bakon'un Şâkird-i Ma'rifeti Rıza Tevfik Bey'e	A. Nâci	1. Sene, Nr. 43, s. 1-8.

1.2. Bahçe dergisinde yayınlanan edebî polemik yazılarının değerlendirilmesi

Çocuk Bağçesi dergisinde yayınlanan tek edebî polemik yukarıda bahsettiğimiz üzere Mehmet Emin'in başlattığı *Türkçe Şiirler* akımı üzerinedir. Polemik yazılarına geçmeden önce madalyonun öbür yüzüne bakmakta fayda görüyoruz.

Mehmet Emin *Çocuk Bağçesi*'nde 17. sayıdan itibaren yazmaya başlar. Derginin 17. sayısında yayınlanan ilk şiiri *Çiftçilik*'tir. Çalışmamızın eleştiri bölümünün alt başlığı olan Şahıs Eleştirisi yazılarından "İhtar" başlığındaki yazıya göre bu şiiri Dersaadetten Arif Beyzâde Nihad imzalı bir şahıs eleştirmiştir. Şahsın

eleştiri yazısını dergiye gönderdiğini, ancak derginin bunu yayınlamadığını malum yazıdan anlıyoruz. Ancak ilgili bölümde de dile getirildiği gibi, dergiye gelen yazının üslup bakımından seviyesinin düşük olduğu görülür. Dergi idaresi de imzasız bir “İhtar” yazısı ile bu kişiyi sertçe eleştirmiş ve onun seviyesine inmeyeceğini ifade etmiştir.

Bu durum Mehmet Emin’in şiirinin ve şiir anlayışının ses getirdiğinin işaretidir. Rıza Tevfik gibi tebrik edenlerin yanı sıra yukarıda imzası geçen şahıs gibi alaya almak isteyenler de vardır. Ancak dikkat çeken bir diğer konu ise *Çiftçilik* adlı şiirin dergide sunuluş şeklidir. Başlığın hemen üstünde yazan; “*Türkçe Şi’rler şâir-i muhteremi Mehmet Emin Beyefendi Hazretleri tarafından tenzîlen ihdâ buyurulmuştur.*”¹¹⁹ ifadesi *Türkçe Şiirler* akımının dergideki bu şiir ile başlamadığını, şairin bu konu üzerinde daha önce de çalıştığını ifade eder. Ayrıca cümlede bulunan lütuf ifadeleri ve yukarıda da bahsettiğimiz eleştiri yazısına verilen sert tepki, derginin bu anlayışı desteklediğinin ve savunduğunun kanıtıdır.

Yukarıda da tahmin ettiğimiz gibi *Türkçe Şiirler*’in hayata geçişi, şiirlerin dergide yayınlanmasından öncelere dayanır. Bir Anadolu kasabasında, mütevazı bir balıkçının oğlu olarak dünyaya gelen Mehmet Emin her şair gibi ekol olarak gördüğü kişilerden etkilenir. Bunlardan en önemlisi Cemaleddin Efgani’dir. Mehmet Emin’in “*Fikirlerinin inkişafında ve aldığı istikâmette, bilhassa Efganlı Cemâleddin’in mühim te’siri vardır.*”¹²⁰ Şeyh Cemaleddin Efgani, Mehmet Emin’in sıkça ziyaret ettiği kanaat önderlerinden biridir. Mehmet Emin’in ondan maddî ve manevî olarak etkilendiği hatta bazı şiirlerini bu etki ile yazdığı bilinir. Mehmet Emin, *Cenge Giderken* adlı şiirinin Şeyh’e okuduğunda Şeyh; “*İşte, asıl sizin edebiyatınız budur!*”¹²¹ der ve şairin bu yolda eserler vermesini teşvik eder.

Mehmet Emin çalışmalarını önder saydığı kişilere gösterip onların fikirlerini alma yöntemini başka eserlerinde de kullanır. “*M. E. Yurdakul, Fazilet ve Asâlet’i*

¹¹⁹ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 17, s. 1.

¹²⁰ Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Emin Yurdakul’un Eserleri-1 Şiirler*, TTK Yayınevi, Ankara 1969, s. XV.

¹²¹ Fevziye Abdullah Tansel, a.g.e. s. XVI.

neşrinden önce *Recâizâde Mahmut Ekrem'e, Sa'id Bey'e, Abdülhâk Hâmid'e ve Muallim Nâci'ye göndererek bu ilk eseri hakkında mütâlealarını istemiştir.*"¹²²

Mehmet Emin, *Türkçe Şiirler*'den önceki bu ilk çalışmalarında kullandığı bu yöntemi *Türkçe Şiirler*'i kitap halinde yayınlamadan önce de kullanır. O zaman da bu şiirlerini *Recâizâde Mahmut Ekrem, Abdülhâk Hâmit, Şemsettin Sâmi, Rıza Tevfik ve Fazlı Necip'e* gönderir ve fikirlerini sorar. Ancak Mehmet Emin'in Ekrem'e yolladığı mektupta kullandığı "*Doğru yolda mı yürüyorum; yoksa uçurumlara mı düşeceğim?*"¹²³ ifadesi devrin hakim sanat anlayışı karşısında kendi şiir anlayışının nasıl karşılanacağı noktasındaki endişesinin ifadesidir. Mehmet Emin, Tanzimat döneminde kendindeki edebiyat eğilimini fark etmiş, Servet-i Fünun döneminde de eserlerini vermeye başlamıştır. Yani Tanzimat dönemindeki realist ve sosyal temelli edebiyat anlayışı ile beslenmiş, yetişme şartlarının yardımıyla da Servet-i Fünun'a rağmen *Türkçe Şiirler*'i yazmıştır. Ancak Servet-i Fünun'dan farklı bir çizgide eser vermek, böyle bir dönemde cesaret işidir. Tanzimat döneminde, Şinasi ve Kemal gibi donanımlı aydınların dahi gürültülü polemiklerle karşı çıktığı eski edebiyata, tekrara revaç gördüğü bir dönemde meydan okumak risk taşır. Mektuplarında kullandığı ifadeler ve eserlerini yayınlamadan önce, fikirlerine değer verdiği kişilere danışması da şairin haklı çekincesinin ispatıdır. Ancak şairin bu endişesi boşa çıkar ve mektupların muhatapları şiirleri beğenirler. Her biri farklı bir şiirini üzerinde durarak onu dil, ifade ve fikir noktalarında takdir ederler. Bu sonucu ise Tanzimat dönemindeki aydınların öncü çalışmalarının bir meyvesi olarak görebiliriz.

Geri plandaki bu çalışmaların üzerine çalışmamızın eleştiri bölümünde incelediğimiz, derginin 25. sayısında yayınlanan Tevfik Fikret'e ait eleştiri yazısı da unutulmamalıdır. Fikret orada başında bulunduğu Servet-i Fünun hareketinin sanat çizgisinin aksine bir şekilde, samimi ifadelerle şairi över hatta ona gıpta eder.

1.2.1. Türkçe Şiirler

Yukarıda anlatıldığı gibi ince bir elekten geçen *Türkçe Şiirler*, dönemin diğer başka dergilerinin yanı sıra *Çocuk Bağçesi*'nde de yayınlanmaya başlar. Derginin 32.

¹²² Fevziye Abdullah Tansel, a.g.e. s. XVIII.

¹²³ Fevziye Abdullah Tansel, a.g.e. s. XXII.

sayısında *Ölü Kafası*¹²⁴ adlı şiir yayınlanır. Mehmet Emin bu şiiri, “*Büyük Kardeşim Feylesof Rıza Tevfik Bey’e*” ithafıyla yayımlar. Aynı sayıda, şiirin hemen arkasında da Rıza Tevfik’in “Türklerin Muhterem Şâiri Mehmet Emin Bey’e”¹²⁵ başlıklı yazısı yayınlanır. Böylelikle geri planını yukarıda anlattığımız polemik’in ilk kıvılcımı atılmış olur.

Rıza Tevfik yazısına Mehmet Emin’in bu hediyesine olan derin şükran hislerini belirterek başlar. Devamında da Mehmet Emin’in şiirlerinin batılı aydınlar tarafından da alkışlandığını söyler. Mehmet Emin’in şahsı için Avrupa’nın gözde ilim ve medeniyet merkezlerinde kitaplar yayımlandığından bahseder. Bunlara karşılık kendisinin bu teşekkür mektubunun bir önemi olmadığını ekler ve asıl niyetini açıklar. Rıza Tevfik’in bu mektubu yazma nedeni; “*Size gelinceye kadar şi’rimiz ne halde idi?..*”¹²⁶ sorusuna cevap bulmaktır. Bu soru ve devamında verilen cevapla şüphesiz *Türkçe Şiirler*’in Türk şiiri açısından önemini vurgulamak içindir.

Bu sorunun ardından hemen değerlendirmeye koyulan yazar; Mehmet Emin’den önce edebiyatımızı gökyüzünde avare dolaşan yıldızlara benzetir. Bu yıldızların nereden geldikleri bellidir. Ancak nereye gidecekleri belli değildir. Yazar, gazellerdeki şarap, mey vb. istiarelerine gönderme yaparak edebiyatımızı sarhoş dolaşan bir kişiye benzetir.

Rıza Tevfik, edebiyatımızın bu sarhoşluktan bir ara, Fransız edebiyatının etkisiyle uyanır gibi olduğunu ancak yine eski haline döndüğünü ifade ederek Tanzimat dönemindeki çalışmalarında uzun ömürlü olmadığını belirtir. Ama ne olursa olsun tüm bu yaşananların ilerleme adımları olduğunu düşünür ve bu adımları atan kişileri hürmetle anar. Tanzimat dönemindeki aydınların eserlerinin öneminden bahseder.

Rıza Tevfik, ilerlemenin kademeli olarak gerçekleşeceğini belirttiikten sonra edebiyatımızda böyle devirlerin yaşanmasını olağan karşılar. Bunun doğal bir süreç olduğunu ifade eder. Ardından edebiyatımızın bu seyrini doğal olaylardan hareketle analiz eder. Yazara göre cisim kendi dengesini bulana kadar zıt kutupların etkisiyle

¹²⁴ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 32. s. 1.

¹²⁵ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr.32. s. 2-6.

¹²⁶ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 2.

sağa sola doğru sallanır. Aynı şekilde bir kelebek, kelebek halini almadan önce kelebeğe hiç benzemeyen garip bir haldedir. Doğal hayat dengesine dair bu örneklerle dayanarak Rıza Tevfik, edebiyatımızın bu son devrinden önce yaşanan devirleri gayet normal ve yaşanması gerekli bulur. Edebiyatın bu halinin kelebeğin kozadan çıkmadan önceki garip haline benzetir.

Rıza Tevfik, kendisi için eskilik ve yenilik olmadığını söyler. Buna mimarîden bir örnek vererek bu tür eserlerin eski veya yeniliğini bakmadan onları beğendiğimizi ifade eder. Ancak bu konu sanat, dil, arkeoloji gibi konulara benzemez. Konu, edebiyatımızı doğal mecrasına oturtmak, bu ana kadar aşığılanmış ana dilimize layık olduğu değeri vermek ve bu sayede de her ferde ihtiyacı olan terbiyeyi ulaştırmaktır. Bu nedenle edebiyatımızla ilgili bu konu sanatla, mimariyle ilgili değil bilakis sosyoloji ile ilgilidir.

Rıza Tevfik edebiyat tarihimize bakış açısını bu cümlelerle sile getirdikten sonra *Türkçe Şiirler*'e bakışını ifade eder. Yazar dar bir pencereden bakmadan bütün memleketi ele alarak konunun toplumsal boyutunu gözler önüne serer.

Rıza Tevfik'e göre işin bu boyutunu sadece Mehmet Emin başarmıştır. Ondan önce ve sonrakiler arasında bu önemli noktayı kimse Mehmet Emin kadar algılayamamıştır. Yazısının devamında halk ve tekke şairlerini eleştirir. Çünkü onlardan bazıları kendi takipçilerini artırmak amacıyla, bazıları da taklit amacıyla Türkçe şiir yazmıştır. Bu nedenle uzun ömürlü olamamışlardır. Bu konuda sadece Mehmet Emin başarılı olmuştur.

Bu tespit, *Türkçe Şiirler*'in sosyolojik boyutunu açıklamak açısından önemlidir. Rıza Tevfik, Mehmet Emin'i bu başarısından ötürü bir mühendise benzetir. "Önce taşkın sonra şaşkın giden edebiyatımızı" doğal mecrasına yönlendirmiştir. Bu başarıyı da ülkemizde önce birkaç kişi beğenmiş olsa bile Batı, onun kıymetini bilerek alkışlamıştır.

Rıza Tevfik, *Türkçe Şiirler*'i Mehmet Emin'in seyahati esnasında toplayıp hediye getirdiği çiçeklere benzetir. Ona göre Mehmet Emin seyahat ettiği alanı araştırmış; yani edebiyat tarihimizi ve halihazırdaki edebiyatımızı tahlil etmiş, sonra onları başarılı olmak için en güzel şekilde kullanmıştır.

Rıza Tevfik tekrar eski şairlere dönerek onların eserlerini sabırla araştırdığını ama hepsinin de bir kusuru olduğunu belirtir ve bu kusurları açıklar. Kusurları açıklarken bunları üçe ayırır. Mehmet Emin'den önce Türkçe şiir yazan şairlerden ilk grup kelimelerini Türkçe seçseler dahi, konu itibariyle tasavvuftan bahsettikleri için anlaşılmaktan uzaktırlar. İkinci grup şairler görünüşte Türk şiiri yazmışlar ama kullandıkları sanatlardan ötürü halkın anlayışından uzak kalmışlardır. Son grup ise vezinsiz ve kafiyesiz yazmışlardır ki bunları da ancak takipçileri anlayabilmiştir. Özetle, Mehmet Emin'den önce gelmiş ve Türkçe şiir yazmış kimselerin hiç biri dil, konu ve ahenk bakımından *Türkçe Şiirler*'le aynı değildir. Bu analizle Rıza Tevfik, Mehmet Emin'in "kuvva-yı tabi'yye karşı" gittiğini ifade eder. Yani Mehmet Emin ne döneminin hâkim sanat anlayışını ne de ondan önceki benzerlerini takip etmemiş, kendini doğal akışa bırakmamıştır.

Rıza Tevfik, Mehmet Emin'i alkışlayanlar arasında bulunan Batılı aydın Gibb'in* şaire yazdığı mektubundan bahseder. Mektupta geçen "Sizi altı asır beklemişiz" sözünü alıntı yaparak onu daha iyi anladığını ifade eder.

Rıza Tevfik sosyal analizlerinden sonra sözü dil konusuna getirir. Ona göre *Türkçe Şiir* yazmak için sadece dili yabancı kelimelerden arındırmak yetmez. Bu yabancılıkların hepsinden kalemi kurtarmak gerekir. Zihni temizleyip Türklük fikri ve vicdanı ile doldurmak gerekir. Tüm bunların yanında hepsini kapsayan "mizâc-ı kavmîyi sevmek" gerekir. Bu tespitle yazar Mehmet Emin'in yaratılışı gereği *Türkçe Şiir* yazdığını ve tüm bu güzel özelliklerin onun kişiliğinde bulunduğunu söyler. Yazara göre şair, yaratılış olarak, terbiye olarak, vicdan ve fikir olarak; kısacası her yönüyle Türk'tür.

Şairin eserlerine ilk önce tepkilerin geldiğinden bahseden yazar, yine benzetme yoluyla, o tepkilerin susturulması için şairin kaleminin ucuyla dürtmesinin yettiğini ifade eder. Şairin aldığı tepkilerden, eleştirilerden bahsetmeye devam eder. Şaire başarılı olamayacağını söylendiğini, hatta bunu söyleyenlerin dönemin ünlü kişileri olduğunu ifade eder. Ama Mehmet Emin azmi ile yolunda devam etmiş ve duvarları yıkmıştır. Etrafın söylediği olumsuz eleştirilerden oluşan kördüğümü kimse

* Elias John Wilkinson Gibb: İskoç asıllı oryantalist.

çözemiyordu ama Mehmet Emin çözmeye uğraşmadı bile. Bir el darbesi ile bir hamlede eleştirileri halleder. Bu hareketi ile de ümitsizliği yenmiş olur.

Şiirlerin diline dair eleştiriler olduğunu ifade eden yazar bu dil ile sadece basit konuların ifade edilebileceğini, önemli konuların anlatılamayacağını öne sürdüklerini belirtir.

Yazının bu kısmında biraz abartı olduğunu söylemek gerekir. Rıza Tevfik övgüsünün dozunu kaçırarak bazı gerçekleri gizlemiş gibi görünüyor. Çünkü yukarıda da bahsettiğimiz gibi Mehmet Emin'in yazdığı şiirlerini dönemin ünlü ediplerine danışarak yayınladığını biliyoruz. Hatta çekincelerini mektuplarında dile getirdiğini de söylemiştik. Öyleyse şair Rıza Tevfik'in burada çizdiği gibi gözü kara değildir. Ancak temkinli ilerlemeyi tercih etmiştir. Değinmek gereken bir diğer nokta da şaire başarılı olamayacağını söylemeleridir. Hem de bunu devrin önde gelenlerinin söylemesidir. Yine yukarıda geçtiği gibi devrin önde gelen edipleri kendilerine gelen örnekleri takdir etmişlerdir. Kaynaklarda Mehmet Emin'e alenen başarılı olamayacağını söyleyen bir aydına rastlamıyoruz. Muhtemelen Rıza Tevfik burada *Türkçe Şiirler*'e poetik anlamda gelen eleştirileri, bunların yoğunluğunu kastetmektedir.

Yazısında *Türkçe Şiirler*'e gelen eleştirilere cevap veren Rıza Tevfik, şiirlerin dili ile önemli konuların anlatılamayacağını söyleyenlere karşı yine Mehmet Emin'in şiirlerinin cevap verdiğini söyler. Hatta şair öyle güzel eserler ortaya koymuştur ki Rıza Tevfik, "... altı yüz senelik edebiyatımızda bir mislini daha göstermek kolay değildir demekte pervası etmem."¹²⁷ der. Yazar bu iddiasının ardından örnekler getirir. Şairin, *Bize Diyorlar Ki, İlm, San'at, Para, Bir Delikanlıya, Yemek ve Yenmek, Yavrumuzu Çoğaltalım* gibi şiirlerinin üslup ve suret, ahenk ve renk olarak dönemin felsefesini oluşturan önemli konuları içeren öğütler olduğunu söyler. Yani bu dil ile önemli konuların işlenebileceğini bu eserler ispat ederler.

Yazar tekrar şairi övmeye başlar ve yine teşbih yoluna başvurur. Önceleri şairin fikir ve hayallerinin Anadolu'nun tabiatında dolaştığını sonra bir kuş gibi yükselerek memleketin dumanlı dağlarını bile kapsayan bir yükseklikte dolaşarak

¹²⁷ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 5.

bütün insanlığı kuşattığını anlatır. Bu benzetme ile Rıza Tevfik, Mehmet Emin'in hayat hikayesine değinmektedir. Çünkü Mehmet Emin'in kendisinin de söylediği gibi o sıradan bir balıkçının oğlu olarak Anadolu kültürü içine doğmuş ve onunla beslenmiştir. Rıza Tevfik onun Anadolu'ya ait şeylere ne kadar hakim olduğunu dolayısıyla şiirleriyle de Anadolu'yu anlattığını kast eder.

Rıza Tevfik bu övgüsünü hemen bir gerçeğe bağlar ve yukarıda adını söylediği eserlerinin empresyonist örnekler olduğunu ifade eder. Bunlar en güzel eserlerdendir ve insanlık için yazılmıştır. Bu yönüyle yazar, şairi Sully Prudhomme'a* benzetmenin yanlış olmayacağına inanır.

Ama eleştiriler bitmez. Mehmet Emin'in başarısına söyleyecek bir şey bulamayanlar bu kez de üslubunu gayet basit bulurlar. Rıza Tevfik'in bu noktada yaptığı eleştiri biraz ağırdır. Yazara göre durum gayet psikolojiktir. Çünkü bir insan bir şeyi başaramadığı zaman o işin başarılamayacağını iddia eder. Ama sonra birisi çıkıp o konuda başarılı olunca onu aşağılamaya kalkışır. Yani bu konuda eleştiri getirenler üslup konusunda başarılı olamadıklarından dolayı eleştirmektedir.

Yazısının sonuna doğru yazar doğru bir şey daha söyleyeceğini ifade eder. Bundan kastı da Mehmet Emin ile muhabbetlerinden dolayı sanatına taraftar olduğunun düşünülmesini engellemektir.

Eleştiri oklarını bu kez arkadaşına çeviren yazar, kısa süre önce gazel ve kasidelerden zevk aldığını söyler. Ancak ondaki bazı hayal unsurları vardır ki ancak bazı kalıp ifadelerle kullanılmak zorundadır. En önemlisi de bunlar yazara göre dilimizin en önemli zenginliğidir. Yazar arkadaşına bunları nasıl bırakacağını sorar. Çünkü insan alışkanlığını terk etmekte çok zorlanan bir varlıktır. Mantık silsilesini bu unsurlardan nasıl kurtaracağını sorar. Bu geri dönüş aslında Rıza Tevfik'in bir taktiğidir. Yazarın bu düşünce ve sözleri muarızların eleştiride en çok yüklendikleri noktadır. *Türkçe Şiirler*'e karşı çıkanlar altı yüz yıldır alışmış oldukları ifade kalıplarını kullanmaktan vazgeçemeyeceklerini söylerler. Vazgeçtikleri zaman duygularını ifade etmekte zorlanacaklarını düşünürler. Rıza Tevfik de bu

*René François Armand Prudhomme: Fransız şair.

düşüncelerinde onlarla ortak gibidir. Ancak yazının devamı yazarın niyetini ortaya çıkarır.

Yazar bu sorusunun cevabını kendine ithaf edilen şiirin bölümleri arasında bulduğunu söyler. “*Güyâ ki bir kasırga var bunu ona, onu buna katıyor; / Bir el var ki çevirerek kefen parçasını çiçek yapıp atıyor.*”¹²⁸ Alıntı yaptığı bu bölümde anlatılan konunun Mehmet Emin’den önce ünlü İngiliz şairi Shakespeare’in*, hatta ondan da önce Ömer Hayyam’ın* şiirlerine de konu olduğunu belirtir. Onların eserlerinden de alıntı yapan yazar aralarında en çok Mehmet Emin’in üslubunu beğenir. Böylece yazarın zihni ikna olmuştur. Demek ki daha önce yerli ve yabancı başka şairlerin anlattığı önemli bir konu bu dil ile anlatılabiliyormuş. Artık Türkçe medenî bir olgunluğa ulaşmıştır. Bunu gören Rıza Tevfik başka yollardan vazgeçtiğini ifade eder.

Uzunca açıklamalar yaptığı yazısının sonunda Rıza Tevfik, şiir yazmaya kabiliyetli olmadığını ama yazarsa da Mehmet Emin’in yolundan gideceğini ifade eder. Teşekkür dilekleriyle yazısını bitirir.

Rıza Tevfik’in *Türkçe Şiirler*’in başarısını detaylarıyla savunduğu, o dönemde de tepki alan konulara değinip örneklerle açıklık getirdiği bu yazısında, bazı bölümlerin övgü dozu kaçmış olsa da, yazı, detayları açısından önemlidir. Bu yazı polemiğin fiili olarak başladığı ilk yazıdır. Bu yazıdan sonra A. Naci, yazı sahibine direk hitap etmese bile “*Ezvân-ı Şi’riyyemize Dâir*”¹²⁹ başlıklı bir yazı yayımlar. Bu yazı hat sanatı kullanılarak yazılmış halde yayınlanmıştır. A. Naci yazısına herhangi bir giriş paragrafı veya hitap yapmadan başlar. “*Evet bu hakikate inanmayız.*”¹³⁰ şeklinde başladığı yazısı ilk okunuşta şaşkınlık duygusu oluşturur. A. Naci doğrudan Rıza Tevfik’e hitap etmese de sanki onunla konuşuyor gibi yazısına başlar ve eleştirilerini sıralar. A. Naci’nin ilk cümlesinde inanmayacağını söylediği hakikat, Rıza Tevfik’in de yazısında Mehmet Emin’i eleştirdiği, süslü cümleler ve bazı kalıp ifadeler kullanma hakikatidir. Yani cümle yapısındaki estetik ve süsten vazgeçilemeyeceği gerçeğidir. “*Evet bu hakikate inanmayız.*” sözü aslında kendi

¹²⁸ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 6.

* William Shakespeare: İngiliz şair ve oyun yazarı

* Ömer Hayyam: İranlı şair ve filozof.

¹²⁹ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 33, s. 1-2.

¹³⁰ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 1.

içinde çelişki taşır. Çünkü kişi bir konuda gerçekten başka bir şeye inanmak istemez. Diğer bir ifadeyle yalana inanmak istemek kendini kandırmak olacağından insan gerçeğe inanmaya meyillidir. Öyleyse A. Naci yanlış mı ifade etmiştir? Bu sorunun cevabını yazının ilerleyen kısımlarından öğreniyoruz. A. Naci'nin inanmak istemediği gerçek, sanatta süsten vazgeçme durumudur. *Türkçe Şiirler*, poetik olarak sade ve yalın ifadeler içerdiğinden A. Naci bunu kabul edemeyeceklerini söyler. Evet bu bir gerçektir. Yani açık ve sade bir dille yalın şiir yazmak güzeldir; ancak A. Naci ve arkadaşları sanatta tuttıkları yoldan vazgeçemezler. Yetiştikleri sanat anlayışını o kadar özümsemişlerdir ki bundan ayrılmak makul görünmez. Buna delil olarak da Spencer'in* insanda süse olan eğilimin insanın tabiatına işlediğine dair sözünü gösterir. Hemen akabinde de çok ses getirecek şu cümleyi sarf eder; “*Bir çiçek meyve vermesinden ziyâde güzel olduğu için, bir kadın velûd olmasından ziyâde kadın olduğu için sevilir.*”¹³¹

A. Naci, yazısına böyle farklı bir giriş yaptıktan sonra asıl konusunu hatırlar ve vezinler ile ilgili fikirlerini açıklamaya başlar. Doğunun bu iki tür vezninden aruzun çok tercih edilmesinin sebebi olarak; aruzun heceye göre daha ahenkli, fikirleri ve duyguları ifade etmede daha hassas ve şairin ruhunu anlatmakta daha kabiliyetli olmasını gösterir. Naci'ye göre aruz öyle bir beste aracıdır ki fikre ve konuya göre ufak bir ilham nefesiyle bile ondan nice şiirler ve sanat eserleri çıkabilir.

Yazısının devamında Naci aruzun kabiliyetlerini över. Ona göre mümtaz ve müstesna olan aruz şiirde fikirleri kayıt altına almakta hiç zorlanmaz. Aruzun idrak edildiği dönemde, dönemin ünlü şairi Tefik Fikret'ten tutun da en kudretsiz şairlere kadar herkes aruzun sihirli eteğini takip ettiğini söyler. Aruz bu takibi ve ilgiyi hak etmektedir.

Aruzla ilgili bu övgü dolu sözlerinin ardından Naci, *Türkçe Şiirler* akımı doğrultusunda onu hayatından çıkarmak için kendinde bir eğilim göremeyeceğini söyler. Çünkü aruz en basit konulardan en önemli konulara kadar hepsini ifadede yeterli olduğunu binlerce örnekle ispat etmiştir.

* Herbert Spencer: İngiliz filozof ve sosyolog.

¹³¹ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 1.

A. Naci bunları ifade ettikten sonra Rıza Tevfik'in yukarıda geçen sert eleştirisine değinir. Bilindiği üzere basit bir dille önemli konuları ifade etme kabiliyetini eleştirenler için Rıza Tevfik, bu konuda başarılı olamadıklarından ötürü kıskandıkları imasında bulunmuştu. İşte bu eleştiriye cevaben A. Naci "*Za'f-ı sünûhâtımıza veyahut cidden san'atkâr olduğumuza ait noksanları âlet-i tebliğ'e atfin ne hüküm ve ehemmiyeti olabilir ki...*"¹³² ifadesini kullanır. Yani sanatkâr olma kabiliyeti ile vezin arasında bir ilişki kurmayacağını ifade eder ve Rıza Tevfik'in bu sözünün önemsiz olduğunu söyler. Bu cümlelerin devamında açıkça isim vermeden Türkçe şiir anlayışının birkaç senelik süre zarfında ilerlediğini ve bu ilerlemesine delil oluşturacak derecede eser verdiğini ifade eder. Yani *Türkçe Şiirler*'in başarısı Naci'nin gözünden kaçmamıştır.

Hemen bu sözlerin arkasından Mehmet Emin'e teşekkür etmek gerektiğini söyler. Çünkü Mehmet Emin, şiir düşkünlerini, konusu, ifadesi anlaşılması kolay olan şiirleriyle memnun etmiştir. A. Naci edebiyatımızda bu şekilde bir şiir anlayışının da bulunması taraftarı olduğunu belirterek Mehmet Emin'e samimiyetle teşekkür eder. Bu cümlesinden A. Naci'nin de Tevfik Fikret gibi sınıflar edebiyatının oluşması gerektiğini savunduğunu anlıyoruz. Yani belli bir kesim için *Türkçe Şiirler* bir edebiyat oluşturacak, ancak isteyenler eski usulde edebiyat yapmaya da devam edecekler.

Bu fikirlerinin devamında Naci, Mehmet Emin'i yeni bir akımın öncüsü olarak kabul edenleri eleştirir. Onların "müfrit bir nazarla" hareket ettiklerini ve kendisinin onlara katılamayacağını söyler. Yani Naci, Mehmet Emin'in şiir anlayışını yeni bir edebî okul gibi görmemektedir. Ancak buna rağmen Mehmet Emin'in son şiirlerindeki ifade gücü ve etkinin kendisinde hala kaldığını da ekler.

Olumlu ve olumsuz düşüncelerini harmanlayarak ifade eden A. Naci, Mehmet Emin'in bazı şiirlerini beğendiğini söyledikten hemen sonra Türkçe şiir yazmak isteyenlerin kullanmaya mecbur oldukları hece vezninin yabancı kelimeleri kullanmakta yeterli olmadığını söyler. Hatta ona göre hece vezni Türkçe kelimeleri bile istenilen yerde istenildiği gibi kullanmakta yeterli değildir.

¹³² Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 2.

Hece vezni ile ilgili bu eleştirilerinden sonra A. Naci, ne olursa olsun edebiyatımızın güzel örneklerini veren bu akımı kıymetli gördüğünü ve her zaman onu severek okumaktan uzak kalmayacağını ifade eder.

A. Naci yazısının sonunda başka bir eleştiri noktasına da değinir. *Türkçe Şiirler*'in herkes tarafından anlaşıldığı konusunda zihninde hain bir endişenin onlara güldüğünü söyler. Bu fikrini kısa bir örnekle açıklar. Sefaleti tasvir eden bir şiir, yalnız sefil olanlara gösterildiğinde sanatçının çizdiği tablonun onların zihninde belirsiz kalacağını söyler. Bunun sonunda da onlar, sadece orada tasvir edilenin kendilerine ne kadar benzediğini ifade etmekten başka bir tepki gösteremeyecektir. Yani zihinsel veya vicdani bir tepki olmayacaktır. Bu nedenle edebiyat bütün şekillerine, hedeflerine ve konularına rağmen yine bunu anlayanların kapasitesi ile sınırlı kalacaktır. Yani siz ne kadar açık, sade ve net ifade etmeye çalışırsanız çalışın anlaşılacak yine okurun zihni performansına bağlıdır. Burada A. Naci'nin farklı bir düşüncesini sezeriz. Rıza Tevfik ve Mehmet Emin bilindiği gibi halka faydalı olmak için halka inmek gerektiğini söylerler. Ancak Naci bunun aksini düşünüyor gibidir. Yani halka faydalı olacaksak onu yükseklerle çekmeye çalışarak eğitmek gerektiğine inanır. Bu inanın yönteminin de ilerleyen cümlelerinde açıklar. A. Naci yazısını sonuna doğru; şiirden hatta *Türkçe Şiirler*'den evvel insanları aydınlatmak için bir temel oluşturmak istiyorsak “elifbâ” kitaplarını anlatmalıyız der. Yani onları eğiterek yüksek seviyelere çıkarmak gerekir. En sonunda da yine çok konuşulan bir ifade kullanır; “*Şu hâlde diyebilir miyim ki şi'r ve felsefe şâir ve feylesofun, elifbâ ise köylünün hakkıdır.*”¹³³

Görüldüğü üzere A. Naci konu ile ilgili dört ana noktada Rıza Tevfik'in karşısında bulunur. Bunlardan birincisi üsluptaki vazgeçilmezlik, alışılmışlık, ikincisi vezinlerin ifade kabiliyetlerini ayırım, üçüncüsü herkes tarafından anlaşılma, dördüncüsü ise halkı eğitme konusudur.

Rıza Tevfik'in karşısında körü körüne eski edebiyata bağlı bir rakip olmadığı açıktır. Hatta dürüst bir tavırla A. Naci, Mehmet Emin'in beğendiği yönlerini de dile getirmiştir. Bu noktada henüz polemğin başında iken seviyenin Batılı edebiyatlardan farklı olmadığını görmek edebiyatımız açısından sevindirici bir durumdur.

¹³³ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 2.

A. Naci'nin bu eleştirilerine cevap üç hafta sonra gelir. Rıza Tevfik'in "Şâir-i Sâhib-Meslek Mehmet Emin Beyefendiye"¹³⁴ başlıklı yazısı başlığından anlaşılacağı üzere aslen Mehmet Emin'e hitap eder. Ancak yazıdaki asıl muhatap A. Naci'dir.

Rıza Tevfik, konuya geçmeden önce daha önceki yazısında bazı noktaları netliğe kavuşturmak için ilaveler yapmak zorunda olduğunu söyleyerek yazısına başlar. Bundan sonra da hece ve aruz meselesinde fikir bildireceğini haber verir. Rıza Tevfik, birkaç günlük süre zarfında, sözlerine inandığı, kendilerine güvendiği bazı kişilerden duyduğu eleştirileri açık birer hata olarak görür. Bu konuda söz söylemek içinde kendinin bir mazereti bir de mecburiyeti olduğunu ifade eder.

Rıza Tevfik'in mazereti dostlarından gelen eleştirilere karşı sessiz kalmakla onlara karşı saygısızlık ettiğini düşünecek olmasıdır. Konuşmaya mecbur olma nedeni ise sessiz kalmakla eleştirilere katıldığının zannedileceğinden endişe duymasıdır. Yani yazısının bu bölümlerinde yaklaşan fırtınayı sezen Rıza Tevfik, polemige girmek istemeyen ama mecbur kalmış bir portre çizer. Bunun yanı sıra bu ifadeler bize Naci'nin yazısı ile Rıza Tevfik'in bu yazısı arasında neden üç hafta gibi bir süre olduğunu açıklar. Bu sürede Rıza Tevfik atacağı adımı hesap etmiştir.

Rıza Tevfik yazısının başlığında da belirttiği gibi Mehmet Emin'e hitaben yazmıştır. O nedenle üslubunda Mehmet Emin'le sohbet havası hâkimdir.

Rıza Tevfik önceki yazısında pek çok noktaya açıklık getirdiği için Mehmet Emin'e karşı eleştiri yapılabilecek bir konunun kalmadığına inanmıştır. Ancak meselenin hece-aruz boyutunu unuttuğunu söyler. Bu kez şairin başarısına değil doğrudan vezin meselesine eleştiri yapıldığını söyleyerek muhatabının A. Naci olduğunu belli eder. Vezin meselesinin yeni olmadığını söyleyen Rıza Tevfik, Tevfik Fikret'in Mehmet Emin'e hitaben yazdığı mektupta bahsettiği nokta ile aynı olduğunu ifade eder. Yani A. Naci yeni bir şey söylememiş Fikret'in fikrinden hareketle kendi düşüncelerini söylemiştir. Ona göre tüm bu eleştiriler de *Türkçe Şiirler*'in temel prensiplerini çürütmek amaçlıdır.

Rıza Tevfik yazısında Mehmet Emin'in şahsını her türlü tartışmadan uzak tutmak ister gibidir. Aruz meselesinin de onun şahsıyla ilgili olmadığını söyler.

¹³⁴ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 36, s. 1-6.

Çünkü aruzu Mehmet Emin icat etmemiştir. Ama hece veznine daha önce kimsenin vermediği ahengi de Mehmet Emin vermiştir ve Naci’ni de bunu itiraf ettiğini söyler.

Rıza Tevfik, Mehmet Emin’in kendinden öncekilere hangi noktalarda benzemediğini, farklılıklarını önceki yazısında ortaya koyduğunu söyler ve Naci’yi eleştirmeye başlar. Naci’nin ona yeni bir okul tesis etmiş bir nazarla bakanlara katılamayacağını söylemesini eleştirir. Bu liyakat payesi Mehmet Emin’e verilmezse ülkede kimseye verilemez. Değil mi ki edebiyatımız kâh Arap’ın kâh Acem’in son dönemde de Fransız’ın etkisindedir. *“Binâenaleyh ötekinin âleti, berikinin fikri, ecnebinin hissi ile şâir olanlar arasında mektep te’sis etmiş olduğu iddia olunan bunca zevât varken, siz niçin o haysiyete daha ziyâde müstehak olamayasınız!...”*¹³⁵ der. Rıza Tevfik bu sıfatı fazlasıyla hak ettiğini düşündüğü şairin sadece kendi milletinin ne kadar güzel olduğunu, kendi milletinin diliyle ispat ederek bu haklı şerefi kazandığını söyler. Delillerine Batı dünyasından da örnek vererek ekleme yapan yazar Mehmet Emin’in meşhur İtalyan yazar Dante Alighieri* ile aynı kumaştan olduğunu söyler. Onu Mehmet Emin ile bir tutmadığını, o kadar “ifrat-perver” olmadığını söyleyerek Naci’nin bu konudaki eleştirisine cevap verir. Ama Dante ile Mehmet Emin’in benzerliğe sahip olmasının bile Mehmet Emin için şeref olduğunu ifade eder.

Mehmet Emin’in edebiyatımıza ve dilimize katkılarını bir makale ile değil bir kitap ile herkese izah edeceğini vaat eden Rıza Tevfik, konunun ayrıntılarına bu kitaba erteler. Bundan sonra da mektubunu sadece bir düsturu izah için yazdığını ifade eder. Bu düstur vezin meselesidir.

Yazar vezin konusunda A. Naci’yi yüzeysel bulur. Heceyi ve aruzu, yüzeysel şekilde ve sadece bir noktadan bakarak ele aldığını, bu nedenle madalyonun diğer yüzünü göremediğini söyler. A. Naci bir ifade aracı için mantıklı zannedilen bir iddianın diğer ifade aracı için de mantıklı olabileceğini düşünmemiştir. Naci’nin *“Za’f-ı sünûhâtımıza veyahut cidden san’atkâr olduğumuza aid noksânları âlet-i tebliğ’e atfin ne hüküm ve ehemmiyeti olabilir ki...”*¹³⁶ şeklindeki eleştirisine karşı çıkan Rıza Tevfik aruz veznini eleştiriden uzak tutmak için fikirlerde zaaf bulma

¹³⁵ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 2.

* Dante Alighieri: İtalyan ozan ve politikacı.

¹³⁶ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 33, s.2.

yoluna başvurulduğunu söyler. Ama hece veznini ahenksizlikle itham etmek için de başarıyı bu kez Mehmet Emin'in fikirlerinin gücünde bulduğunu söylemiştir. Bu noktada Naci'nin kendisi ile çeliştiğini ifade ederek bulduğu açıktan saldırır.

Rıza Tevfik'e göre şimdiye kadar hece vezni ile hüner ortaya konulmadıysa bunun suçu vezinde değil sanatçıdadır. "Mehmet Emin çıkınca hece vezni gerçek sanatçı elinde ne kadar parlak bir ifade aracı olduğunu ispat etmemiş midir? "Hem bunu siz de itiraf etmediniz mi?" gibi sorular sorar. Yazar, A. Naci'ye hitaben hece ile olgun örnekler verilmemesinin sebebini kişinin yetersizliğine değil de ifade unsurunun yetersizliğine yüklemesinin nedenini sorar. "Siz mantıklı delillerinizi böyle mi uygularsınız?" diyerek de muarızın hırpalır.

Rıza Tevfik'in saldırıları bununla da bitmez. Ortaya koyduğu bu fikre dayanarak A. Naci'nin bu konudaki davasının ne kadar ikiyüzlü olduğunu söyler. Onun bu fikirlerini idaresi zor bir silaha benzetir. Bu konuda yeterli açıklamayı Mehmet Emin'in kitabı için gönderdiği mektubunda yaptığını söyleyen yazar, isteyen oraya bakabileceğini söyler.

Rıza Tevfik yazısının devamında buraya kadar olan eleştirilerinin çok da önemli olmadığını asıl bundan sonra dikkat etmek gerektiğini söyler. Yanlış bir estetik prensibin bazen kötü sonuçlar doğurabileceğini ifade ederek bu tezini ispat edeceğini söyler.

Yazarın bu tezi, A. Naci'nin yazısında üsluptaki süs konusunda delil olarak gösterdiği Spencer ile ilgilidir. A. Naci yazısında üsluptaki süs ile ilgili olarak, süsün insanın doğasında bulunan, reddedilemez bir his olduğunu Spencer'dan naklederek fikrini desteklemişti. Rıza Tevfik de bunun aslının öyle olmadığı iddiasındadır. Spencer'ın hedefinin süsü fayda için sunmak olmadığını söyler. Spenser'ın, insanlığın ilk devrilerini anlatmakla örnek vermek istediğini, yoksa bu devirleri amaç olarak sunmadığını ifade eder. Bunu bir ilerleme aşaması veya bir yönelim olarak göstermediğin savunur. Ayrıca Spencer, bahsedilen bu yazısında buraya kadarki kısımda bir şey ispat etmez. Rıza Tevfik'e göre hâlâ medenî olduğunu iddia eden Avrupa'da insanların ilkel insanlar gibi davrandıklarını, süslenmek için giyindiğini, zevk için yemek yediğini vb. aktarır. Bunun yanı sıra bu konuda vahşilerin

süslenmek için vücutlarını deldiklerini, vücutlarına büyük cisimler koyduklarını, vücutlarını boyadıklarını ileri sürerek “biz de onlara mı özenelim?” diye sorar.

Rıza Tevfik sosyal bir konu ile ilgili bir metinden sadece prensip edinmek, fikrine şahit bulmak için bir bölümün alınmasını A. Naci'nin yazısının zayıflığı olarak görür. Bu kadar bir bölümden ne sonuçlara varıldığına bakarak A. Naci'nin yazısının gözden geçirilmeden yayınlandığına hükmeder.

Rıza Tevfik, A. Naci'yi bu şekilde eleştirirken kendisi için de hızlı anlama kabiliyetinden yoksun olduğunu düşündüğünü ifade eder. Çünkü A. Naci iyice anlamadan okuduğu Spencer'dan alıntı yaparak olayı farklı boyutlara çekmiş ve “ne fenalıklara” sebep olmuştur. Bir kişinin eserini okumakla fikrinin hemen anlaşılmasının mümkün olmadığını sezdirir. Yazara göre A. Naci, kendi fikirlerini kuvvetlendirmek için adeta Spencer'ı yalancı şahit olarak göstermiştir. Bu davranışı da onu gerçekten tanımadığından ileri gelir.

Bu noktada rakibini iyice hırpalayan Rıza Tevfik onun, “Bir çiçek meyve vermesinden ziyade güzel olduğu için, bir kadın velûd olmasından ziyade kadın olduğu için sevilir.” sözünü eleştirir. Bu söze göre nüfus azalır saşırılmamak gerektiğini belirtir. Bu söz ne kadar şairane ifade edilmiş olursa olsun Rıza Tevfik'in nazarında dalalet duygularının hal diliyle ifadesi gibidir. Bu sözlerin sahibi yanlış yoldadır. Çünkü bizde güzel veya çirkin her çiçek ancak meyve vermek için özel bir organdır. Hayatın devamını sürdüren bir alettir. Yoksa yakaya takılmak için yaratılmış bir süs değildir.

Bu konuda ilmî deliller de sunan Rıza Tevfik, bir çiçeğin güzel kısmının hayatın devamı için önem arz eden bir organ olmasından başka önemli bir işlevi olmadığını ilmin bize söylediğini ifade eder. Gerçi sadece süs amaçlı olan veya kısa ömürlü olan ya da çok zehirli olan çiçekler de vardır. Ama bunlar bu konuya örnek olamazlar.

Rıza Tevfik, A. Naci'ye bu konuyla ilgili okuması için bazı eserleri tavsiye eder. Bu eserler arasında iki yabancı eserinin yanı sıra Mehmet Emin'in *Yavrumuzu Çoğaltalım* adlı şiiri vardır. Bu şiirin anlaşılması için uygun zaman olduğunu düşünür.

Yazara göre mesele henüz bitmemiştir. Yazar bir meyve bir çiçek kadar güzel değil midir? diye sorar. A. Naci'nin sözünü tam anlayamadığını söyleyen Rıza Tevfik'in anladığı tek yer ise şudur; *“Tabi’at bize çiçek takdimi ile iktifâ etmiş olsaydı, büyük bir ni’metinden, büyük bir lütfundan bizi mahrum bırakmış olurdu.”*¹³⁷

Bu şekilde ilmî delillerle A. Naci'nin sözünü çürütmeye çalışan Rıza Tevfik, hedef aldığı cümlenin ikinci bölümü için de aynı yöntemi kullanır. Bilimsel ve toplumsal olarak “velûd” olmayan bir kadının sevimsiz sayılacağını, eskiden beri toplumlarda anne adayı kadınlara saygı duyulduğunu ifade eder. Ayrıca güzellik henüz bizce tam olarak anlaşılıp sınırları çizilmemiş, morfolojik bir şeydir. “Velûd” olmak ise fizyolojik bir olaydır. Özetle Rıza Tevfik kadını kadın olduğu için sevenlerden olmadıklarını, “velûd” olduğu için sevdiklerini ifade eder. Çünkü kadınlık velûd manasını zaten kapsar. Ancak *“... bundan dolayı da kadını yalnız vasıta-i zevk addedenler sırasında görünmekten hicâb ediyoruz.”*¹³⁸ der.

Eleştirilerinin bu şekilde olduğunu ifade eden yazar Mehmet Emin’e şiirlerini yazmaya devam etmesini tavsiye eder. Çünkü onun şiirleri toplum nazarında anlaşılacaktır. Ama “kasır-ul basar” olanlar için belirsiz olacaksa suç Mehmet Emin'in değildir. Anlamak istemeyenler gayret etmesinler diyen Rıza Tevfik, anlayanların ruhlarında bir yükselme olacağına inanmaktadır.

Yazısının sonunda Rıza Tevfik, A. Naci'nin yazısındaki bir söze katıldığını belirtir. *“Şiir şairin felsefe feylosofundur.”* hükmünün kendi şahsiyetini kapsadığını ifade eder. Kendini şair olarak görmediğini söyleyen Rıza Tevfik edebiyat tarihimizi iyice araştırdığını ve uzun zamandır bu konuda dersler verdiğini söyler. Bu durumun ona birkaç söz söylemeye hak verdiğini düşündüğünü belirterek yazısını noktalar.

Rıza Tevfik'in ağır ve hırpalayıcı bu eleştirisinden sonra polemik devam eder. A. Naci hemen sonraki hafta *“Kâri’lerime”*¹³⁹ başlıklı yazısıyla Rıza Tevfik'e cevap verir.

A. Naci yazısına kendisiyle ilgili bir itiraf ile başlar. Kendisinin yazmakta pek tembel bir adam olduğunu ifade eden A. Naci, istiareli bir üslupla “kalem”in

¹³⁷ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 36, s. 5.

¹³⁸ Çocuk Bağçesi, s. 5.

¹³⁹ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 37, s. 2-4.

gücünden bahseder. Ona göre kalem o kadar güçlüdür ki serçeyi kartal gösterir. Aynı zamanda çok sihirli olan kalemin gücüyle olaylar kağıt üzerindeki nakışlar gibi olur. Naci benzetmelerini o kadar ileri götürür ki eğer, kalem eski zaman sihirbazlarının elinde bulunmuş olsaydı, destanların arasında kalemin de yüksek bir yeri olacaktı.

Bu benzetmeleriyle “kara gözlüm” dediği kalem bünyesinde belagat sanatının etkilerinden ve bazen akıl sınırlarını taşan bir kuvvete ulaşacağından bahseden Naci, kalemi biraz yalancı biraz da mübalağacı bulur. Daha doğrusu bazı kalem sahipleri fikirlerini ifade ederken abartmaktadırlar.

Okurlarından affını isteyen A. Naci, kendisinin önceki yazısını kastederek “şiirin vezinleri hakkında bir şeyler söylemek isterken...” deyip cümlesini bitirmeyerek gerisini okurun anlayışına bırakır. Yani Naci vezinle ilgili fikirlerini söylemek isterken iş polemiğe dökülmüştür. Öyleyse Naci kendini savunmalıdır ve bunun için okurlarından izin ister.

Kendini savunmadan önce bir noktaya açıklık getiren Naci, eleştirmenin kendisi için çok çirkin bir şeklinin olduğunu söyler. Bu da, eleştirinin samimi olması gerektiğine sadakatle inananların bile “insaf ve i’tidalden” en çabuk ayrılanlar olduklarını görmesidir. Bu durumu çok çirkin bulan yazar kendini savunmaktan korktuğunu ve fikirleri için sadece “tevdîât” diyebildiğini söyler. Naci’ye göre muhatabı eleştiride dozu kaçırmamanın ve samimi olmanın gereğini en çok söyleyen kişi iken ilim hayatının bu önemli iki kuvvetini çabucak bırakmaktadır. Kendisine göre ciddi olan bir konunun böyle bir yaklaşımla nasıl değiştirildiğini, nerelere kadar götürüldüğünü ve oyuncak edildiğini üzülen izlediğin söyler. *Türkçe Şiirler*’in önemli bir ilerleme kaydettiğini ve bu ilerlemeye söz söylemekten çok çekindiğini belirten Naci, bu çekinme neticesinde kendi fikirleri için sadece “tevdîât” sıfatını söyleyebildiğini belirtir.

Ancak Naci, fikrine yapıldığını düşündüğü haksız eleştiriye gelince düşündüklerini söylemekten çekinmeyeceğini belirtir. Bu ifadelerinden yazarın bu eleştirileri şahsi algıladığını anlarız. Asıl fikrine geçen A. Naci önceki yazısında heceyle ilgili söylediklerine sadık kaldığını ifade eder. Çünkü Rıza Tevfik’in yazısında hecenin üstünlüğüne dair bir kanıt rastlamadığını söyler.

A. Naci, Rıza Tevfik'in Mehmet Emin'in kabiliyetini hece ile de gösterebildiğinden hareketle hecenin yeterli bir vezin olduğuna dair düşüncesine kaşı çıkar. Eğer Mehmet Emin'in sanatkarlığına hece bir delil ise Hamit, Ekrem, Fikret ve Cenap'ın sanatkarlığının da aruzun yeterli bir delil olduğunu söyler.

Rıza Tevfik'in hece ile ilgili düşüncesine bu şekilde karşı çıkan A. Naci, Rıza Tevfik'in eleştirdiği kendisine ait diğer bir cümleyi de savunur. Kendisinin Mehmet Emin'in hece vezninin ruh ve tabiatındaki ahenksizliği sanatkârlığı ile bir anlamda telafi etmeye mecbur kaldığını söylediğini hatırlatır. Rıza Tevfik'in bu cümleden hareketle kendisini yalancı şahitlikle suçlamasını eleştirir. Yani Rıza Tevfik'in yazısında kastettiği gibi A. Naci önce heceyi eleştirip sonra Mehmet Emin'i övmek yoluyla kendi ile çelişkiye düştüğünü iddiasını kabul etmez.

A. Naci fikirleri beyan etmekteki kabiliyetlerin ifade aracına yüklenemeyeceği konusundaki sözünün de arkasında durur. Bu cümleyi Rıza Tevfik'in zannettiği gibi heceyi "tezyif etmek" için değil, edebiyat tarihimizden bu yana hep yaşayacak olan aruzun kıymetini ifade için söylediğini belirtir. Naci, eğer bu amaçla söylemeseydi bu fikrinin yüzünden silahının emniyetinden şüphe edeceğini söyler. Ancak gerçeğin görüldüğü gibi olmadığını ifade eder.

A. Naci, Rıza Tevfik'in çiçek ve kadın ile ilgili söylediklerini felsefik boyuta taşıdığını söyler. Yazısından alıntı yaparak o sözlerinin bu boyutlara çekilecek kadar anlam içermediğini söyler. Bu noktada haksız eleştirilere maruz kaldığını ifade eder. A.Naci'yi bu konuda haklı bulmamak mümkün değildir. Çünkü Naci bilindiği gibi eski edebiyata sadık bir şairdir. Bu nedenle üslubunda abartı ve benzetme ağırlıklıdır. A. Naci çiçek ve kadın ile ilgili cümlesini, edebiyatta estetik ve güzellik anlayışına bağlı olarak söylemiştir. Yani istiare yoluyla fikrini açıklamak ister. Eski edebiyatçılar için refleks kabul edeceğimiz bu üslubu Rıza Tevfik felsefik boyutlara taşımış, olayın özünden çıkıp işi nüfus konusuna kadar getirmiştir. Konunu dağıldığı ortadadır. Şimdi bu iddiaları inceleyelim.

Hatırlayacağımız üzere Rıza Tevfik bu cümleden hareketle bir çiçeğin güzel olduğu için sevilmesinin meyveyi reddetmek, bir kadının "velûd" olduğu için sevilmesinin de nüfustaki düşmeye sebep olacağına delil oluşturmayacağını öne

sürer. Ardından da eğer böyleyse ben de Spencer'in mahkeme masraflarını ödemeye hazırım diye ekler. Buradaki eleştiri Rıza Tevfik'in, A. Naci'nin yazısında süslenmek konusunda Spencer'dan yaptığı alıntıyı eleştirmesi ve A. Naci'nin onu zorla mahkeme meydanına çıkardığını söylemesine yöneliktir. A. Naci eğer bu sözler bu şekilde çarpıtılıyorsa ben de Spencer'in mahkeme masraflarını öderim diyerek kendi sözlerinin arkasında durur. Yazısını devamında da atağa geçer. Düşüncelerinin ve sözlerinin bu derece çarpıtıldığını görünce “bütünüyle Türkçe kelimelerden oluşan *Türkçe Şiirler*'e ihtiyaç olduğunu kabul edenlere hak veresim geliyor” diyen A. Naci, muarızını kendini az anlamak, anladığı kadarını da çarpıtmakla suçlar. Madem anlamakta bu kadar sıkıntı yaşıyor hakikaten *Türkçe Şiirler*'e ihtiyaç var diye düşünür.

A. Naci süslenmek ile ilgili yaptığı alıntıda aşırı süs düşkünlüğünün akla ve sağlığa aykırı olduğunu da ifade ettiğini savunur ve sözü ilim ve felsefeye getirir. Naci'ye göre mademki ilimden ve fenden bahsedilecek daha güçlü deliller getirilmeli, tenkit etmeye degecek noktalar ifade edilmelidir.

A. Naci bu ifadeden sonra Rıza Tevfik'in kendisine okuması için tavsiye ettiği eserleri işaret ederek onu eleştirir. Burada aslında iki eleştiriyi birden yapar. Bilindiği gibi Rıza Tevfik'e göre *Türkçe Şiirler* köylünün bile anladığı şiirlerdir. A. Naci kendisine tavsiye edilen bu iki yabancı eserin yanında bir de “velûd” meselesine dayanarak tavsiye edilen *Yavrumuzu Çoğaltalım* adlı şiire gönderme yapar. Bu eserleri okuyup anlamış ama her nasılsa A. Naci'nin eserlerini anlayamamış bir köylünün akşam tarlasından eve gülbüz evlatlarıyla döndüğünde bundan bir ibret düsturu çıkarmaya gerek olmadığını görüleceğini söyler. Yani A. Naci kendine anlaması için okuması tavsiye edilen bu üç eserle birlikte Rıza Tevfik'i eleştirir. “*Türkçe Şiirler*'i anlayan köylü bu üç eseri de okuyup anlıyorsa Rıza Tevfik'in karşı çıktığı ağır ifadeli eserleri de anlar” imasını yapar.

Bu ifadelerle polemik anlayış konusuna doğru ilerlemiştir. A. Naci herkesin anladığı bu dili eleştirirken aynı zamanda Mehmet Emin'in yeni bir okulun kurucusu olduğu konusuna da değinir. Mademki böyle bir okulun kurulmuştur; bu dil ile ilim, felsefe, hukuk gibi dallarda da ifadelerde bulunmalıdır. Bu yeni dil bu alanlarda da kendini ispat etmelidir. Ancak şimdiye kadar bu dilden böyle bir ispat görülmediği

gibi bu dil ile keşif ve ispat yaptığını söylemek hayali bir yolculuğa çıkmak kadar komiktir.

A. Naci, Rıza Tevfik'in bu yeni şiir ve dil konusunda neden bu kadar hevesli olduğunu anlayamaz. Halbuki Tevfik'in beğenmediği bu kozmopolit dili küçük çocuklar bile gayet güzel kullanmaktadırlar. Bu nedenle beğenmedikleri bu dilin nasıl ucuz sebeplere feda edildiğini gördüğünü ve bu duruma acıdığını söyler.

Rıza Tevfik'in Dante'den bahsini eleştiren A. Naci, işi o boyutlara kadar götürmenin gerek olmadığını sezdirir. Çünkü köylü, felsefesini Nasrettin Hoca'dan, şiirini Köroğlu'ndan almaya bile vakit bulamamaktadır. Bu yüzden köylünün asıl dostu bu yabancı aydınlar değil sapan demiridir. Bu yabancı aydınların dillerindeki ifade unsuru da bir gün tamamen paslanmadan tamamen parlamaya ihtiyaç göstermeyecektir. Bu ağır ifadelerle yazar halk edebiyatı diye tabir ettiğimiz edebiyata bakış açısını sergiler. Bir yönüyle de yukarıda bahsettiğimiz halkı eğitime konusundaki fikirlerinde ısrar etmiş olur.

Bu eleştirilerinin ardından A. Naci şöyle bir soru sorar; “*O halde, evet o halde bu endâm-ı bedi’i san’atı neden bu inhinalara bu cüceliklere mahkum eyliyoruz.*”¹⁴⁰ Savunduğu edebiyatın karşısına çıkanları cücelikle itham eden bu cümlesi A. Naci'nin eleştirinin sertliğinde Rıza Tevfik'ten geri kalmadığının delilidir.

Yazısının sonunda da bir tahkir ifadesi kullanan Naci, “varsın bu cümbüşte bir de kaval sesi bulunsun” diyerek karşı çıktığı tüm bu konuları kaval sesi olarak nitelendirir.

Polemik artık iyice kızışmış ve kutuplar iyice belirginleşmiştir. A. Naci, Rıza Tevfik'in sert eleştirilerine, ilim, sanat ve hatta Batılı aydınlardan örnekler vermesinin karşısında geri adım atmamıştır. Tartışmanın alevlendiği bu sırada farklı bir isim Mehmet Emin'e hitaben yazdığı yazısıyla polemiğe katılır.

Tartışmaya katılan bu farklı isim Raif Necdet'tir. “Şâir-i Hakikat-bîn Mehmet Emin Beyefendiye”¹⁴¹ başlıklı yazısında Mehmet Emin'i över. Aslında bu yazı Mehmet Emin'in *Çocuk Bağçesi*'nde yayınlanan ancak Raif Necdet'e hediye

¹⁴⁰ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 4.

¹⁴¹ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 38, s. 1-3.

olduğunu bu yazıdan anladığımız *Bir Delikanlıya* adlı şiire teşekkür için yazılmıştır. Raif Necdet bu amaçla başladığı yazısında önce Mehmet Emin'den ne kadar etkilendiğini anlatır. Sonra onun şiir yazmasının yanında şiirlerini okumasının da farklı olduğunu ifade eder. Raif Necdet kendi gözünde Mehmet Emin'in okulunda bir amatördür ve çok heyecanlıdır. Mehmet Emin'in şiir okuyuşuyla adeta büyülenmiştir. Kulaklarından uzun süre silinmeyen bu okuyuş Mehmet Emin'in büyük bir sanatkar olduğunun ispatıdır.

Raif Necdet yazısının ilerleyen bölümünde Mehmet Emin'in şiirlerinin ilk bakışta kolay, basit ve taklit edilebilir gibi görüldüğünü; yani "sehl-i münteni" olduğunu ifade eder. Bu eserleri taklit etmek ne kadar zor ise layıkıyla okumak da o kadar zordur. Raif Necdet bu tespitten sonra sözü hece-aruz meselesine getirir. Heceye saldıranların bu okuyuşu başarmadıkları ve taklit edemedikleri için tepki gösterdiklerini sezdirir. Açık bir ifadeyle hece muarızları *Türkçe Şiirler*'i şairinin dilinden dinlemedikleri için hecenin ruhu ifadede verimsiz olduğunu iddia ettiklerini düşünür. Bu düşünceleriyle Raif Necdet açıkça söylemese de Rıza Tevfik'in yanında bir duruş sergiler.

Mehmet Emin'in yazış ve okuyuş üslubunu beğenen yazar muarızların şairi dinledikleri zaman, şiirde konunun ahenkle nasıl bütünleştiğini, hecenin ne kadar başarılı olduğunu göreceklarına inanır. Ancak Mehmet Emin'in şiirlerindeki zevki algılayabilmek için biraz kafa yorarak okumak gerektiğini söyler. Raif Necdet'e göre, bu şiirleri kapalı sözleriyle anlamaya çalışmak, inceliklerine vakıf olabilmek de onlar gibi yazmak kadar zor bir iştir.

Raif Necdet vezin konusundaki bu tartışma ile ilgili olarak Tevfik Fikret'in Mehmet Emin'e yazdığı malum mektubu kastederek oradaki orta yola başvurmak gerektiğine inanır. Çalışmamızın ilgili kısmında ele aldığımız gibi Fikret, Halit Ziya'nın "hece de aruz da eşit kıymettedir. Sanatçı kendi zevk ve kabiliyetine göre istediğin seçer." anlamındaki orta yol çözümünde hemfikirdir. Raif Necdet de bunu delil göstererek Tevfik Fikret'in aruzu seçip bunda çok başarılı örnekler verdiğini, Mehmet Emin'in de heceyi seçerek bu yolda başarılı olduğunu ifade eder. Bu bakış açısından hem şairlerin hem de vezinlerin ikisi de kıymetlidir.

Raif Necdet bu düşüncesini ifade ettikten sonra Halit Ziya'nın sözüne dönerek bu önerinin heceye saldıranların ifadelerini değersiz kıldığını söyler. Yani hece ile yazınca değersiz olunmaz. Buna delil olarak da yine Fikret'in mektubundaki itirafını getirir. Fikret Emin'e yazdığı mektubunda açık yazmak ve herkes tarafından anlaşılacak konusunda Mehmet Emin'e gıpta ettiğini, kendisinin hiçbir eserinin bu kadar anlaşılmadığını söylemişti. Öyleyse heceye itiraz edenlerin, Mehmet Emin'i ve şiirlerini değersiz görenlerin sözleri hükümsüz kalmaktadır.

Söz yine yeni bir okul meselesine gelir ve yazar da Rıza Tevfik'in fikrine katılır. Ona göre de Mehmet Emin yeni ve önemli bir okulu tesis etmiştir ve ondan önce hiç kimse bu konuda bu kadar kabiliyet gösterememiştir. Mehmet Emin'in şiirlerinde işlediği konuların milliyetimiz açısından ne kadar ihtiyaç dairesinde olduğu ciddi şekilde düşünülürse gerçek bir edebiyat okulunun temelini atmış olma şerefının şaire ait olduğu anlaşılır.

Raif Necdet, Mehmet Emin'in şiirlerini sosyoloji ve felsefeye dayanarak yazdığını ve onun tesis ettiği bu okulun ebediyen yaşayacağını belirtir. Çünkü şairin hedefi pek belirli ve ciddidir. Mesleği ise "meslek-i hakikiyyûn"dur. Yani realizmdir. Yazara göre bu konuda Mehmet Emin'e kadar hiçbir şair onun kadar başarılı olamamış, onun gibi empresyonist eserler verememiştir.

Raif Necdet'in ifadelerinden kendini Mehmet Emin'in öğrencisi gibi gördüğünü anlıyoruz. Ondaki üslup noktasında etkilendiğini de ifade eder. Raif Necdet'in yazısından Emin'e ithaf ettiği *Hayâl-i İzdivaç* adlı şiirine şairin *Bir Delikanlıya* adlı şiiri ile karşılık verdiği anlaşılıyor. İki şair arasında bir hediyeleşme geçmiştir ve Raif Necdet hediyesinden çok etkilenmiştir. Hatta o kadar etkilenmiştir ki bir ara yükseldiği şiirin hayal dünyasından gerçeklerin zeminine inmiştir.

Mehmet Emin, adı geçen hediye şiirinde Raif Necdet'e bazı tavsiyelerde bulunur. Raif Necdet de bu tavsiyeleri göz önünde bulundurduğunu göstermek için *Küçük Dilenci* adlı şiirini hocasına sunar. Bu şiirindeki sefalet tablosunu tasvir etmekte başarılı olduğunu düşünen Necdet, bu başarısını da Mehmet Emin'den aldığı feyze bağlar.

Teşekkür ve şükran sözleriyle yazısını bitiren Raif Necdet'in ifadelerinden söz konusu okulun kurulmuş hatta eğitime başlamış olduğunu anlıyoruz. Raif Necdet'in yazısından, açıkça ifade etmese de, Tefvik Fikret'in de aralarında bulunduğu, Mehmet Emin'in şiirlerini okuduğu bir toplantıda bulunduğunu anlarız. Raif Necdet buradan öğrendikleri ile kendi şairlik tecrübelerini paylaşarak yolunda ilerlemeye çalışan genç bir şair konumundadır.

Polemiğe Raif Necdet'in bu yazısıyla kısa bir ara verildikten sonra Rıza Tefvik, A. Naci'nin eleştirilerini cevapsız bırakmaz. A. Naci'den üç hafta sonra uzunca bir yazı yayınladı. "Şâir-i Sahib-Meslek Mehmet Emin Bey'e"¹⁴² başlıklı bu yazıyı değerlendirmeden önce yazıyla ilgili bir noktaya değinmekte fayda görüyoruz.

Rıza Tefvik ile ilgili geniş çalışmalara imza atan Abdullah Uçman, Rıza Tefvik ile A. Naci arasında geçen bu polemik de etraflıca araştırmış ve bir kitap halinde yayınlamıştır. *Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa*¹⁴³ adıyla yayınladığı bu kitabı iki bölüm halinde hazırlayan Uçman, birinci bölümde polemikte geçen yazıları sunmuştur. İkinci bölümde ise, kitabının önsüzünde belirttiği üzere, Rıza Tefvik'in torunu yoluyla elde ettiği, polemik taraftarlarının ve dergi sahibinin gizli mektuplarını yayınlamıştır. Uçman'ın bu kitabında Rıza Tefvik'in yukarıda adı geçen makalesi de bulunur. Ancak bu makale *Çocuk Bağçesi*'nde yayınlandığında hemen makalenin ardından *Edib-i Sâhib-Meslek Mehmed Emin Bey'e* başlıklı yine Rıza Tefvik imzalı bir şiir yayınlanır. Bu şiir Mehmet Emin'in *Cenge Giderken* adlı şiirinden etkilenecek şekilde yazıldığı aşikar olan bir şiirdir. Abdullah Uçman makalenin ilgili kısmında verdiği dipnotta¹⁴⁴ bu şiirin, Rıza Tefvik'in hece ile yazdığı ilk şiiri olduğunu ve daha sonra şiirlerini topladığı *Serâb-ı Ömrüm* adlı eserine alınmadığını ifade eder.

Bu tespit Raif Necdet'in yazısını değerlendirirken tespit ettiğimiz gerçeğe bizi tekrar götürür. Ülkede gençler arasında, A. Naci ve arkadaşları karşı çıksa bile, yeni bir şiir anlayışı yani bir okul oluşmuş ve gençler de bu tesir ile şiirler yazmaktadır. Rıza Tefvik de A. Naci'nin aksini düşündüğü bu konuya delil getirmek ister gibi,

¹⁴² Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 40, s. 1-10.

¹⁴³ Abdullah Uçman, *Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997.

¹⁴⁴ Abdullah Uçman, a.g.e. s. 69.

Mehmet Emin'den etkilendiği her kelimesinden belli olan bu şiiri yayınlaması manidardır.

Bu bilgiler ışığında makaleyi değerlendirmeye geçelim. Rıza Tevfik başlıktan da anlaşılacağı üzere, polemik esnasında hiçbir zaman doğrudan muarızını hedef almaz. Aynı taktiği A. Naci de kullanır. Biri düşüncelerini Mehmet Emin'e anlatıyor gibi, diğeri de okurlarıyla paylaşıyor gibi ifade etmektedirler.

Rıza Tevfik yazısına A. Naci'yi tanımadığını söyleyerek başlar. Onu tanıdık bir imza ile karıştırdığını ifade eder. Bunu önceden fark etmesi halinde ifadelerini farklı kullanacağını ve böylece de sözün fazla uzamayacağını söyler. Ancak madem söz bu kadar uzamıştır yazar bazı düşüncelerini açıklayacağını ifade ederek bunun son mektubu olmasını temenni eder.

Fikirlerini ifade etmeye geçmeden önce bu makalenin yayınlandığı aynı sayıda yayınlanan, yukarıda bahsettiğimiz şiirini kast ederek, bu şiiri Mehmet Emin'e hediye ettiğinden ve hediyesinin değersizliğinde bahseder. Samimi duygularının ifadesi şeklinde kabul etmesini Mehmet Emin'den ister.

Fikirlerini ifade etmeye başlayan Rıza Tevfik ilk önce A. Naci'nin “hayalî seyahat” eleştirisine cevap verir. Yukarıda geçtiği üzere A. Naci dilin herkes tarafından anlaşılması konusunda henüz kendini her alanda ispat etmemiş bir dil ile seyahat etmeye çalıştıklarını ifade etmişti. Rıza Tevfik bunu eleştirmek için önce Mehmet Emin'in şiirinden alıntı yapar. Genç yolculara ilerlemelerini, fırtına ve kıyametlere aldırılmalarını telkin eden bu mısraların ardından Mehmet Emin'in ilerlemek için doğduğunu ifade eder. Seyahatinin hayali olup olmadığını pusulasını şaşırınlara sormaması gerektiğini belirten Rıza Tevfik, muarızını için; “*Onlar harita-i edebiyatta Türk yurduna bir nazar-ı tenezzülü bile revâ göremediklerinden o haritadan çok bir şey anlamazlar.*”¹⁴⁵ diyerek onu sertçe eleştirir.

Meseleyi ehline sormak gerektiğini söyleyen Rıza Tevfik, Mehmet Emin'in daha ilk girişiminde üstatlardan takdir aldığını ifade eder. Burada polemige girmeden bahsettiğimiz Mehmet Emin'in ilk denemelerini devrin önemli ediplerine danışarak yayınladığını hatırlamakta fayda vardır.

¹⁴⁵ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 1.

Rıza Tevfik, Mehmet Emin'in açtığı yolun başarısına tebrik mektuplarını delil gösterirken “bir büyük şair” deyip adını vermediği Tevfik Fikret'in malum mektubundan alıntılar yaparak fikrini destekler. Fikret'in anlaşılır olma yolunda Mehmet Emin'e gıpta ettiğini itiraf ettiği cümleleri alıntı yapar.

Mehmet Emin'in başlangıçta eserini yollayıp fikrini sorduğu kişilerden biri de Şemseddin Sami'dir. Rıza Tevfik, Sami'nin de şiirleri çok beğendiğini ve “*Onları okurken, âlim olsun câhil olsun hiçbir Türk yoktur ki te'sire kapılsın!...*”¹⁴⁶ dediğini, bundan hareketle tüm bu onaylama ifadelerinin, Mehmet Emin'in Türk milletinin gönlüne nüfuz etmekteki başarısını ispat ettiği fikrindedir.

Rıza Tevfik'in delil konusundaki en büyük dayanağı Tevfik Fikret'in mektubudur. Fikret'in, “şiiri hayalin oyuncağı görenlerle bir olamam, şiirin mümkün olduğu kadar etkili ve anlaşılır olmasını isterim” anlamındaki sözlerini alıntı yaparak bu ifadelerin su götürmez gerçekler olduğunu söyler.

Yazının devamında Mehmet Emin ve *Türkçe Şiirler*'in yurt içinde ve yurt dışında topladığı takdir yazılarından alıntılar yaparak fikrini destekleyen Rıza Tevfik, bu kez Alman yazarlarından Doktor Giesse'nin fikirlerini alıntı yapar. Giesse'den aktarıldığına göre Alman yazar, Mehmet Emin'in açtığı yolun Türkçe söylemek için en uygun yol olduğunu ve atılan bu temel üzerine bir Türk edebiyatı bina edilebileceğini söyler. Bu fikirlerine Mehmet Emin'in *Kur'a Neferi* adlı şiirini örnek veren Giesse, başka edebiyatlarda buna örnek olacak bir şiir görmediğini söyler. Başarılı olmasını temenni ettiği Mehmet Emin'in kendi memleketinden yeterli takdiri göremediğini belirtir. Ancak Alman yazara göre takdir edilmese de kendi milliyetinin hayatını ifade eden bu şiirlerin ilgi çekici kalacaklarını söyler.

Delilleri sıralamaya devam eden Rıza Tevfik, bu kez de adını vermediği “merhum Sami Paşazade Sezâi'nin farklı bir şahsı eleştirdiği yazısında Mehmet Emin'e de değindiğini” söyler. Bu kişinin *Türkçe Şiirler*'i ve şairini hürmetle anmamayı saygısızlık olarak görür. “*Mehmet Emin Bey Türk kalbine dokunmak*

¹⁴⁶ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 2.

ma'rifetini buldu!"¹⁴⁷ demiştir. Bu ifadelerin hepsini Rıza Tevfik A. Naci'ye birer delil olarak sunar.

Bu sıra delillerden sonra sözü A. Naci'nin yazısında anlamadığını söylediği yere getirir. A. Naci, yazısında Rıza Tevfik'in dil konusunda bu kadar farklı olmalarını, "ferdiyet-i tecridiye" yapmalarını anlayamadığını dile getirmişti. A. Naci, Rıza Tevfik ve Mehmet Emin'in yeni yol, yeni üslup ve dil hakkında aşırı ferdiyetçi olduklarını kastetmektedir. Rıza Tevfik bu noktaya değinmeden önce muarızını her konuda biraz aykırı düşünmekle suçlar. Onun bu durumunu tecrübe etmemiş olsa darılacağını belirtir ve fikrini açıklar.

Rıza Tevfik'e göre ülkede aristokrat şiir yazarların sayısı onu geçmez. Rıza Tevfik ağır bir tahkir ile, "terazinin sağına muarızı da ekleyip onla çarpsak dahi bu sayının yüz yirmiyi aşmayacağını" söyler ve Osmanlıların bu yüz yirmi kişi kadar olamayacağını ilave eder. O halde A. Naci'nin "garip ferdiyet-i tecridiye" ile suçladığı kişiler kimlerdir?

Eleştiri silahıyla muarızın kendini vurmaya adet edinen Rıza Tevfik, farklı bir yorum daha yapar. A. Naci, onlara edebiyatçılar grubundan ayrıldıklarını söylemek istiyorsa ilk olarak, önceleri bu grubun içinde olduklarını ispat etmesi gerekir. Edebiyatı tekelinde tutan belirli bir şirket veya kurumun olmadığını söyleyen Rıza Tevfik, "müze" dediği eski edebiyat ile Mehmet Emin'in açtığı yeni okulun hiçbir alakasının olmadığını ifade eder.

Rıza Tevfik, Mehmet Emin'in bundan yedi yıl önce bu akımı başlattığını ve yerli ve yabancı pek çok edebiyatçı huzurunda kendisinin bu başarıya dair bir konuşması olduğunu söyler. A. Naci'nin "bunu bilmemesi kendisini ilgilendirir" diyen Rıza Tevfik, o yıllarda A. Naci'nin yaş olarak çok küçük olduğunu ifade ederek onu aşağılar.

Yazısının devamında yukarıda bahsettiği tüm aydınların takdir ve tebriklerinin büyük bir dosya oluşturacak kadar çok olduğunu söyler. Bu aydınlara itiraz etmek için ise onları yalancılıkla suçlamaktan başka bir yol olmayacağını söyler. Yani Naci böyle bir yola başvurursa yalancılık etmiş olacaktır. Rıza Tevfik'e

¹⁴⁷ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 4.

göre bu aydınların yalancı olması asla mümkün değildir. Tüm bu tebrikler ve takdirler Mehmet Emin'in herkes tarafından anlaşıldığının ve doğru yolda olduğunun en açık kanıtıdır. Herkes bu konuda hemfikirken öteleden birinin bir zan üzerine *Türkçe Şiirler*'e kaval sesi demesini eleştirir. Aralarında dönemin ünlü adlarının da olduğu pek çok insanın bu yeni yoldan yürüyerek yazdığı şiirlerini kaval sesi gibi duyduğunu söyler. Daha doğrusu A. Naci'nin kendisinin “kaval dinler gibi dinlemiş” olduğunu söyleyerek onu eleştirir.

Rıza Tevfik, A. Naci'yi kendi içinde çelişkiye düşmekle suçlar. Önceki yazısında Mehmet Emin'in kolay anlaşılan güzel şiirleriyle şiir düşkünlerini mutlu ettiklerini ifade ettiğini unutup bu yazısının başında aynı fikirlere sahip olduğunu söylediğine dikkat çeker. Bu çelişkinin altını çizen yazar Mehmet Emin'in başarısında hemfikir olan o kadar alim kişi varken “kendiyile çelişen bu adama mı inanmak” gerektiğini sorar.

Rıza Tevfik eleştirisinin dozunu arttırır ve muarızını iki yüzlülükle suçlar. Kendisinin böyle bir çelişki içinde olmadığını, takdirlerini ifade ederken bir yanlış yapıp yapmadığını sorar. Tanımadığı bir kişinin kendisine böyle eleştirilerde bulunma hakkını nereden aldığını sorar ve bunun bir münasebetsizlik olduğunu söyler.

Rıza Tevfik eleştirilerini şahsileştirirken dikkatleri muarızın psikolojisine çeker. Bazılarının kendilerini edebiyat dünyasında “esnaf kahyası” sandıklarını ifade eder. Osmanlıda bir aleti ıslah eden bir esnafın kahya tarafından herkes huzurunda o eseri tahrip edilerek taltif edildiğini hatırlatır. Yani Naci'nin saldırısı bu kabildendir ve en nihayetinde de altında takdir etmek yatar. Ancak muarızın, Rıza Tevfik'in Mehmet Emin'i her alkışladığında sinirlenmesi de bu psikoloji nedeniyledir.

Bu misali getiren yazar muarızla dalga geçer. Mehmet Emin'e hitaben; “nasıl ki siz Türklerin kalbine tutunmak marifetini buldunuz ben de bunların sinirlerine basmak marifetini buldum” diyerek onu alaya alır.

Yazısının devamında Naci'nin riyakarlık noktasındaki eleştirilerine cevaben kendini bildiğinden, dostlarının da bunun farkında olduğundan bahseder. Kendisinin her şeyi beğenmediğini, Mehmet Emin'de bir kabiliyet görmese bunu takdir

etmeyeceğini söyleyen yazar, kendi fikirlerini bir tarafa bıraksa dahi delil olarak gösterdiği onca sanatçı kişinin fikirlerinin yeterli olduğunu ifade eder.

Rıza Tevfik muarızında başka bir mantıksızlık bulduğunu belirtir. “Emin Bey şairdir demek başkası şair değildir anlamına gelmez” diyen Rıza Tevfik şairlik sıfatının kimsenin tekelinde olmadığını ifade eder. Edebiyat belli bir kurumun veya kişinin elinde değildir ki sıfatları da kişilere özel olsun fikrindedir.

A. Naci'nin, Rıza Tevfik'in felsefe anlayışından bahsetmesine sözü getiren yazar, onun yarım sayfa bile olsa bir felsefe kitabı okumadığını söyler. “Madem bu konuda o kadar bilgili idi neden şimdiye kadar felsefeyi bu kadar aşağılamışlardır” diye eleştirir. Neden iki satır bir şeyler yazıp da bizi de bilgilendirmediler der. Bu eleştirilerini daha fazla açıklama girişiminin boşuna olduğunu söyler.

A. Naci'nin yabancı bir yazarın kitabını anlamadan alıntı yaptığını ve bu durumun sadece onun tembelliğini ispat ettiğini söyler. Edmond Demolis'in* fikirlerini açıklayan Rıza Tevfik, Naci'nin bunu yanlış anladığını, farklı bir kişinin fikirleri ile karıştırdığını belirterek sözü geçen eserin kendisinde bulunduğunu söyler. Muarızına, felsefe ile böyle ilgilenecekse bu hevesinden vazgeçmesini tavsiye eder.

Naci'nin makalesinin giriş kısmındaki “kalem” benzetmelerini beğenen Rıza Tevfik, bunlardan hareketle Naci'nin sanatta yetenekli olduğunu, öyleyse neden kendi yollunda devam etmediğini sorar. Alay yollu bu beğenmenin altında aslında Naci'nin felsefeden bir şey anlamadığını ifade sezilir. Üslubun süslü olması noktasında kabiliyetli olan Naci'nin kalemi felsefe için uygun değildir. Daha doğrusu kalemi felsefe altında ezilir.

Rıza Tevfik'in eleştirileri A. Naci'nin, Ekrem, Cenap, Fikret gibi edipleri örnek vermesine gelir. Acaba Naci, Rıza Tevfik'e “bunları neden anmıyorsun?” diye sormak mı istemektedir. Bu edipleri tanımaktan duyduğu mutluluğu dile getiren yazar, konunun sadece *Türkçe Şiirler* ile sınırlı olduğunu söyler. Bu konuda onlardan bahsetmeyi, onlarla Mehmet Emin'i kıyaslamayı mantıksız bulur. Çünkü bunlar yapı itibarıyla aynı veya benzer şeyler değildir. Bunun yanı sıra Rıza Tevfik kendisinin hiçbir zaman Mehmet Emin için “sizin yazdığımız gibi hiçbir şair yazamaz”

* Edmond Demolis: Fransız sosyolog ve eğitimci.

demediğini belirtir. Sadece “yazmadı” demekle yetindiğini söyler. *Türkçe Şiirler* konusunun sosyolojik olduğunu her fırsatta dile getirdiğin söyleyen yazar, hiçbir zaman aristokrat şiirin de karşısında olmadığını söyler. Aksine Naci’nin de şahit olarak gösterdiği Halit Ziya’nın vezinler hakkındaki fikrini yıllar önce Mehmet Emin’e telkin ettiğini belirtir.

Geldiği bu noktada Naci’nin fikirlerini çürüterek ilerlemeye çalışan Rıza Tevfik, onu muhatap aldığı kişinin konuyla ilgili fikirlerinden, daha önce yazdıklarından haberdar olmamakla suçlar. Böyle bir hareketi nezaketsizlik olarak görür. Kendi için tembel olduğunu söyleyen Naci’nin bu sözünü ima ederek, kendisinin yazma konusunda ölse bile tembel olamadığını söyler. Çalışmalarında çok titiz olduğunu, bir harfi bile atlamadığını söyleyen Rıza Tevfik, bu nedenle karşısındakinin en ince kusurlarını bile bulduğunu, yine aynı nedenden ötürü sözlerinin iddialı olduğunu söyler.

Kendini haklı bulan Rıza Tevfik, bizde milli bir edebiyatın ihtiyaç olduğunu, bunu çok istediğini bildirir. Çünkü eğer Naci’nin dediği gibi köylü felsefesini Nasrettin Hoca’dan, şiirini Köroğlu’ndan okuyamıyorsa bu duruma aydınların utanması gerektiğine inanır. Köylüyü bu hale onların mahkum ettiğini ilave eder.

Medenileşen Batı karşısında Türklüğün de aynı seviyeyi almasını istediğini belirten yazar, edebiyatımızda ilerlemeyi istediklerini söyler. Divan edebiyatını yaşlı bir kadına, yeni kurulan Türk edebiyatını ise sevimli bir küçük kıza benzeten Rıza Tevfik, bu küçük kıızı o yaşlı kadın karşısında var gücüyle savunacağını belirtir.

Tüm bu eleştiri ve açıklamalarından sonra Rıza Tevfik, Mehmet Emin’e yolunda devam etmesini telkin eder ve onun şiirlerinin “patent” alması için arkasında bir “lonca”ya ihtiyaç duymadığını, zaten herkesin onu kabul ettiğini belirterek yazısını bitirir.

Rıza Tevfik’in uzun ve ayrıntılı yazdığı bu makalesinde haklı savunmalar bulunsa bile bazı noktalarda konuyu çarpıttığını söylemek gerekir. Hece ile olgun örnekler verilebileceğine ispat olarak Mehmet Emin’in sunulmasının karşısında A. Naci’nin aynı yöntemle aruz ile güzel örnekler veren Ekrem, Cenap vb. edipleri koyması mantıklı bir kıyastır. Ama Rıza Tevfik burada bunlardan neden

bahsetmediğini anlatarak konuyu çarpıtmıştır. Hece-aruz meselesinden hiç söz açmamış, Mehmet Emin ve açtığı yeni çığırın farkını anlatmaya koyulmuştur. Üstüne bu iki grubun birbiriyle kıyas kabul etmeyeceğini söyleyerek Naci'ye saldırmıştır.

Rıza Tevfik'in eleştirilerine ertesi sayıda cevap veren Naci, bu kez diğerlerine göre uzun bir savunma hazırlar. "Kâri'lerime 3"¹⁴⁸ başlıklı bu makale kısaca Türkçenin tarihi seyrini özetleyerek başlar. Yazının devamından bu tarihi analizden hareketle Türkçenin kazanımlarını ispat etme gayreti sezilir. Şimdi bu özetlemeyi değerlendirelim.

A. Naci dilimizin tarihî gelişimini şöyle özetliyor; Türkçe, Ergenekon'da sıkışıp kalmışken sosyal ve siyasî olaylarla Acem etkisine girmiş, bu tesirden ötürü ahenk, akıcılık, güzellik ve şiir dolu bir hayata sahip olmuş, sonra bir dönem Bağdat'ın eğitim hayatında cihana hizmet etmiştir. Bundan sonra da bazı doğal gelişmeler nedeniyle bazen garip bir durgunluk ile kendini unutmuş, bazen de hayata tekrar gelir gibi güçlü görünmüştür.

A. Naci'nin yazısının ilk paragrafını oluşturan bu analiz Türkçenin tarihi geçmişi anlatmaktan ziyade yazarın öne çıkardığı dil kaynaklarını göstermektedir. Yazısının devamında yazar, Türkçenin beslendiği bu iki dilin, yani Arapça ve Farsçanın, dilimize katkısından bahseder. A. Naci'ye göre Türkçe bu dillerdeki mevcut fikirlere teslim olmuştur ve bu "teslimiyet-i mahsusa"ya uzun yıllar itaat etmiştir. Bu itaat sayesinde aydınlanan ve gelişen Türk dili böyle bir yolda yürümekte şüphesiz isabetli davranmıştır. A. Naci'ye göre Arapça ve Farsça Doğunun gerçekten geniş ve kapsayıcı iki dilidir ve Türkçe bu dillerden bir fikir ve lafız serveti devşirmiştir. Bu kazanımla düşünce ve hayal dünyası gelişmiş, ihtiyaçlarına her gün yeni bir suret ve isim verebilir hale gelmiştir.

Yazarın sübjektif düşüncelerinden doğan bu yorumlar kesin hükme şu cümle ile bağlanır; "... tarih-i mevcudiyetinin evveliyet-i basîtesinden ancak bu suretle kurtularak bugün onda gördüğümüz şa'şaa-i kıymet ü vüs'ati o telakki-i civanmerdâne ile vücuda getirebilmiştir."¹⁴⁹

¹⁴⁸ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 41, s. 1-7.

¹⁴⁹ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 1.

Yazarın bu cümlesi metnin yazılış amacını bize iletir. Cümlenin devamında, dilin geçirdiği tarihi ve coğrafi seyrin sosyolojik ve linguistik olarak dile büyük katkılarının olduğundan ve böylece gezdiği tüm coğrafyaları kuşatır şekilde Osmanlıca adını aldığından bahseder. Yazara göre dilin bu kadar geniş ve zengin olması onu mümtaz ve muhterem kılar. Türkçe bu seyrin esnasında sınırını aşmamak kaydıyla başka dillerden gelen kelimeleri kabul etmiştir.

Yazar bu uzun tahlilinden sonra sözü herkes tarafından anlaşılma konusuna getirir. Yazara göre dilin tarihi gelişimden kazandığı bu zenginlik sayesinde, o dönemin Osmanlıcası ile yazılmış bir eserden Erzurumlu da, Bağdatlı da, Konyalı da, Edirneli de zevk alabilmektedir. Osmanlıca, bu durum sayesinde ülkede vatandaşları birbirine bağlayan en güçlü “rabita” görevindedir. Yazara göre Osmanlıcadan daha güzel, daha güçlü bir milli dil olamaz ve bu fikri bu şekilde kabul etmekten daha doğal bir hareket olamaz.

Bu cümlelerden anlıyoruz ki A. Naci'nin milliyetçilik veya milli dil anlayışı, edebiyat tarihimizde okuduğumuz Osmanlıcılık anlayışı ile aynıdır. Osmanlıcanın Arapça ve Acemceden aldıklarını vazgeçilmez kazanımlar olarak gören yazar, aynı zamanda bunların kozmopolit yapıdaki Osmanlı vatandaşlarını da birbirine sıkıca bağladığına inanır.

A. Naci'nin bu konuda geçmiş yazılarından biraz daha farklı düşündüğünü belirtmek gerekir. Hatırlanacağı üzere ilk yazısında Mehmet Emin'i ve şiirini takdir etmiş, bu şiirlerin şiir düşkünlerini çok sevindirdiğini söylemişti. Bundan hareketle sınıf edebiyatları taraftarı olduğuna hükmedilmişti. Ancak bu yazısında geçen bu sözler Naci'nin sınıf edebiyatlarının varlığını o kadar da elzem görmediğinin işaretidir.

Yukarıda belirttiğimiz üzere kendi fikrini doğal bir davranış olarak gören A. Naci, bunu kabul etmenin *Türkçe Şiirler* akımının “fevkinde” bir davranış olacağını ima eder. A. Naci, Mehmet Emin ve arkadaşlarını dilimize “şekl-i tecridi” vermeye çalışmakla suçlamıştı. Bu noktada dili soyutlamaya ve sadeleştirmeye çalışanları, dilin yukarıda bahsettiğimiz bu büyük hakikatine karşı ihmalkar olmakla suçlar. Yani

A. Naci dili sadeleştirmekle değil bulunduğu haliyle kabul etmenin millileşme olacağına inanır.

A. Naci dilden yabancı kelimeleri atmakla bu kelime hazinesinden zevk alan kişileri de dilimizden atmayı aynı görür. Bu da toplumda ayrılıklara sebep olacaktır. Halbuki Osmanlıca geniş kelime hazinesiyle, böyle bir ayrılığa sebebiyet vermeden bu işi çözebilecek kabiliyettir. Osmanlıca'yı sosyal hayatımızın bağlayıcı unsuru olarak gören yazar meseleye bu pencereden bakanların Osmanlıcanın kıymetini tereddütle değil kuvvetle anlayacaklarını söyler. “... *bundan başka, bundan kifâyet ve ihâtâlı bir lisân tasvirine aklın ve hükmen hiçbir imkân yoktur.*”¹⁵⁰ der.

Düşüncelerini kendi hayatından bir örnekle desteklemeye çalışan Naci, öğrenci iken biri Bağdatlı diğer Erzurumlu olan iki arkadaşı olduğundan bahseder. Bu arkadaşlarının okula ilk geldiklerinde yerel dillerini korumuş halde geldiklerini ama zamanla ve okulda aldıkları eğitimle şiirde çok başarılı olduklarını gördüğünü söyler. A. Naci için kendi yaşadığı bu örnek Osmanlıcanın kabiliyeti konusunda kafasında hiçbir şüphe bırakmamıştır.

Rıza Tevfik'in, “şekl-i tecridî” hakkındaki eleştirilerine bu şekilde cevap veren A. Naci, “şekl-i tecridî”ye başvuranları madalyonun sadece bir yüzünü görmekle suçlar. Fikrini bütün yönleriyle ve tarihi boyutlarıyla açıklamak için kaleminde yeterli gücü bulamadığını söyleyen Naci, bunu yapabilmiş olsaydı, bu tartışmalara hem cevap hem de bir son veren gerçeklerin dil meselesinde saklı olduğunu gösterebileceğini ifade eder.

A. Naci, düşüncelerini ifade ettikten sonra Rıza Tevfik'in diğer eleştirisine cevap verir. Daha doğrusu onun eleştirisini garipser. A. Naci önceki yazısında dil meselesindeki fikirlerinin doğruluk veya yanlışlığını zamanın tespit edeceğini söylemişti. “Şekl-i tecridî” noktasında Rıza Tevfik'ten “üdeba cemaatinden ayrılıyorsun demek istiyorsan evveline o cemaate dahil olduğumuzu ispat etmen gerekir” anlamında bir eleştiri almıştı. Bu eleştiriye garip bulan Naci, kendisinin bu akımının doğruluğunun tespiti için zamanı şahit gösterdiğini ama böyle garip bir cevap aldığını belirtir.

¹⁵⁰ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 2.

A. Naci yazısının devamında bir Nasrettin Hoca fıkrası ile eleştirilerine devam eder. Nasrettin Hoca'nın Timur'a hediye götürmesi gerekmiştir. Hoca da hediyeyi seçmekte zorlanır ama incir götürmeye karar verir. Ancak Timur bu hediyeleri getirmekle Hoca'nın saygısızlık ettiğini düşünür ve kafasına çarpılmasını emreder. Nasrettin Hoca'nın yumuşak bir hediye seçmekle kendine faydasının olduğunu belirten Naci, Rıza Tevfik'i bu hikayeden benzetme yoluyla eleştirir.

Yazar önceki tartışmaları için şu değerlendirmeleri yapar; A. Naci'ye göre her nasılsa bu konuda söz söylemesi gerekmiş, o da Hocanın kiler kadar adi değilse bile çok abartmadan, aşırıya kaçmadan söylenmiş sözlerdir. Boş yere çıkan bu tartışmaya, gürültüye bakıldığı zaman meselenin nasıl geliştiği görülecektir der.

A. Naci bu fıkrayla aslında Rıza Tevfik'in üslubunu da eleştirir. Onun Timur gibi her şeyi beğenmez bir yapıda olduğunu sezdirir. Bu konudaki eleştirilerine devam eden Naci, Rıza Tevfik'in fikrinin haysiyetine çok değer verdiğini ancak muhatabına karşı üslubunda nezaketsiz olduğunu söyler. Matbuat alanında "gördünüz mü falan falanı ne güzel bozmuş" gibi münasebetsiz sözlerin çok dolaştığını ve bundan çok üzüntü duyduğunu belirtir. Rıza Tevfik'in sözlerini de bu kabilden dikkate alan Naci, böyle bir zatla muhatap olmak zorunda kalsa bile ona doğrudan hitap etmeyeceğini ifade eder. Nezaket göstermekle nezaket görmek arasında ahlaki ilgiyi henüz toplum hayatında bile bulamadıklarını söyleyen Naci, basın dünyasının eleştiri ile bağdaşmasını beklemeyi ahtapot ile fikir arasında bir bağ aramak kadar garip bulur. Terbiye ile nezaketsizlik ne zaman bir araya gelir, bir kişide bütünleşirse o zaman ahtapot ile fikir arasında da bir bağ kurulabilir düşüncesindedir.

Yukarıdaki ifade ve eleştirileriyle Rıza Tevfik'i ciddi şekilde hırpalayan Naci, başka bir eleştiriye de cevap verir. Emin Bey'in şiirlerinde kullandığı hece vezni için estetikten uzak ve dilimize uygun değil demek garip bir iddia ise bunun aksinin ispat edilmesi gerektiğini ifade eder. Ancak böyle bir ispata henüz rastlamadığını söyler. Bu sözlerinden sonra sözü *Türkçe Şiirler*'in herkes tarafından anlaşıldığı konusuna getirir. Bu konuda bir delil bulduğunu söyler. Bu delil ise şudur; A. Naci, *Zavallılar* şiirini kur'a neferlerine okuduğunu, şiirde geçen "*Durma yürü insan ister ise dağ yıkar.*" mısrasını okuduğunda bir neferin "aşık Kerem'in yarıp geçtiği Amasya

dağları değil mi?” dediğini aktarır. Bu delilinin yanı sıra, Naci, aslında *Türkçe Şiirler*’in toplumun her kesimi tarafından değil, otuz milyonluk ülkede sadece beş bin kişi tarafından anlaşıldığını söyler.

Değerlendirmelerine devam eden yazar, Rıza Tevfik’in Mehmet Emin’in dilinin ülkenin dumanlı dağlarını bile dolaştığını ve herkesi kapsadığını ifade eden övgüsü için ise; görünüşte çok süslü ve renkli ama gerçekte “balon” kadar boş ifadesini kullanır. Kendini kandırarak teselli bulma davranışının adet haline geldiğini söyleyen A. Naci, kendisinin ise gerçekleri çıplak surette gördüğünü belirtir. *Türkçe Şiirler*’in yetersiz olduğunu, bu şiirlerin iddia edilen gibi hiçbir yarayı saramadığını, hiçbir işe yaramadığını ve kelimelerine, şekline, konusuna ve amacına rağmen hayatı yapmadığını ancak onu terennüm ettiğini söyler.

Türkçe Şiirler için söylediği bu eleştirilerin özellikle son kısmında A. Naci’nin romantizm etkisinde olduğu görülür. Halbuki bu dönemde realizm akımı yayılmaya başlamıştır. Çalışmamızın eleştiri bölümünde değerlendirdiğimiz Ali Canip’e ait yazılarda da belirttiğimiz gibi realizm hayatı yapmaz, sadece hayatta yaşanan şeyleri aktarır, ortaya koyar. A. Naci’nin yetiştiği ve mensup olduğu sanat anlayışı gereği bu tepkiyi vermesi bir dereceye kadar normal karşılanabilir. Ancak ilk yazısındaki ifadelerinden sınıf edebiyatları fikrine sahip olduğunu düşündüğümüz ve aynı yazısında Mehmet Emin’i tebrik eden Naci’nin buradaki ifadeleri kendisiyle çelişmektedir. A. Naci’nin Servet-i Fünun geleneğinden geldiği düşünülürse bu tavrı normal karşılanabilir. Aristokrat bir sanat anlayışına sahip olan Naci’nin bu sözlerinden, sınıf edebiyatı fikrine sahipse bile bunun o kadar da elzem olmadığını, halihazırdaki edebiyatı yeterli gördüğünü düşünebiliriz.

A. Naci yazısının devamında muarız gibi bir abartıya girer. Bu şiirler için hayatı yapmadığını sadece ifade ettiğini söyledikten sonra muarızlarına şu hitapta bulunur. Hayatı oluşturan temel fikirlerin elifba kitaplarında bulunduğunu söylemek Türklüğün ilerlemesine engel olmak ise, gerçek hayatın böyle istenildiği zaman kurulup işletilecek bir şey olmadığını, güçlü bazı şartlara bağlı olduğunu söylemek suç ise, siz de insanlığın mekanizmasını elinizde bulunduğunu zannediyorsunuz ve tamamen aldanıyorsunuz.

A. Naci, muarızının aldandığını söyledikten sonra onun bu türlü fikirlerinin gölgedeyken görüldüğünü, güneşe pek tahammül edemediğini söyleyerek tekrar *Türkçe Şiirler*'i eleştirir. Bu şiirlerin en nazik olanından en kahramanca olanına kadar hiç birinde “hülyâ-yı şâirânemize şekl-i vücud verecek” bir ilham kabiliyeti bulunmadığını belirtir. Divan şiirinde anlaşılmayan şey cümleler, mısralar değil, şiirin manası ve kalbî hayatıdır. Yani yaptığı hayattır.

A. Naci temel sanat anlayışı yönüyle ayrıldığı Rıza Tevfik'in, makalesinde Batılı aydınların fikirlerine başvurarak onlardan alıntı yapmasının büyük bir cüret olacağından korktuğunu, bunun yerine çocukluğumuzda bile bildiğimiz kelebek örneğine başvurduğunu ifade eder. Hatırlanacağı üzere Rıza Tevfik dil ve edebiyatın geçirdiği gelişme dönemleri için kelebeğin kelebek haline gelmeden önce kelebeğe hiç benzemeyen başka haller geçirdiğini söylemiş, dilimizin şu an yaşadığı garip halleri de buna benzetmişti. A. Naci bu savunmanın işin psikolojik boyutunu çözdüğünü ama meseleyi uzatıp aslından saptırdığını söyleyerek muarızını eleştirir.

Eleştirilerini birbirine karışık şekilde yazan A. Naci, bu değerlendirmelerinin hemen ardından yine anlaşılma konusuna döner. Naci'ye göre Rıza Tevfik, işin psikolojik boyutunu kolayca çözmüştür. Ancak *Türkçe Şiirler*'in herkes tarafından anlaşıldığı konusunda sözlerini geri alıp mahcup olacağını bildiği için verilecek felsefik cevapların kütüphanemizin bir köşesinde saklı olduğunu söylemekle yetinmiştir.

A. Naci'nin bu ağır eleştirisi bizce yersizdir ve muarızı gibi o da iki noktada fikirleri çarpıtma yoluna gitmiştir. Bunlardan ilki Rıza Tevfik'in Batılı aydınların fikrine başvurmayıp kelebek örneği gibi basit bir delil sunmasıdır. Ona göre Rıza Tevfik böyle büyük bir cürete kalkışmaktan korkmuştur. Halbuki hemen bu makaleden önce değerlendirdiğimiz yazısında Rıza Tevfik, Gibb, Spencer, Demonlis gibi aydınların fikirlerine yer vermiştir.

Çarpıtılan ikinci nokta ise işin felsefik boyutu konusundaki sözlerdir. Rıza Tevfik, bundan önceki yazısında A. Naci'nin felsefe ile ilgisini konudan bağımsız şekilde eleştirmiştir. Kendisi de filozof olan Tevfik, A. Naci'nin felsefe ile ilgili yaptığı değerlendirmeleri yanlış bulmuş, aslını ispat etmeye çalışmıştır. A. Naci ise

felsefe konusu ile *Türkçe Şiirler*'in anlaşılma konusunu birbirine karıştırarak Rıza Tevfik'in mahcup olacağını bildiği için geçiştiren cevaplar verdiğini iddia etmiştir.

Görüldüğü gibi her iki yazıda da çarpıtmalar söz konusudur. Bu durum kasıtlı olabileceği gibi, tartışmanın hararetinden dolayı bir anlık gözden kaçma veya tamamen yanlış anlama olabilir.

Polemik *Türkçe Şiirler*'in anlaşılması konusundan devam eder. A. Naci köylünün elinden Koroğlu destanını alıp *Türkçe Şiirler*'i vermenin kendisinin de hedefi olduğunu ifade ettikten sonra, köylünün bunları tamamen anlayabildiğini iddia etmenin bu iki eser arasında bir fark bırakmadığını söyler. Naci, Emin Bey'in sanat anlayışının köylünün idrak seviyesi ile eşit olduğu iddia ediliyorsa bunun kolaylıkla kabul edilemeyeceğini ifade eder. Sözü yine felsefeye getiren Naci, felsefeye göre gelişim; bir halden daha iyi başka bir hale dönüşmek olarak ifade ediliyorsa, Koroğlu destanını bile okuyamayan köylünün *Türkçe Şiirler*'i nasıl idrak edeceğini merak ettiğini söyler. A. Naci bu noktada muarızının kendini yanlış anladığını ifade eder. *Türkçe Şiirler*'in şiir düşkünlerini mutlu ettiğini söylediği sözleri ile bundan iki hafta sonra *Türkçe Şiirler*'in anlaşılması ile ilgili söylediği sözlerle karıştırıldığını iddia eder. Kendini çelişkiye düşmediği noktasında savunan Naci, Rıza Tevfik'in ispatının kendisine ve kendisi gibi düşünenlere dönük olduğunu ifade ile sözlerini üstüne alınmadığını belirtir. Eleştirilerine devam eder ve Rıza Tevfik'i sözlerini anlamamakla suçlar. Biraz daha ileri giderek Rıza Tevfik'in sözleri ve savunmasında göze batan bir “an’ane-i cehl ve lakayd” gördüğünü söyler.

Bu saldırılarından sonra *Türkçe Şiirler*'i herkesin anladığı konusundaki hükmü kabul edecek kadar “sade dil” olmadığını söyleyen Naci, konunun önemsiz olduğunu vurgular.

A. Naci farklı bir noktaya değinerek sözü sosyolojik tahlile getirir. Sosyolojik bir konuda yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya tahlil yapmanın daha ikna edici deliller ortaya koyma imkanı sağlayacağını ileri sürer. Edebiyat ve şiir gibi estetik konularda Rıza Tevfik'in fikirlerine başvurduğu yabancı aydınların sözlerini eksik bulur. Bu aydınların tespitleri muhakkak doğruluk payına sahiptir, ancak, bu kişilerin tespitleri şiirimizin maddi boyutuna göredir. Şiirin aslına yönelik bir tespit

değildir. Çünkü kendisine kıyasla ecnebi olan bu aydınlar, Türkçe bir şiiri bir Osmanlı gibi algılayamazlar.

Bu değerlendirmenin ardından eleştirilerini sertleştiren Naci, mesleği gereği içlerinde bulunduğu Anadolu ve Rumelili arkadaşlarının ruhlarındaki esas gerçeği, “cafe-concert” yani içkili gazino kahramanlığıyla ömür geçirenlerden öğrenmekten uzak olduğunu belirterek Rıza Tevfik’e saldırır. Rıza Tevfik’in “madem felsefe ile ilgin vardı neden birkaç satır ile bildirmedin” anlamındaki sözlerini eleştiren Naci, Rıza Tevfik’in felsefe diyarına pasaportsuz girmenin cezasını vermeye meraklı olduğunu, felsefeden söz açılınca dimdik dikilip insanın yüzüne atıldığını ve aslında edebiyat ve sanat hakkında yeterli kabiliyeti ve zekasının olmadığını söyler. Naci’ye göre Rıza Tevfik, edebiyat konusundaki kabiliyetsizliğini de herkesten çok kendisi farkındadır. Bu eleştirilerle A. Naci, asıl esnaf kahyalığının kendisine yakıştığını söyleyerek eleştirir.

A. Naci, Türk köylüsünün Amerika köylüsü ile kıyası konusunda Amerika’yı kendi gayretleri sonucu oluşan kendi muhitinde değerlendirdiğini bu nedenle de rahatlık ve refah içinde yazılan şiirlerimizi de kabul etmekte tereddüt etmediğini belirtir. Naci, muarızının Amerika halkının ilerlemesini gösterebilmek için aristokratların dilinden her fırsatta iddialıca konuştuğunu ve insanlığın faydasına bir kitap bile yazmadığını veya bu uğurda hiçbir faydalı iş yapmadığını unuttuğunu söyler. Yazar, Rıza Tevfik’in bu kusurunu edebî fikirlerinin kısmen kapattığını da ekler. Ancak ülkemizde bu fikirlerin de davet muameleleri derecesinde olduğunu ve doğal etkenlerden dolayı bunların henüz kaval sesinden ileriye geçemediğini düşünenlerin Osmanlıca ile de güzel eserler verilebileceğini anlayacağını öne sürer. Yani A. Naci’ye göre *Türkçe Şiirler* anlayışı henüz olgun örnekler vermekte yeterli seviyede değildir.

Bu tespitin ardından tekrar Rıza Tevfik’e yüklenen A. Naci, onu gafletle suçlar ve elindeki ifade vasıtasının mahiyetini tam olarak kavrayamadığı için kendini Arşimet’in* bile olmadığı bir noktada gördüğünü söyler. Bulduğu bu noktada Rıza Tevfik’in gülünç olmaktan kurtulamadığını da ilave eder.

* Arşimet: Yunan matematikçi, fizikçi ve filozof.

A. Naci, Rıza Tevfik'in sivri dilinden duyduğu rahatsızlığa aynı sertlikte cevap vererek yazısını sonlandırır. Ancak bu kez eleştirinin dozu bir hayli yükselmiştir. A. Naci Rıza Tevfik'in olduğunu düşündüğümüz bir şiirden alıntı yaparak eleştirilerine devam eder.

*“Yoksul kalan bir yetime acıdın, el açtın;
Medeniyet sergisinden armağanlar getirdin;
Murdar ayak izlerini çiçeklerle kapattın;
Baykuş öten vîrânede gonca güller bitirdin..”*

İnsanı hayal dünyasına sarmakta bundan daha iyi bir şiir olmayacağını söyleyen Naci, şiirin kafiye yapısını da eleştirir. “Açtın, kapattın, getirdin, bitirdin” kelimeleriyle yapılan kafiyeyi beğenmeyen Naci, şiiri Don Kişot romanına benzeter.

Türkçe Şiirler'in abartıldığını ima eden yazar, “*Bunlar böyle oluyor da, bizim bir şeyden haberimiz olmuyor öyle mi?*”¹⁵¹ diyerek bundan kendisini haberdar eden “Bakon'un koca şâkird-i ma'rifeti”ne teşekkür eder. Yazısının sonuna kadar tahkir etmeye devam eden Naci, “*Bu tuttuğun yol Türkistan'a gider!*” anlamında Farsça bir cümleyle yazısını bitirir.

Değerlendirmelerden görüleceği üzere A. Naci, Rıza Tevfik'in önceki makalesindeki üslubuna misliyle cevap verir. Ancak bu kez eleştiri yapılan noktalara dikkat edildiği zaman A. Naci'nin *Türkçe Şiirler*'in herkes tarafından anlaşılması konusundan başka bir noktaya değinmediğini, bunun dışında kendini savunduğunu görürüz. Bu son iki yazıda polemiğin asıl merkezinden kısmen kaydığını fark ederiz. Özellikle yazısının son bölümünde alaycı ifadeler takınan Naci'nin üslup seviyesi ilk yazılarına göre bir hayli gerilemiştir.

Polemik yüksek tansiyonla devam ederken Naci'nin yukarıdaki yazısıyla aynı sayıda H. Sami imzalı bir yazı daha yayınlanır. “Bir Mülâhaza-i Hususiye”¹⁵² başlığıyla yayınlanan bu yazı Mehmet Emin'e ithaf edilmiştir ve polemikle ilgili bazı fikirleri içermektedir. Yazar polemiğin gidişatından duyduğu endişe ile söze başlar. Daha sonra da ne kadar endişeli de olsa artık düğüm olmuş bu işin çözüleceğini

¹⁵¹ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 7.

¹⁵² Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 41, s. 10-12.

hissettiğini söyler. Ancak eleştirilerden hareketle yazarın daha büyük korkusu vardır. H. Sami, *Türkçe Şiirler*'in de “... evvelkiler gibi bir su-i te'vile hedef olacaklarını bana haber veriyor.”¹⁵³ der. H. Sami bu sözleriyle polemiğin yükselen tansiyonunu ve düşen üslup seviyesini kast ediyor gibidir.

Yazar bu tespitinden sonra kısaca dönemin eleştiri anlayışından söz açar. Ona göre bizde sanatın ruhunu inciten bir şey vardır ki o da iyi niyetlerle başlayan bir şeyin zamanla ve tartışmalarla kötü sonuçlanmasıdır. Bu ayıplanmış alışkanlık bir kenara bırakıldığı zaman eserin müstakil ve büsbütün mücerret olmadığı sonucuna varılacağına inanır. A. Sami bu sözlerinde de kendisini rahatsız ettiğini söylediği şüphelerini ifade ederken de mütevazî, samimi ve çözüm odaklı bir üslup içerisindedir. Adeta kendini ve kendisi gibi düşünenleri yanlış anlaşılmaya meydan vermeden ifade etme çabasıdır. *Türkçe Şiirler*'in edebiyatımızın selameti olduğunu söyleyenlerin ve yalnızca *Türkçe Şiirler* olsun diye tehdit edenlerin mevcut olduğunu ifade eder. Bu durum H. Sami'yi dehşete düşürmektedir. H. Sami *Türkçe Şiir* akımının belki ileride daha da gelişip yaygınlaşacağını belirtir. Ancak bunu o dönemde uzak ihtimal olarak görür. Çünkü *Türkçe Şiirler* ona göre belli bir kasıtlı başlatılmış bir çığır değil, tasfiye-i lisan tartışmaları esnasında örnek verilmek için ortaya konulmuş bir delildir. Çünkü tasfiye-i lisan tartışmaları başladığında “... bize oldukça müstakil bir lisan-ı edebînin vücudu lazım idi. O vakit sizi der-hâtır ettiler.”¹⁵⁴ şeklinde düşünür. Sade dil ile şiir yazılabiliyor, kanıtı da *Türkçe Şiirler* şeklinde bir savunma geliştirildiğine inanmaktadır. Bu noktada H. Sami her ne kadar yazısını Mehmet Emin'e ithaf etse, çözüm yaklaşımında olsa bile fikir olarak A. Naci'ye yakın durmaktadır.

Edebiyatımızın geldiği noktanın bir birikim işi olduğuna inanan yazar edebiyatın tüm dönemlerinin böyle olduğunu düşünür. Edebiyat o güne kadar ne getirdiyse Mehmet Emin de onu kullanmıştır. Yazara göre Mehmet Emin'in tek farkı kullandığı kelime ve lafızların sade olmalarıdır. Bunun dışında bir yeniliği yoktur.

Türkçe Şiirler'e böyle bir eleştiri getiren H. Sami'nin bu düşüncesinin altında yatan sebep tasfiye-i lisan tartışmalarıdır. Tasfiye-i lisan taraftarlarının “işte sade dil

¹⁵³ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s.10.

¹⁵⁴ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s.11.

ile şiir yazılabiliyor öyleyse dilimiz tamamen *Türkçe Şiirler*'in dili gibi olabilir ve olmalı” şeklindeki söylemleridir. H. Sami o dönemde tasfiye karşıtı olanlar gibi dilin sadeleştirildiğinde kişinin kendini tam olarak ifade etmesinin mümkün olamayacağına inanır. Yine tasfiyecilerin söylediği gibi bu konuda hedefe varmak için bazı kaynaklara geri dönülse, artık ondan beslenilse bile kısacık bir zamanda bu nasıl mümkün olacaktır? H. Sami'ye göre bu hal kişinin gençlik yıllarına dönmek istemesi kadar gariptir.

H. Sami'ye garip gelen diğer bir nokta da, polemiğin düğüm olduğu konulardan biri olan, *Türkçe Şiirler*'in herkes tarafından anlaşıldığı iddiasıdır. H. Sami bu iddiayı boş bulur. Çünkü bir şiiri anlamak demek kelimelerini anlamak değil eserin fikrine, mesajına vakıf olabilmek demektir. Ona göre *Ölü Kafası*, *Kibritçi Kızı* vb. şiirleri anlayabilenler, halihazırda bulunan muğlak, karışık denilen şiirleri de anlayabilirler.

H. Sami samimi bir dil ve kendine göre makul sebeplerle ortaya koyduğu şüphelerini dönemin hâkim bir fikrine katılarak bitirir. Bu dönemde tasfiye-i lisan ile ilgili Tevfik Fikret'in belirttiği sınıf edebiyatlarının var olması gerektiğine inanır. Sosyal sınıflara ait özel edebiyatlar oluşuncaya kadar *Türkçe Şiirler*'i herkes okuyup anlayacak diğerlerini ise edebiyatla ilgilenenler okuyup takdir edeceklerdir.

H. Sami'nin isim vermese de polemik taraflarını üslup noktasında eleştirdiği bu yazısında nazik bir şekilde A. Naci'nin fikirlerini paylaştığı görülür. Mehmet Emin'i ve şiirlerini beğendiğini, gelişmesini temenni ettiğini ancak çok da abartılmaması gerektiğini düşünür.

Rıza Tevfik takip eden sayıda muarızına cevap verir. Yine uzun ve ayrıntılı bir makale olan bu yazı “Şâir-i Sâhib-Meslek Mehmet Emin Bey'e”¹⁵⁵ başlığıyla yayımlanır. Başlığın hemen altında “Dördüncü Mektup” notu vardır.

Rıza Tevfik kendisini yüz sene savaşının içinde gibi hissettiğini belirtir ve polemiğin bu boyutlara taşınmasına hayret eder. Rıza Tevfik, bu konuda tartışmaya başladığına pişman olduğunu söylese de verdiği dipnotla bu kelimeyi kafiye kaygısıyla söylediğini ifade eder. Cevap vermekten sıkıldığı üslubundan anlaşılan

¹⁵⁵ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 42. S. 1-11.

yazar, önceki yazısında tanımadığını söylediği A. Naci ile dostluğunu kötü bir şans olarak değerlendirir. A. Naci ile aralarındaki anlaşmazlığın son bulduğunda onu sevdiği arkadaşları arasından sayabileceğini söyler. Hemen bu sözünün arkasından kendi yaratılışını ona göre biraz zıt olduğunu, bundan ötürü bu yabancılıktan tiksindiğini de belirtir. A. Naci'nin kendisi için söylediği nezaketsizlik ithafına cevap verir ve bu yazısında dışarıdan görüldüğü kadar nezaketsiz olmadığını ispat edeceğini söyler.

A. Naci ile tanışıklığı konusunda Rıza Tevfik'in çelişkili ifadeler kullandığı açıktır. Önceki makalelerinde bir tanıdığını bir tanımadığı söyleyen yazar bu makalesinde de dostu olduğu için kendini şanssız görmektedir. Özellikle bu makalesinde polemik artık iyice şahsileşmiştir.

Türk şiiri adında yeni bir okul kurma şerefine Mehmet Emin'e ait olduğunu söyleyen Rıza Tevfik, kendisinin bu şöhretten bir payının olmadığını söyler. Sözü Naci'ye getiren yazar, öncelikle onun bu akımın ve taraftarlarının varlığından bile şüphe ettiğini belirtir. Bu şüpheye cevap vermek istemediğinden bu tartışmanın buralara kadar döküldüğünü ilave eder. Kendinden daha nazik kimselerin bu gibi "vartalardan" daha kötülerine mecbur olduğunun örneklerinden bahseder ve Naci ile ilgili yorumlarına devam eder.

Rıza Tevfik, Naci'nin kendini hırpalayan sözlerine karşılık okurlara yansımaya bir gerçeği açıklayarak kendini savunur. Rıza Tevfik'in nakletmekle kabalık ettiğini ve bundan dolayı özür dilediği mektubunda Naci'ye değer verdiğini belirten ifadeler vardır. Derginin müdürü Abdurrahman Medhi'ye yazılan bu mektupta, aralarındaki tartışmanın şahsi olmadığını, "aynı davanın yüz yüze duran iki avukatı" gibi olduklarını söyler. Fikrini savunma konusunda Naci'nin de kendisi kadar yetkili olduğunu, zaten onda bu hakkı görmese tüm iddialarının geçersiz olmasına kendisinin sebep olacağını da ekler. Mektubunun sonunda bu samimi itiraflarından şüphe edilmemesi için selamını da ekleyen yazar, Naci'ye bu mektubu iyice okumasını tavsiye eder.

Rıza Tevfik, Naci'ye cevap vermeden önce nezaket ve doğru söyleme noktasında kendini savunur. Sözü Naci'ye getirdiğinde de artık kendi görevini

nezaketsiz şekilde yerine getireceğini yani doğru söyleyeceğini belirtir. Yani Rıza Tevfik doğru söylediği için A. Naci ona nezaketsiz demektir.

Şahsi savunmalar ve tarizlerden sonra söz polemikinin asıl konusuna gelir. Rıza Tevfik, A. Naci'nin son makalesindeki kendini eleştiren iki fikri doğru bulduğunu söyler. Ama bunları açıklamadan önce yanlış bulduklarını açıklamaya girişir. Yanlış bulduklarından ilki daha önce de belirttiği, A. Naci'nin söylediği şeyleri ondan beş hatta on iki sene önce açıklayıp eleştirdiği konusudur. A. Naci bunu bilmediği için yeni sandığı düşüncelerle Rıza Tevfik'e saldırmaktadır. Bunun ise konuyla hiç ilgisi yoktur ve boş yere söylenmiştir. Rıza Tevfik, A. Naci'yi bir taraftan hiç yapmayacağı zevzekliklerle onu itham ettiğini, diğer taraftan da kendisinden daha iyi bildiği şeyleri ona öğretiyormuş gibi davrandığını söyleyerek eleştirir. Naci'nin bu davranışının altında, tartışmada başarılı olmak için şairane söz oyunlarına başvurarak, okurlardan meselenin aslını bilmeyenleri yanlış yönlendirip dikkatleri muarızına çekmek gibi bir art niyeti olduğunu belirtir. Asıl kabalığın yabancı romanlarda sahtekar aşıkların söylediği sözlere benzer sözler kullanma, bunlarla gerçek hislerini gizlemek, yani riyakarlık yapmak olduğunu ifade eder. Rıza Tevfik, Naci'nin bu şekilde okuru aldattığına, kendine de iftira attığına inanır.

Tüm bu eleştirilerden sonra Rıza Tevfik, Naci'nin rakibini her ne olursa olsun yenmek için bazı evham ve şairane hayal icat ettiğini sonra da onları kendince bir hamlede yıkıp davadan galip çıkmaya çalıştığını söyler. Naci'nin bu yaptığının kelimenin tam anlamıyla Don Kişotluk olduğunu iddia eder.

Rıza Tevfik, Naci'yi basiretsizlikle suçlar. Kambur aynalar gibi ona bakan kişiyi biçimsiz gördüğünü, bu nedenle yazısında Rıza Tevfik'e ait fikirleri garip gösterdiğini söyler. Bunun yanı sıra kendisini şairane bir üsluptan hoşlanmadığını, açık ve net yazdığını iddia ettikten sonra A. Naci'nin şairaneliğe aşırı derecede bağlılığından ötürü bunları anlamadığını söyler.

Rıza Tevfik, A. Naci'nin dili en ilkel devrine döndürmek ve Türkistan'a gitmek hakkında söylediklerini *Türkçe Şiirler* ile ilgisiz bulur. Ayrıca Arapça ve Acemce kelimeleri atarak dili çıplak bırakma amaçlarının olduğuna dair eleştirisinin de *Türkçe Şiirler*'in anlaşılması konusundaki tartışmayla ilgili olmadığını da ekler.

Sonra Rıza Tevfik muarızına, şimdiki karmaşık Osmanlıca'yı her Osmanlının öğrenebiliyor olmasının, Emin Bey'in şiir dilini öğrenmesine nasıl engel olacağını sorar. Bu durumun Osmanlıca'nın normal bir dil olduğunu ispat eder mi? diye de sorusunu destekler.

Rıza Tevfik, Naci'nin Osmanlıca'yı on beş yaşındaki çocukların bile kullandıklarını söylemesine rağmen *Türkçe Şiirler*'e gelince üstün bir "kudret-i i'caz" beklemesini anlamsız bulur. "Ferdiyet-i tecridiye" meselesinde bir yazarın eserinin bastığından fazla nüsha satamayacağını ima eder. Gereksiz sözleri bitirecek gerçeğin bu konuda olmadığını ifade eder.

Rıza Tevfik, konunun dağıldığını fark etmiş olacak ki eleştirilerini bir kitap gibi düzenler. Önce bir fihrist bölümü yazar. Daha sonra madde madde açıklamaya başlar.

Rıza Tevfik'in birinci maddesi dil ile ilgilidir. A. Naci'nin kendisini dilimizi ilkel dönemlerine döndürmek istemekle suçladığını, ardından da makalesinin sonunda "Bu tuttuğun yol Türkistan'a gider." mısrasını kullandığını ifade eder. Kendisinin dil konusunda böyle bir niyetinin olmadığını söyler ve meselenin daha iyi anlaşılması için işin ehillerine başvurmak gerektiğini belirtir.

Konu bu polemiğin dışında tartışılan tasfiye-i lisan konusuna kaymıştır. Rıza Tevfik bu iki konunun ayrılması için birkaç zaman önce, öğrenci iken dilin basit haline döndürmek gibi boş bir eğilime meydan vermemek için bir makale yayınladığını söyler. Bu makalenin *Servet-i Fünun*'da yayımlandığını, yayınlanmayan bölümlerinin de kendisinde bulunduğunu belirtir. Bu konuda kendisinin haklı olduğunu ispat etmek için *Ma'lumât*'ın 26 Temmuz 1317 tarihli sayısında "İstilahât-ı Felsefiye ve Mantikiye" adlı bir makale yayınladığını bu makalenin sadece önsözünün kendisi için yeterli delil olduğunu söyler.

Bu makalesinden alıntılar yaparak fikrini açıklamaya başlayan Rıza Tevfik, dili ilkel döneminde geri döndürmek gibi bir niyetinin olmadığını ispat etme gayretindedir. Yazar makalesinin önsözünün "*Bir lisânın mükemmeliyet-i hâzırası, eser-i tesâdüf değil, eser-i medeniyettir.*" cümlesiyle başladığını söyler. Devamında

da ilkel bir kavme ait ve sadece dar bir kelime hazinesine sahip bir dil ile belli ve özel terimleri olan, kelime hazinesi geniş bir dilin aynı görülemeyeceğini belirtir.

Dilin kelime ve terim noktasındaki zenginliğini tarihi gelişme ve kültür zenginliğiyle eşit gören yazar, dilimizdeki Arapça terimlere önceden beri itiraz eden insanlara karşı bu mecburiyetten kolay kolay kurtulamayacağımızı söylediğini belirtir. Dilimizden bu terimleri attığımızda başka milletlere muhtaç olacak kadar gerileyeceğimizi düşünen Rıza Tevfik, fikirlerini açıkladıktan sonra A. Naci'nin bu konuda kendine isnat ettiği iddiaları saçma bulur.

Rıza Tevfik, muarızının, kendi fikirlerini ona karşı eleştiri olarak kullandığına inanır. Beş sene önce aynı şeyleri söylediğini belirttikten sonra Naci'nin makaleleri okumadığından emin olmasa bu fikirleri beş sene önce yazdığı makaleden aşırıldığını düşüneceğini söyler.

Uzun açıklamalarının tümünü birinci madde olarak düzenleyen bu yazısında Rıza Tevfik, tasfiye ile ilgili konuda kendisinin düşünmediği bir fikirle itham edildiğini ispata çalışır. Naci için “Şaşının beni aykırı görmesinden bana ne?” diyerek fikirlerinin farklılığını izah eder. Bu bölümün sonunda da Naci'nin Sa'di'den aldığı beyit gibi o da bir bölüm alıntı yapar.

Yazar dildeki bu tasfiye meselesinin, terimler konusunun *Türkçe Şiirler* ile ilgisiz olduğu fikrindedir. Eğer Türkçe, Osmanlılığın resmi dili olsaydı bile kendisinin felsefe terimlerini yine Arapçadan alacağını ancak yine *Türkçe Şiirler*'e taraftar kalacağını iddia eder.

Rıza Tevfik'in savunmasında ikinci madde *Türkçe Şiirler*'in anlaşılması meselesidir. Bildiğimiz gibi A. Naci bu konuda muarızını uzunca eleştirmiş, örnekler vermiştir.

Rıza Tevfik, bu şiirlerden anlaşılmanın da anlaşılmayanın da olduğunu bilir. Ancak fikrini belirtmek için fırsat beklediğini söyler. Bu noktada A. Naci ona bu fırsatı vermiştir. Yalnız bu şiirlerin güzelliğinin pek çok kişi tarafından kabul edilmesinin yanında, bu şiirlerin öz olarak herkes tarafından anlaşılabilmesi lüzumsuzluğu anlamına gelmez. Sadece aristokrat olduğu anlamına gelir.

Bu şiirlerin arasında *Anadolu'dan Bir Ses* gibileri vardır ki Rıza Tevfik'e göre aptal olmadığı sürece her Türk bunu anlayabilir. A. Naci'nin, Mehmet Emin'i ve şiirini tahkir etmek için kendi arkadaşları arasında geçen konuşmayı örnek vermesini aslında kendi arkadaşlarını tahkir etmesi olarak görür.

Kendisinin ve kardeşinin de asker olduğunu belirten Rıza Tevfik, kardeşinin görevde iken çok zorluklar çektiğini kendisinin de onu gözlemleyip bu sıkıntıları eserlerine aktardığını ifade ederek Naci'nin “bu şiirler hiçbir yarayı sarmıyor” anlamındaki eleştirisine cevap verir. Rıza Tevfik bu esnada kendini savunurken kendi şiiri ile Naci'nin bir şiirin karşılaştırır. Kendisine ait olan *Issız Geceler* adlı şiir ile Naci'nin adını vermediği bir şiirini karşılaştırır ve kendisi şiirinin insanların sıkıntılarını gözlemleyerek yazıldığını, Naci'nin şiirinin ise “ziyâlı gölgeler altında” yazıldığını söyler. Gerçek hayata yakınlığı noktasında ele aldığı Naci'nin bu şiiri için Rıza Tevfik, yazısında verdiği dipnotta açıklamalar yapar. Adını vermeden alıntı yaptığı bu şiirin *Servet-i Fünun*'da yayımlandığını, yukarıdaki yorumundan şiiri aşağıladığının anlaşılmasını ister. Naci'nin bu şiirini lirik ve güzel bulan Rıza Tevfik, kendi şiiri ile benzerliğinin olduğunu ama Naci'nin şiirinin daha güzel olduğunu belirtir.

Bu değerlendirmesinin sonunda da Rıza Tevfik muarızından bir cevap ister. Ancak cevap istediği konu yukarıda bahsettiği konu değil, Ekrem, Sami, Hamit, Fikret beylerin yalan söyleyip söylemediği konusudur.

Üçüncü madde yine *Türkçe Şiirler*'in anlaşılması üzerinedir. Naci'nin yazısında okuldaki iki arkadaşını örnek vererek Osmanlıca'yı öğrenme konusunda Rıza Tevfik'i eleştirmeye çalışmasından bahseder. Yazara göre bu örneği verip de arkadaşlarını taciz etmek gereksizdir. “*Ben lisân-ı edebimizi Naci Bey'den başka kimse öğrenemez dedim mi?*”¹⁵⁶ diye iğneli yolla kendini savunan Rıza Tevfik, Erzurum'a kadar gitmeye gerek olmadığını, İstanbul'da bile ecnebi şairlerin Naci kadar şiir diline hakim olduklarını ifade eder. Şimdiki dili her Osmanlının öğrenebileceğini söylemek yazara göre malumu ilam etmektir ve bu da Osmanlıların *Türkçe Şiirler*'i öğrenemeyeceği anlamına gelmez.

¹⁵⁶ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 8.

Rıza Tevfik her maddenin sonunda cevap isterken bu maddenin sonunda da muarızından iki konuda cevap ister. Bunlardan ilki Osmanlıcanın şimdiki karmaşık haliyle öğrenilebilir olması onu normal bir dil yapmaya yeterli midir? İkincisi ise Naci'nin, Osmanlıca ile on beş yaşında çocukların fikirlerini belirttiklerini söylemesidir. Yazar, bu çocukların *Türkçe Şiirler* konusunda ne yaptığını sorar ve cevap ister.

Dördüncü madde yine “ferdiyet-i tecridiye” konusudur. Rıza Tevfik, Naci'nin bu konudaki “müştakân-ı şî'r ü san'at” yorumunu yanlış anladığını alay yollu dile getirir. Ona göre Naci, Mehmet Emin'in “sehlü't tefehhüm” şiirlerini sadece şiir düşünlerine yazdığını zannetmiştir. Alaycı ifadelerine devam eden Rıza Tevfik, buna cevap bile vermeyeceğini söyleyip otuz milyon halk konusuna gelir. Bu konuyu *Türkçe Şiirler*'in satılması noktasından değerlendirir. Kitabın basılan tüm nüshalarının satıldığını, piyasada bulunmadığını belirttikten sonra Naci'nin kaç tane kitabı satıldı diyerek mukayese yapar.

Beşinci madde de dil konusudur. Naci'nin yazısında “faraziyât-ı zarîfe” dediği meselenin çözümünün polemik konusuyla ilgili olmadığını ifade eder. Naci'nin savunduğu dili, milletin mutluluğu için kabul edebilecek kadar kuvvetli bir insana rastlamadığını ifade eder. Ancak *Türkçe Şiirler*'in bugün milli bir edebiyata çok ihtiyacı olan Osmanlılar için elzem olduğunu düşünüp buna taraftar olduğunu söyler. Bu konunun çok ayrıntılı olduğunu ve asıl konudan uzaklaşmış olduklarını söyleyen Rıza Tevfik, milli dil konusunun önemine değinir. Fikri ifade etmek için tek aracın milli bir dil olduğunu belirtir. Türklerin, Köroğlu'na bedel şiirler verip fikrî ve vicdanî seviyelerini yükseltmeye çalışmasını hatta daha terbiyeli olmasını istemenin de bir suç olmayacağına inanır.

Altıncı madde şiirin hayatı anlatması veya yapması konusundadır. Naci'nin Mehmet Emin'in şiirlerinin sadece hayatı terennüm ettiği ama hayatı yapmadığı fikrinde olduğunu biliyoruz. Bunun yanı sıra Naci, Rıza Tevfik için hayatı kurup işletebileceğini sandığını söyleyerek eleştirmişti. Rıza Tevfik de kendisinin operatör olmadığını söyleyerek buna cevap verir. Şairlerin hayatın acı tablolarını eserlerinde tasvir etmeleriyle okurların kalbinde bir yardımlaşma hissi uyandırmalarını doktorluktan daha faydalı görür. Kendisi de doktor olan Rıza Tevfik'e göre şairlerin

yerine getirdikleri bu görev, doktor olarak kendisinin yara sarmasından daha etkili ve önemlidir.

Şiirin hayatı yapmaktan öte onu ifade etmek demek olduğunu çoktan beri bildiğini söyleyen Rıza Tevfik, Naci'nin eleştirdiği, Mehmet Emin'in *Zavallılar* adlı şiirini sosyal bir faydası yoksa Naci'ye ait *Beyaz Geceler* adlı şiirin hiç olamaz diyerek muarızını eleştirir. Eleştirilerine devam eden Rıza Tevfik, Naci'nin şair olmasına rağmen şiirin etkisini küçümsemesini kendisini yenmek için olduğunu ifade eder. Ancak ona göre Naci, bu davranışı ile şairliğini bir pula satmıştır.

Naci'nin bu konudaki yorumlarını *Türkçe Şiirler* ile ilgisiz bulan Rıza Tevfik, onu konudan ayrılmakla suçlar. Kendisinin Naci'den daha fazla insanlıkla ve dertleriyle ilgili olduğunu iddia eder. Felsefe konusundaki eleştirilerine de fazla değinmeden cevap vermenin cesaret istediğini sanıyorsa kendisinde fazlasıyla olduğunu söyler ve sözü “kaval sesi” meselesine getirir. Naci'nin kaleminin bir iki salon şiiri söylemekten başka bir hizmeti olmadığını, buna rağmen *Türkçe Şiirler*'e kaval sesi dediğini öne sürer.

Elifba kitaplarına ihtiyacımız varken “*Beyaz Geceler*”i söylenip duralım diye alaya alan yazar, kabiliyeti göstermenin günah olduğuna inananları eleştirir. Kendilerinin bunlara katılmadığını ve Katip Çelebi gibi ilim yaymak için çalışmanın en büyük gaza olduğu fikrini savunduğunu söyler. Ancak bu durum ilim, fen ve sanatın aslında pek aristokrat olduğunu bilmeye engel değildir. Yazar ve şairlerin yapması gereken ise bunu halk için anlaşılır hale getirmek ve onların istifadesine sunmaktır. Bu konuda yabancı bir aydından alıntı yapan Rıza Tevfik, Naci'ye şairlerin tek görevinin halkı yükseltmek olduğunu ihtar eder.

Felsefe konusundaki eleştirilere cevap veren Rıza Tevfik, Naci'nin kitabını okuduğu filozofların fikirlerini çarpıtan biri olduğunu bu nedenle Tevfik'in fikirlerini çarpıtmasının da normal olduğunu söyler. Naci'yi herkese tepeden bakmakla suçlayan Rıza Tevfik, Naci'nin herkesin elifba çalışmasını istediğini, kendisinin de bulunduğu yerden beyaz geceleri anlatıp duracağını söyleyerek onu alay yollu eleştirir.

Eleştirilerinin sonuna doğru söz Batılı aydınlar konusuna gelir. Bilindiği gibi iki muarız birbirlerini bu aydınları anlamamak veya yanlış anlamakla suçlamışlardır. Rıza Tevfik burada pek çok yabancı aydının ismini verip kendisinin bunları çok iyi özümsemiş hatta memlekette bu konuda kendisinden üstün birinin olmadığını söyler. Sonra da meşhur “... *Bakon'un şâkird-i ma'rifetiyim*” sözünü kullanır.

Bu ifadelerden sonra Naci'nin “cafe-concert” eleştirisine gelir ve kendisinin bu kadar aydın kişiyi içkili gazinoda tanımış olmayacağını ima eden bir soru sorar. Soru yoluyla eleştirdiği muarızından bunun da cevabını ister. Şahsının önemini vurguladıktan sonra da Naci'yi alay için onun adını sözlükte aradığını ama bulamadığını, onun Sivastopol fatihi ise bunu kendisine bildirmesini söyler. Naci'ye, okuyarak zevk almak için güzel şiirler yazmasını tembihler.

Makalesinin sonunda, Naci'nin, Rıza Tevfik'i bunlarla uğraşmak yerine en azından bir “terbiye-i etfal” kitabı yazarak insanlığa faydalı olması gerektiği yolundaki eleştirisine de cevap verir. Rıza Tevfik'in öğretmen olan eşinin yazdığı kitabı kendisine gönderdiğini, kendisinin bu konudaki yazılarını da kitap haline getirirse göndereceğini söyler. Yazısının sonuna kadar alay ve eleştiriye bırakmayan Rıza Tevfik, şimdilik bir elifba düzenleyip Naci adına ithaf etmek istediğini söyleyerek yazısını bitirir.

Bu uzun makaleden polemğin her iki tarafının da meselenin özünden kaydığını görmek mümkündür. İş *Türkçe Şiirler* boyutunu çoktan aşmış şahıs boyutuna düşmüştür. Rıza Tevfik yukarıdaki yazısında bunu fark etmiş ve biraz toparlamaya çalışmışsa da eleştiri ve alaylarının dozunu fazla kaçırdığı aşıkardır. Bu eleştirilerinde teorik olarak haklı yerler bulunsa da kendisinin de çelişkiye düştüğünü görüyoruz. En başta ve en büyük çelişkisi üslubundadır. Önce tanımıyorum dediği A. Naci için bu yazısında dostu gibi davranması en büyük garipliktir.

Konu bağlamında Rıza Tevfik'in eleştirisini toparlamak gerekirse birbirine yakın altı konuda eleştiri getirmiştir. Bunların da geneli *Türkçe Şiirler*'in anlaşılması ve dil konuludur. Rıza Tevfik önce kendisinin de tasfiyeden yana olmadığını ifade edip kendini aklamaya çalışır, sonra da bir Türk dili oluşmasının lüzumundan bahseder. Sosyal fayda meselesi de tartıştıkları bir diğer konudur ama konunun

özünden kopup şahsileşen en temel konudur. Muarızların sosyal fayda anlayışlarının farklılığından kaynaklanan bu çatışma, Rıza Tevfik'in son cümlelerinden anlaşıldığı üzere, bizi birbirlerini anlamak istemedikleri sonucuna ulaştırır.

Rıza Tevfik'in bu yazısına A. Naci'den cevap gelmeden önce, hemen ertesi hafta Hüseyin Cahit polemiğe dahil olur. "Rıza Tevfik Bey'e"¹⁵⁷ başlığıyla yazdığı yazısında Rıza Tevfik'e samimi şekilde bazı sorular sorar. Bu yazı, kopardığı gürültü ile dikkatleri üzerine çeken ve gittikçe iki muarız arasında şahsi boyuta sıkışan tartışmanın aslına dönmesi için tam yerinde bir müdahale gibidir.

Hüseyin Cahit, net ifadelerle meselenin özüne dair hazırladığı yazısında *Türkçe Şiirler* ile ilgili sorular sorar. Yazar yazısının başında da belirttiği gibi yanlış anlamalara sebep olmamak için tamamen samimi bir üslupla yazmıştır. Servet-i Fünuncu kimliğiyle bilinen Hüseyin Cahit'in *Türkçe Şiirler* etrafında gelişen polemikten aklına takılanları soru şeklinde sıraladığını görürüz.

Hüseyin Cahit yazısına önce iyi niyetini ifadelerle başlar. Muhatabına sadece "Bey" diye hitap etmesinin, başkalarının kullandığı "doktor" veya "feylosof" sıfatlarını neden kullanmadığını kısaca açıklayıp maksadına geçer.

Hüseyin Cahit, devrin hâkim sanat anlayışına sahip bir kişi olduğundan kendisi gibi sandığı Rıza Tevfik'in Mehmet Emin ve şiirlerini övmesine inanmamıştır. Bu konudaki makaleyi dergide ilk okuduğunda, Rıza Tevfik'in "mystification" yaptığını sanmıştır. Yani Rıza Tevfik'in fikirlerinde ciddi olmadığını ama Mehmet Emin'i de kırmamak için kibarlık yapıp asıl fikirlerini sakladığını zannettiğini söyler. Ama zamanla Rıza Tevfik'in ciddi olduğunu görür.

Hüseyin Cahit, Rıza Tevfik'in bu düşüncelerine inanmakta o kadar zorlanır ki onun alay ettiğini zanneder. Bunun üzerinde Rıza Tevfik'in, Mehmet Emin'i korumadaki azmi, yazarın Rıza Tevfik hakkındaki düşüncelerini iyice sarsmıştır. Kendisinin Rıza Tevfik'i anlamakta ve takip etmekte geri kaldığını düşünür.

Hüseyin Cahit bu durum tespitinden sonra kendini eleştirmeye başlar. Uzun zamandır edebiyatın ve ilmin içinde olmasına, Türkçeyi ve Türkçe oluşturulmuş her

¹⁵⁷ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, Nu. 42, s.11-13.

edebi hareketi takip etmesine rağmen yanı başında, yeni doğmuş olan Türk edebiyatını nasıl fark etmediğine hayret eder. O kadar ki bu edebiyatı Avrupa'dakiler bile alkışlamıştır. Bu gafletinden rahatsızlık duyduğunu belirtir ve düşüncelerini şu şekilde açıklar. Kendisinin şair olmadığını, şair olsa bile, mesleğine aşırı bağlılıktan başka bir çığırın açılmasına karşı çıkacak kadar şairliğe düşkün olmayacağını ifade eder. Onun bu akıma gafil kalmasının nedeni dikkatsizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu polemik sayesinde Avrupalı müsteşriklerin fikirlerini öğrenmiş ve kendi ülkesinde gelişen bu çığırını bilmediği için kendini eleştirme dürüstlüğünde bulunmuştur. Mehmet Emin'in şiirlerini önceden beri okuduğunu söyleyen Hüseyin Cahit artık daha dikkatli okuyacağını ifade eder.

Hüseyin Cahit kendi durumunu açıklayıp kendini eleştirirken bir anlamda da A. Naci'yi de eleştirmektedir. Şair olsa da şiirine aşırı bağlılığı nedeniyle başka bir çığırın açılmasının karşısında durmayacağını ifade eden cümleleri A. Naci için ciddi bir eleştiridir.

Sözü polemige getiren yazar, polemigin özünden kaydığını ifade eden şu cümleyi kullanır; “*Zihnimi bütün bütün karıştırdı.*”¹⁵⁸ Okuduklarından ve duyduklarından yazarın aklı karışmıştır. O da bu okulun “sağdııcı” olarak gördüğü Rıza Tevfik'e başvurmayı en doğru yol olarak görür.

Hüseyin Cahit, eleştirmeye kendinden başlamış, Naci ile devam etmiş sıra Rıza Tevfik'e gelmiştir. *Türkçe Şiirler* ile ilgili aklına takılanları Rıza Tevfik'e sormak isteyen yazar, onun ayrıntıda boğulup yine aklını karıştırmamasından korkar. Konuyu dallandırıp budaklandırmanın Rıza Tevfik'in zayıf noktası olduğunu söyler. Hüseyin Cahit bu korkusundan emin olmak için ise sorularını kısa ve net cümleler halinde hazırladığını ifade eder ve muhatabından bunlara evet/hayır şeklinde kısa cevaplar vermesini rica eder. Bu şekilde konuyu daha iyi anlayabileceğini düşünen yazar aksi takdirde yine başarısız olmaktan korkar.

Hüseyin Cahit, bundan önce yazılmış her şeyi bir kenara koyup Rıza Tevfik'e sorularını yöneltir. Bu sorular özetle şu şekildedir;

¹⁵⁸ Çocuk Bağçesi, a.g.m. s. 12.

Bu yeni edebiyat anlayışı “nesir”i de kapsıyor mu, bu anlayışla yazılan şiirleri alim veya cahil herkes anlayacak mı, bu şekilde bir eser oluşturmak için hep Türkçe kelime mi kullanmak gerek, başka dillerden kelime kullanabilirsek bunların miktarını nasıl belirleyeceğiz, bu yenilik hem şekil hem de esasa aittir, değil mi, hece vezni her hissi ifade edebilir mi, bu yeni akımın şekildeki yeniliğini anlayabiliriz ama aslındaki yeniliği nasıl anlayacağız, Mehmet Emin Bey’in şiirleri tamamen Türk fikir ve hissi gibi mi algılamalıyız?

Madde madde sıralanan bu yedi soruyu daha açık ve detaylı şekilde alıntılama yoluna gitmedik. Çünkü değerlendirmemizi bitirmeden önce belirtelim ki bu makaleden sonra ele alacağımız, A. Naci’ye ait makalenin yayınlanmasıyla kıyamet kopmuş ve dergi devlet eliyle kapatılmıştır. Bu nedenle Hüseyin Cahit’in meselenin özüne dair bu güzel soruları cevapsız kalmıştır.

Hüseyin Cahit yazısının sonunda Rıza Tevfik’i kısa yazması konusunda tekrar uyararak anladığı takdirde kendi düşüncelerini söyleyeceğini belirtir ve yazısını noktalar.

Uzun zamandır devam eden, edebiyatseverlerin kafasını karıştıran ve muarızları arasında şahsi boyuta sıkışan polemiğin son adımı A. Naci’nin Rıza Tevfik’e verdiği cevapları içeren makalesidir. Rıza Tevfik, önceki makalesinin sonuna doğru Avrupalı aydınların ismini vererek onları kendinden daha iyi tanıyan birine rastlamadığını söylemişti. Yazısının sonunda imzasını da “*Bakon’un Şâkird-i Ma’rifeti*” şeklinde atmıştır. A. Naci eleştiriye buradan başlar ve daha önceki yazılarında hiçbir zaman doğrudan muhatap almadığı Rıza Tevfik’in bu kez adını kullanır. “Bakon’un Şâkird-i Ma’rifeti Rıza Tevfik Bey’e”¹⁵⁹ başlıklı yazısında Rıza Tevfik’in cevap istediği sorulara cevap verir.

A. Naci, altı haftadır devam eden polemik ile ilgili basit bir konuyu aralarında çözüme ulaştırmadıkları için kendisinin şair olmaktan, Rıza Tevfik’in ise filozof olmaktan utanması gerektiğini söyleyerek yazısına başlar. İkisinin de inatçı insanlar olduğunu belirten Naci, işin şahsa dökülmesinde muarızını suçlar. Rıza Tevfik’in her fırsatta kendini övdüğünü hatta kendini övmeye açık olduğunu söyler ve üslubunu

¹⁵⁹ Çocuk Bağçesi, 1. Sene, nr. 43, s. 1-8.

eleştirir. A. Naci, muarızının üslubunu bazen çok hareketli bazen de çok yüksekten bakar olduğunu söyler. Üslubunun sorgular şekilde olmasına ve Rıza Tevfik'in memlekette ilim, sanat ve felsefeden herkesten ileri olmasına hayran kaldığını alay yollu eleştirir.

A. Naci, muarızının bilgi birikimine gelince onun çok okumuş olduğunu hatta bunu basit bir örnekle anlatmak isterse zihninin bir ilim kataloğu olduğunu söyler. Bunun hemen ardından da ilmin sonsuz olduğunu düşünenlerin Rıza Tevfik'in aklında şimdilik bir eksik olduğunu anlayacağını ekleyerek eleştirilerine devam eder. Rıza Tevfik'in yaşına kastederek zamanla eksiklerini tamamlayacağını ifade eden Naci, yaş konusunda daha önce Rıza Tevfik'in Naci'yi alay etmesine cevap verir.

Rıza Tevfik, makalesinin başında polemikten ötürü kendisini yüz yıl savaşında gibi hissettiğini söylemişti. A. Naci de muarızını “madem savaştasın savaş bitince de “Rönesans”ın kapısını da Mehmet Emin'in *Türkçe Şiirler*'i ile açarsın” diyerek iğneler. Ardından da herkesin onu kabul etmek için hazır beklediğini söyleyerek muarızının hayal dünyasında yaşadığını söylemek ister.

A. Naci, bu şahsi eleştirilerinden sonra sözü Rıza Tevfik'in üslubuna getirir ve kalemin Chateubriand* kadar mağrur olduğunu söyler. Rıza Tevfik'in ilk makalelerinde yeni gelişen bu edebiyatı bir küçük kıza benzettiğini hatırlatarak onun bu mağrur kaleminden damlayan cevherlerle ona gerdanlıklar hediye etmesini tavsiye eder. Bu gibi pek çok şahsi eleştiriyi de sıralayan Naci, bunlara ne gerek olduğunu sorar. Sorunun çözümünün bunlarda olmadığını, Rıza Tevfik'in üstat kabul ettiği kişilerin böyle davranmadığını söyleyerek üslubundan, nezaketsizliğine kadar önceki makalede geçen pek çok şahsi konuya değinir.

A. Naci şahsiliği eleştirirse de şahsi eleştirileri bırakmaz ve Rıza Tevfik'in Hegel*'in olmayan çocuklarından bahsettiğini söyler. Bu durumda şaşı bakıp aykırı gören kendisi değil muarızdır. Rıza Tevfik'in Batılı aydınlara olan hakimiyetini aşağılayan A. Naci, ortaya attıklarının da kendi fikrinden başka bir şey olmadığını

* François-René de Chateaubriand: Fransız yazar, politikacı ve diplomat. Fransız edebiyatında romantizmin kurucusu kabul edilir. tr.wikipedia.org/wiki, (24/08/2013).

* George Wilhelm Friedrich Hegel: Alman filozof.

söyler. Onu halkın vicdanını telkin edebilmek adına hiçbir şeye sahip olmadığını iddia eder.

Türkçe Şiirler konusuna tam isim vermeden değinen yazar, Rıza Tevfik'in yeni keşfettiği prensipleri ile kayıp hazinelerin anahtarını elinde tuttuğunu söyleyerek, bu anahtarla ilim sahnesine sade dilin hikmetlerini saçtığını söyler. Öyleyse edebiyat bu güne kadar garip bir şekilde gidiyordu, bugün doğal gidişine ulaşmıştır der.

Eleştiri kalabalığının arasında söz yine herkes tarafından anlaşılma konusuna gelir. Önceki yazısında Köroğlu Destanı ile *Türkçe Şiirler*'in eşit olduğunu söyleyen A. Naci bu yazısında bu şiirlerin Köroğlu Destanı, Aşık Garip efsanesi gibi ürünlerin "mâba'd-ı kemâli" olamayacağını söyler. Çünkü içerik ve fikir açısından bu iki kitabın arasında çok uzun fark olduğunu ifade eder. Ayrıca zaman içinde gelişim sağlandığını düşünen biri için Mehmet Emin'in zekasını Köroğlu'nun zihniyeti ile aynı tutmak anlamına gelen bu hareket mantıksızdır. A. Naci'ye göre bir eserin bir sınıf tarafından kabul görmesi, eserin yazarı ile o sınıfın seviyesini birbiri ile ilişkili olduğuna delildir. Öyleyse birisi çıkıp da *Türkçe Şiirler* Aşık Garip efsanesinden daha güzeldir dese bu Mehmet Emin için bir övgü olamaz.

A. Naci, bu görüşlerinden sonra Rıza Tevfik'in kendisinin *Beyaz Geceler* şiiri ile *Anadolu'dan Bir Ses* şiirini karşılaştırmasına değinir. *Anadolu'dan Bir Ses* şiirinin sosyal bir şiir olmasından çok bir destan bir romans olduğunu iddia eder ve kendi şiiri ile kıyas kabul etmediğini söyler. Romans şiirler yazarlar için dünyanın hiçbir yerinde heykeller dikilmediğini söyleyen A. Naci, bu fikrini Hippolyte Taine*'nin fikriyle güçlendirmeye çalışır. Taine'ye göre bu tür şiirler unutulmaya mahkumdur.

Bu fikirlerinden sonra A. Naci, Rıza Tevfik'in önceki makalelerinde çok iddialıca konuştuğu halde son makalesinde daha ılımlı bir dil kullandığını söyler. *Türkçe Şiirler*'in anlaşılması konusunda Rıza Tevfik'in fikirlerini beyan etmek için böyle bir fırsatı beklediğini hatırlatarak bunu önceden söylemiş olsaydınız mesele bu kadar uzamazdı der. Rıza Tevfik'in *Türkçe Şiirler*'in anlaşılana var anlaşılmayana var demesi üzerine bunların anlaşılmayanlarını kime yazdıklarını sorar. Şiiri

* Hippolyte Adolphe Taine: Fransız düşünür, eleştirmen, tarihçi.

anlamayanlara anlatmak için yazdıklarını söylemelerine rağmen Mehmet Emin’i savunduğunu söyleyen A. Naci, muarızına şu soruyu yöneltir. “kimi savunuyorsunuz, nasıl savunuyorsunuz?”

Şiirde el çabukluğunun, kolaylık sağladığını ama konuların ayrıntılarına geldiğinde aynı imkanı sağlamadığını söyleyen A. Naci, bu şiirleri Koroğlu seviyesine indirenin Rıza Tevfik olduğunu söyler. Yani *Türkçe Şiirler*’i basitçe karalanmış eserler olarak görür. Ona göre şiir ilminde yüzeysel olan bu anlayış detaylara gelince cevapsız kalmaktadır.

Meselenin özü olan hece-aruz konusuna değinen yazar, Rıza Tevfik’in bu konuda pek çok şey söylediğini ama aslında “kâmilen” sustuğunu söyler. Yani ona göre anlattığı her şey boştur. Rıza Tevfik’in bu konuda susmasının sebebi ise hecenin aruza göre “yavan” bir vezin olmasındandır. Yazara göre aruzun üstünlüğünü kabul etmeyi kabullenemeyen Rıza Tevfik’in, heceyi savunduğunda da kulaklarının rahatsız olduğunu kabul etmesi gerekir. Rıza Tevfik’in önceki makalesinde hece-aruz konusuna değinmemesini eleştiren A. Naci, onu iyice hırpalır.

A. Naci, Rıza Tevfik’in onun adını Kamus-u Alâm’da aradığını ama bulamadığını söylemesi üzerinde kendisinin şöhret merakından olmadığı için bulamadığını söyler. A. Naci de Rıza Tevfik’in adını aradığını ama ancak *Ma’lumât* gazetesinde bulduğunu bu nedenle Rıza Tevfik’in yazılarını okumadığını ifade eder. Onun böyle yerlerde yazdığını gördüğü için hürmet etmekte tereddüt ettiğini belirten yazar, bu şekilde Rıza Tevfik’in tereddütlü davrandığı noktadaki eleştirisine cevap verir.

A. Naci, Rıza Tevfik’in bahsettiği gizli mektubu alaya alır ve yolcu idik ama yolumuzu şaşırık der. Rıza Tevfik’in karşılaştığı insanın şahsi fikirlerini karikatür haline getirdiğini sonra da haklı görünmeye çalıştığını söyleyerek bunun ahlakta bir yeri olup olmadığını anlamak için gönderdiği “terbiye-i etfâl” kitabına baktığını ama onda böyle bir şey bulamadığını söyler.

A. Naci, yazısında kullandığı kinayelerin onu rahatsız etmesine şaşırır ve Rıza Tevfik’e “insanlığa hizmetini böyle mi yapıyorsun?” der. Sosyal fayda noktasında Rıza Tevfik’in *Zavallılar* adlı şiiri örnek vermesini eleştirir ve hatta

onunla alay eder. Bu şiirlerin insanların acılarını dindirip yaralarını sarmak yolunda orta çağ aşıklarının ipek mendilleri gibi faydasız olduğunu söyler. Muarızının siyah hülyalarının kendisini gece bahçesine benzemediğini ifade ederek Rıza Tevfik’i iyice hırpalar. Onun bir delikte bulunduğunu ve oradan *Türkçe Şiirler*’in kıymetini söyleyip durmasını tavsiye eden yazar, kendisi gibi düşünmenin Rıza Tevfik’in işine gelmediğini söyler.

Hatırlanacağı üzere Rıza Tevfik, Naci’ye sorularını altı madde halinde hazırlamıştı. Naci bu soruları esas konudan uzakta yorumlar olarak görür ve bunlara cevap vermeyi dergiyi boş sözlerle doldurmak olacağını söyler. Emin Bey’in şiirleri hakkında konuşmayacağını belirten Naci, konunun ciddiyetinin tamamen kaybolduğunu ifade eder.

Naci yazısının sonuna kadar asıl konuya dair hiçbir şey söylemeden şahsi eleştiri ve aşağılamalarına devam eder. Biz konumuzla ilgisizliğinden dolayı bu kısımları kısaltmayı tercih ettik. Ancak Naci’nin derginin kapanmasına sebep olan sözlerini aktarmakta fayda görüyoruz.

Türkçe Şiirler konusu çok tarafından çekiştirilerek pek çok köşeye dağılmıştır. Ancak genel bir bakışla bile tespit edilecek bir şey var ki, muarızların ikisinin de insanlık ve toplum ile ilgileri farklıdır. Aynı fikirde birleşemeseler dahi ikisi de kendine göre bir sosyal fayda prensibine sahiptir. Rasim Haşmet’in, A. Naci ile ilgili yazdığı eleştiri yazısında da onun insanlığın dertleriyle uğraştığını ve bu uğurda pek çok şeye katlandığını söylediğini çalışmamızın ilgili bölümünde ele almıştık. Zaten polemik’in bardağı taşıran son damlası da sosyal fayda meselesinden çıkar.

A. Naci, çoğu kişisel eleştirilerini söyledikten sonra konunun ciddiyetini kaybettiğini belirtir ve muarızına cevap vermeyeceğini söyler. Ancak istibdat idaresinin gözüne takılan aşağıdaki sözleri derginin ceza kapanmasına neden olacaktır.

“Fakat bakınız bir kere ve insaf ile bakınız azizim! Ortada insanıyeti tahrip eden turnaklar, vicdanları inleyen fâcialar, bütün bir tarih-i şan ve şerefın ebediyen topraklara karıştığı saatler, evet bütün bunlar sessiz ve sedasız bir surette

ağlayarak, hiçbir imdat ve teselli bulamayarak takrir-i âlâm derken sizinle ben, karşı karşıya neler düşünüyor ve neler müdafaa ediyoruz.”¹⁶⁰

A. Naci bu ifadelerinden sonra Batılı aydınlar ile ilgili bazı noktalarda şahsi eleştirilerine devam ederek yazını sonlandırır.

İlk görünüşte zararsız görünen bu satırlar derginin kapanmasına neden olan satırlardır. Fethi Tevetoğlu *Ömer Nâci*¹⁶¹ adlı kitabında Necip Necati'den naklettiğini belirttiği şu satırlar bizi daha iyi aydınlatır.

*“Bu sıralarda Reval Mülâkatı ile sınırları çizilen Rumeli'nin tâlii mevzu-ı bahis oluyordu. Ömer Nâci Bey'in son yazısında (Rıza Teyfik Bey'e cevab olarak) “büyük bir târih-i şân ü şerefîni kara topraklara serildiği bu hazin günlerde bunlarla mı uğraşacaktık?” meâlinde bir ibâresi Sarayı ayaklandırdı. Sansör, gazetemizin kapanmasını vilâyete emretti. Evimi bastılar; kitaplarımı çuvallarla hükümet konağına taşıdılar...”*¹⁶²

Görüldüğü üzere dergi Selanik'te çıksa bile istibdadın gözünden bir şey kaçmamıştır. Bu olaydan sonra suç üzerine kalan A. Naci Paris'e kaçar. Derginin imtiyaz sahibi ve müdürü de bir süre görünmemeyi tercih ederler. Dergi üç yıl sonra basın özgürlüğü içinde tekrar yayınlanmaya başlar.

¹⁶⁰ Çocuk Bağças, a.g.m. s. 7.

¹⁶¹ Fethi Tevetoğlu, *Ömer Nâci*, MEB Yayınları, İstanbul 1992.

¹⁶² Fethi Tevetoğlu, a.g.e. s. 49.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk eleştiri tarihi zorlu yollardan geçerek günümüze ulaşan bir mirasa sahiptir. Bu miras eleştirinin bize girişi ve bizde kavranışıyla doğru orantılı olarak ilk bakışta anlaması güç bir derinliğe sahiptir. Bu bakımdan eleştiri tarihimizi daha iyi anlayabilmek adına yapılan bu çalışma aslında sadece eleştiri türüyle değil Türk dili ve Türk edebiyatının tarihi gelişimi ile yakından ilgilidir.

Dil ile verilen ürünlerin toplamını ifade eden edebiyat, şüphesiz dildeki hareketlerden etkilenir. Aynı şekilde dil de edebiyattaki değişikliklerden nasibini alır. Tüm edebiyatların ve dillerin tarihi için geçerli olan bu kanun, Türk dili adına edebiyatta başlayan bir çığırın tüm ülkeye hitap edecek kapasiteye ulaşmasından ötürü edebiyatımız için ayrı bir önem taşır. *Türkçe Şiirler* yayımlandığı dönem itibariyle hem Türk edebiyatının hem Türk dilinin hem de dünya üzerindeki Türk varlığının geleceği adına kaderî bir noktada durur. Mehmet Emin'in 1897 Türk-Yunan savaşı münasebetiyle yazdığı "*Anadolu'dan Bir Ses yahut Cenge Giderken*" adlı şiiri ile başlayan bu akımın vizyonu sadece edebiyatla sınırlı kalmaz.

Osmanlının son dönemlerinde yukarıdaki savaştan önceki savaşları kaybettiği ve ülkede karamsar bir havanın hakim olduğu bilinir. Ancak zaferle sonuçlanan Yunan savaşından sonra, devleti kurtarmak adına çıkış yolları deneyen padişah, dünyada yükselen değerlerin milliyetçilik olduğunu fark etmiş ve sansür bağlarını az da olsa gevşetmiştir. Bu durum şüphesiz *Türkçe Şiirler*'in işlev bakımından değerini çok daha ileriye götürür. Bu şiirler halka yaşama sevinci aşıladığı gibi, halkın insanlığa dair ümitlerini de ayakta tutmak için hayatî bir görev üstlenmiştir. Belki de bu yüzden, başka herhangi bir zamanda yayımlanması durumunda alacağı tepkiden daha fazlasını almıştır. Bu nedenle *Türkçe Şiirler*'i ve derginin tüm yayın hayatı boyunca yaşadıklarını bu gerçeği göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir.

Ancak sansür gevşese dahi tamamen bitmez. Sansür altında bunalan genç edebiyatseverlerin Selanik'teki edebî çalışmaları edebiyat hayatını canlı tutar. Mehmet Emin, *Bağçe* ve *Çocuk Bağçesi* dergilerinden başka dönemin önemli yayın organlarında da yayınladığı *Türkçe Şiirler*'i *Çocuk Bağçesi*'nde yayınlamaya başladığında yurt içinden ve yurt dışından pek çok aydının takdirini toplamıştır. İlk

bakışta derginin de Mehmet Emin'in de derginin kapanmasına sebep olacak kadar büyük bir kavgaya neden olmak istemediği düşünülebilir. Ancak basın hayatındaki bazı politikaların yazarlar üzerinde etkili olabileceği fikrini de göz önünde bulundurmamak gerekir. Polemiğin istikrarsız tarafı Rıza Tevfik, olaydan uzun bir zaman sonra bir dergiye verdiği röportajda bu polemiğin derginin tiraj kaygısıyla düzenlediğini söylemiş olması bu fikrimizi destekler. İhtimal vermek istememek de basın hayatının bu tür oyunlara da sahne olduğunu bilerek bu polemige yaklaşmak, polemiğin kısa zamanda şahsileşmesini daha iyi çözmemize imkan sağlar. Buna ek olarak *Türkçe Şiirler*'in aldığı olumlu tepkilerin yanı sıra olumsuz tepkilerin de haklı yönlerinin olduğunu belirtmek tarafsızlık adına gereklidir. Bu olumsuz tepkilerden biri Mehmet Emin'in şiirlerinde lirizm eksikliğidir. Sanat adına ciddi bir eleştiri olan bu durumu *Türkçe Şiir* taraftarları cevaplayabilmiş değil. Diğer bir eleştiri ise *Türkçe Şiirler*'in dili ile önemli konuların yazılamayacağı konusudur. Dil ve tasfiye konusu ile de bağlantılı olan bu eleştiri dilin sadeleşmesinin zamana ihtiyacı olduğu gerçeğinden hareketle ele almak gerekir. Çünkü sade Türkçe'nin önemli konulara dair bir kelime hazinesi biriktirmesi zaman içinde göstereceği varlığıyla ilgilidir.

Yükselen küresel değerlerin engellenemeyen etkisi Türk edebiyatını kökünden sarsarken Türk dili de bu sarsılmadan fazlasıyla etkilenir. *Türkçe Şiirler*'in oluşturduğu bu etkinin, Türk dilinde ve Türk edebiyatında ezber bozduğu noktalara değinmekte fayda vardır.

Türkçe Şiirler etrafında kopan polemik ana hatları itibariyle dört konu üzerine temellidir. Bunlardan ilki vezin konusudur. A. Naci'nin de ilk itiraz ettiği konu olan hece vezni konusunda altı yüz yıllık bir edebiyatı arkasına alan eski edebiyatçıların heceyi başarısız görmesi bir dereceye kadar makul sayılabilir. Ancak yeni edebiyat taraftarlarının karşı çıktığı nokta, şu ana kadar başarısız olmuş –veya başarısız sayılmış- bir enstrümanın ebediyen başarısız olacağına dair olan kalıp yargıdır. Rıza Tevfik'in bu temele dayanarak savunmaya çalıştığı hece vezni, maalesef A. Naci ile aralarında sanata olan kabiliyet gibi şahsî bir konuya sıkışmış ve akim kalmıştır.

Polemiğin bir diğer ayağı *Türkçe Şiirler*'in herkes tarafından anlaşılması konusudur ki çok gürültü barındırır. Bu şiirlerin kime hitap ettiği, kimlerin bunu

yazabileceği, bu bir okul ise eğitiminin nasıl olacağı gibi konular yukarıda Hüseyin Cahit'in de yazısında sıraladığı gerçeklerdir. Ancak bu konu da muarızların benliklerine feda edilmiş ve Hüseyin Cahit bu önemli sorularına cevap bile alamamıştır.

Değinmek gereken bir diğer nokta muarızların sosyal anlayışlarıdır. Bu konu polemikten ziyade tarafların yetişme şartları ve dünya görüşleri ile ilgilidir. Şüphesiz her iki taraf da halkına faydalı olmak isteyen insanlardır. Ancak her ikisinin de sosyal fayda anlayışları farklıdır. A. Naci halkına edebiyat anlamında faydalı olmak isterken onlara elifba öğretmek suretiyle, kendine doğru yükseltmeyi; Mehmet Emin ve Rıza Tevfik ise halka yararlı olmak için onların seviyesine inme fikrini benimsemişlerdir. İşte bu noktada muarızlar arasındaki ayrılık şiire ve edebiyata bakışlarını da belirler.

Polemiğe yaklaşım noktasında sağduyulu davranmanın uygun olduğunu düşünüyoruz. Bu konuda herhangi bir tarafı hatalı bulmayı makul görmüyoruz. Çünkü dünya görüşü çabuk sahip olunamayan, hemen değişilemeyen bir fikir dünyasıdır. A. Naci ile Rıza Tevfik arasındaki bu derin ayrımın Rıza Tevfik'i haklı çıkaran tek şey siyasî ve kültürel açıdan milliyetçilik akımının yükselen bir değer olmasıdır. Yoksa bir milleti eğitmek için tarafların benimsediği her iki yol da yerine göre makuldür, işlevseldir. Bu nedenle her hangi bir yöntemi övüp diğerini yermek bu noktada uygun değildir.

Polemiğin en can alıcı konularından diğeri de Türkçeciliktir. Dönemine göre "tasfiye-i lisan" konusuyla paralel yürüyen bu konu, polemik esnasında Rıza Tevfik'in yanlış anlaşılmasına neden olur. A. Naci, Rıza Tevfik'in *Türkçe Şiirler*'deki sade dil anlayışını benimsemesini, dilden yabancı kelimeleri atma amacı olarak algılar ve onu şiddetli şekilde eleştirir. Rıza Tevfik tasfiye konusunda gündeme gelen bu fikre karşı olduğunu açıklar ve kendini aklamaya çalışır.

Dilin millileştirilmesi adına II. Meşrutiyet döneminde dildeki yabancı kelimelerin atılması, sadece Türkçe kelimelerin kullanılması şeklindeki bir öze sahip olan tasfiye fikri, dönemine göre sıra dışı bir fikirdir. Tartışmaların polemiğe etkisi ise millî bir edebiyat oluşturmak için *Türkçe Şiirler*'in sade dilini benimseme

tavrında görülür. Rıza Tevfik daha önce başka yerlerde ve polemik münasebetiyle yazılarında belirttiği üzere tasfiyeden yana değildir. Ancak millî bir edebiyat oluşturmak için *Türkçe Şiirler*'in dilinin bu edebiyatın dili olması gerektiğine inanır. Edebiyatımız için bu adımın hayati önem taşıdığını düşünür. Bu dönemde kopan tasfiye tartışmalarını da göz önüne alacak olursak Rıza Tevfik'in davranışını inisiyatifli olarak değerlendirebiliriz. Çünkü Rıza Tevfik, yazılarında tasfiyeden taraf olmadığını dile getirmiştir. Yani o dönemde de çok tartışılan terimleri atma konusunda tasfiyeye karşıdır. Ancak millî bir edebiyat oluşturmanın gereğine de inanır. Bu nedenle *Türkçe Şiirler*'in arkasında durur. Günümüzde bile herkesin hem fikir olamadığı bu konuya kullanım pratikliğini önceleyerek yaklaşmak, çözüm için atılacak önemli bir adım olacaktır düşüncesindeyiz.

Tasfiye konusu, polemikte geçen süs konusunu da içerir. Aslında bu konu yine dünya görüşü ile ilgilidir. Çünkü her kişinin estetik anlayışı, bunu hayatına ve sanatına uygulaması farklıdır. Bu farklılığı göz önünde bulundurarak konuya yaklaşmak gerekir. A. Naci ve arkadaşlarının uzun yıllar sanat anlayışı olarak benimsedikleri süslü ifadelerden vazgeçmeyi göze alamamaları *Türkçe Şiirler*'e mesafeli durmalarına neden olan bir başka etkidir. *Türkçe Şiirler*'i takdir eden ve beğenen Tevfik Fikret'in de yabancı kelimelerle dolu Osmanlıcadan ayrılmaya, onu yabancı unsurlardan temizlemeye kıyamadığını söylemesi eski edebiyat taraftarlarını anlamak için yeterli bir delildir. Bu yaklaşımdan ötürü onları suçlamak yaşananları anlamak ve tarafsız yaklaşmak adına bize yardımcı olmayan bir tutum olur.

Polemiğin bu noktaları şüphesiz bir hamlede değiştirilecek bir şey değildir. Edebiyatın sosyal boyutu, ne kadar gerekli ve acil olursa olsun, millileşme düşüncesini zamana emanet eder. Zaman içerisinde A. Naci ve onun gibi düşünenlere mantıklı gelmeyen noktalar açıklığa kavuşmuş, dil ve vezin unsurları sanatçıya dayatılan bir yaptırım olmaktan çıkıp sanatçının tercihine bırakılmıştır.

Bugün geldiğimiz noktada edebiyat tarihimizin kazanımlarını görebiliyoruz. Ancak bu tartışmanın bize gösterdiği farklı bir nokta ise şüphesiz Türk aydınlarının üslup konusundaki sıkıntılarıdır. Rıza Tevfik'in yazılarında A. Naci'ye hitap etmekte bile bir istikrar sağlayamaması, muarızının düşüncelerini çarpıtma yoluna gitmesi ve Ali Canip'in eleştirdiği gibi mağrur tavrı buna örnektir. Polemiği bir fikir

alışverişinden çıkarıp şahsî boyutlara sıkıştırarak, fikirlerle beslenmesi gereken edebiyat iklimini sansürle bundan mahrum eden bu tavırlardır. Bunda A. Naci'nin de mağrur ve alaycı bir üsluba sahip olmasının katkısı şüphesizdir. Aydın kimlikler için olumsuz sayılan bu tutum ile ilgili çözüme günümüzde dahi ulaşılabilmiş değildir. Kişinin şahsî erdemine ilgili olan bu tutumun akademik eğitimle ilgili olmadığını bu polemikten de anlıyoruz. Bu nedenle Türk aydınının bu zaafını göz önünde bulundurmamak edebiyat tarihimizden alınacak verim adına önemli bir davranış olur.

Ancak zaman rolleri değiştirmiştir. A. Naci hayatını insanlığın kurtuluşu yolunda feda ederken Rıza Tevfik taraf değiştirir. Üslubunda ve fikirlerinde görülen istikrarsızlığı hayatında da yaşayan Rıza Tevfik, *Türkçe Şiirler*'in en ateşli taraftarı olduğu halde bu şiirlerin dayandığı millî duygulara muhalif bir yaşantıyı tercih eder. Bu yönüyle Rıza Tevfik ne kadar savunması ile *Türkçe Şiirler*'e dikkat çekmeyi başarsa da tarihimizde pek de hoş olmayan bir yer edinir.

Doğru bildiğinde inat etmek ve sevdiği bir şeyin yanlısını, yediği bir şeyin doğrusunun görmeyecek kadar yoğun bir duyguya sahip olmak bu dönemde eleştiri ve polemik yazan aydınların en büyük kusurudur. *Türkçe Şiirler* bu aydın karakterlerin elinde belki döneminin üstünde bakıldığında abartılmış bir konudur. Ancak her kişi ve olay dönemiyle ele alındığında gerçek anlamına kavuşur. Bu nedenle bu şiirler, *Genç Kalemler*'in varmak istediği noktaya kapı açması, yaşanabileceklerin mikro planda provası sayılması ve en önemlisi Türk milletinin benlik oluşumunda temel taşlardan biri olması gibi değerleri barındırır. Batıya erken açılan Selanik'ten Türkiye'ye erken açılan bir edebiyat doğmuş ve bu edebiyat, ülkesinin kaderinde söz sahibi olmuştur.

Çalışmamızın sonunda konumuzdan farklı iki boyutuna da değinmekte yarar görüyoruz. Bunlardan biri Selanik'in Türk edebiyatı ve Türk modernleşme tarihindeki konumudur. Coğrafi, kültürel, etnik ve sosyal pek çok yönüyle zamanından ileride bulunan Selanik, insanların ve aydınların zihnindeki İstanbul tabusunu yıkmakla modernleşme yolundaki en büyük adımı atmıştır. A. Naci'nin okul arkadaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün de Selanik'te doğduğunu göz önünde bulundurmamak, ilgililer adına bu konuyu yeterince cazip kılar.

Konumuza uzak olsa dahi öneme sahip olan diğer konu ise Türk basınının dilidir. Bilindiği üzere ülkemizde basın modernleşme çalışmalarıyla paralel gelişmiştir. Bu nedenle bu çalışmalardan çok etkilenmiştir. Ancak bakış açımızı değiştirdiğimizde basının modernleşmede başrol oynadığını da fark ederiz. Şinasi ve Namık Kemal'den itibaren başlayan edebiyatımızda ve dilimizde millileşme gayretleri basın organları vasıtasıyla halka iletilmiştir. Bu nedenle Türk basınının dili temelinden itibaren millî bir hedef barındırır. Bu özellik de onu eski karşı verilen mücadelede çok özel bir yere taşır. Basın çalışmalarına, Türk edebiyatına bir tür ve millî bir kimlik kazandırma noktasından yaklaşmak, basın tarihini bu pencereden ele almak ilgililerini bekleyen farklı bir araştırma konusudur.

KAYNAKÇA

- “Bağçe”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergah Yayınları, C. 1, İstanbul 1977, s. 283.
- Bağçe Dergisi*, S:1-20, Y:1 Eylül 1325-26 Ağustos 1326.
- Bağçe Dergisi*, S:1-52, Y:21 Temmuz 1324-26 Ağustos 1325.
- Çocuk Bahçesi*, S:1-43, Y:13 Kanunusani 1320-1 Kanunuevvel 1321.
- DİLMEN, İbrahim Necmi. “Türkçe Şiirler Cereyanına Bir Bakış ve 1905 Edebi Hareketi”, *DTCF Yıllık Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1940-41, s. 49-71.
- ERCİLASUN, Bilge. *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995.
- ERCİLASUN, Bilge. *Servet-i Fünun’da Edebî Tenkit*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.
- ERTUĞ, Hasan Refik. *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1960.
- FİLİZOK, Rıza. “Ali Canip Yöntem Hayatı, Yazı Hayatı, Kültür Çevresi, Kişiliği”, ss. 1-44, <http://www.ege-edebiyat.org/docs/531.pdf> (08/03/2013)
- GÖKÇEK, Fazıl. “Çocuk Edebiyatında Öncü Bir Yayın: Çocuk Bahçesi”, *Türk Halkları Edebiyatı II. Uluslararası Çocuk Edebiyatı Kongresi Kitabı*, Kafkas Üniversitesi, Bakü, 13-15 Kasım 2008, I. Kitap, s.438-445.
- GURBETOĞLU, Ali. “II. Meşrutiyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Ahlâk Eğitimi ve Ahlâkî Değerler (1908-1918)”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: IV, Sayı:1, Haziran 2007, s. 81-101. <http://efdergi.yyu.edu.tr> (13/02/2013.)
- İNAL; İbnü’l Emin Mahmut Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*, 4. Cilt, Dergah Yayınları, İstanbul 1988.
- KOLOĞLU, Orhan. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

- KURDAKUL, Şükran. *Çağdaş Türk Edebiyatı-I*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1994.
- KÜR, İsmet. *Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991.
- SEVGİ, Ahmet ve Mustafa Özcan. “Ömer Seyfettin’le Nasıl Tanıştık?”, *Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, Tablet Yayınları, Konya 2005, s. 858-9.
- SEVGİ, Ahmet ve Mustafa Özcan. “Selânik’te 10 Temmuz Sabahı”, *Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, Tablet Yayınları, Konya 2005, s. 683-6.
- ŞENGÜL, Abdullah. “Edebî Eleştiri”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2007, s. 567-590.
- ŞİMŞEK, Hüseyin. “XIX. Yy Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 151, s. 168-180.
- TANSEL, Fevziye Abdullah. *Mehmet Emin Yurdakul’un Eserleri-I Şiirler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969.
- TEVETOĞLU, Fethi. *Ömer Nâci*, MEB Yayınları, İstanbul 1992.
- UÇMAN, Abdullah. “Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatında Eleştiri”, *Hece Eleştiri Özel Sayısı*, Ankara 2003, s. 48-70.
- UÇMAN, Abdullah. *Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997.